

Evaluerings av Trosopplæringsreformen

Utvikling og utbygging av reformen

Underveisrapport 2

Otto Hauglin (red.)
Harald Askeland, Leif Gunnar Engedal,
Harald Hegstad, Heid Leganger-Krogstad,
Ann Midttun, Sverre Dag Mogstad,
Olaf Aagedal

Arbeidsfellesskapet

Diakonhjemmet Høgskole
Diakonhjemmet Høgskole
Postboks 184 Vinderen
0319 Oslo

MF
Det teologiske
Menighetsfakultet
Menighetsfakultetet
Postboks 5144 Majorstuen
0302 Oslo

Arbeidsfellesskapet

Diakonhjemmet Høgskole

Diakonhjemmet Høgskole
Postboks 184 Vinderen
0319 Oslo

MF

Det teologiske
Menighetsfakultet

Menighetsfakultetet
Postboks 5144 Majorstuen
0302 Oslo

Evaluering av Trosopplæringsreformen

Styringsgruppen for Trosopplæringsreformen har tildelt oppdraget med å evaluere reformen til Arbeidsfellesskapet som består av:

- Det teologiske Menighetsfakultet (MF)
- Diakonhjemmet Høgskole, avd for forskning og utvikling (DIAFORSK)
- Otto Hauglin rådgivning as (OHR)

Evalueringen skal:

- Legge til grunn Den norske kirkes lære om dåpen og de premisser som gjelder for Trosopplæringsreformen
- Beskrive trosopplæringsens utforming, utvikling og konsekvenser
- Gi informasjon om hvilke erfaringer forsøksmenighetene, de døpte og deres foreldre har med trosopplæringen og hvilke resultater som blir oppnådd.
- Belyse konsekvensene av å ha vært forsøksmenighet
- Gi grunnlag for læring for forsøksmenighetene og prosjektledelsen, og for bedre styring av forsøket
- Gi grunnlag for å vurdere overgangen fra forsøk til varig reform
- Gi et bidrag til religionspedagogisk forskning og forskning om trosopplæring

Evalueringen startet opp i oktober 2004 og avsluttes i september 2008.

Det vil bli utarbeidet følgende rapporter fra evalueringen:

- Delrapporter fra de ulike delprosjektene i evalueringsarbeidet
- Årlige underveisrapporter
- Hovedrapport i september 2008

Rapportene er tilgjengelige på evalueringens web-side: www.eto.no

Kontaktperson: Otto Hauglin, tlf 995 25 995, ohauglin@online.no

Forord

Underveisrapport 2 fra Arbeidsfellesskapet er en oppsummering av resultatene fra evalueringen av Trosopplæringsreformen så langt.

Rapporten inneholder:

- En beskrivelse av opplegget for evalueringen
- En evaluering av søknadene og søknadsprosessen for de prosjektene som startet opp i 2005
- Hovedresultatene fra en spørreskjemaundersøkelse blant de prosjektene som startet opp i 2004
- En analyse av årsrapportene fra 2004 og 2005
- Materiale fra casestudiene i utvalgte forsøksmenigheter
- Evaluering av mentorordningen, kompetansenettverket og de regionale og nasjonale utviklingsprosjektene
- Religionspedagogiske refleksjoner så langt i forsøksperioden
- Sentrale problemstillinger for læring og oppfølging

Underveisrapport 2 er basert på bidrag fra de ulike medlemmene i forskergruppen. Det er angitt under hvert kapittel hvem som bidratt. Prosjektleder for evalueringen, Otto Hauglin, har redigert rapporten.

Oslo, 2. juni 2006

Arbeidsfellesskapet

Innhold

1	OPPLEGG AV EVALUERINGEN	9
1.1	Mål for evalueringen	9
1.2	Virkningsmodell for evaluering av Trosopplæringsreformen	10
1.3	Metodisk opplegg	11
1.4	Framdrift	11
2	EVALUERING AV SØKNADER, SØKNADSBEHANDLING OG TILDELING I 2005 (2 RUNDE)	15
2.1	Sammendrag av evaluering av søknader, søknadsbehandling og tildeling i 2004 (1 runde)	15
2.2	Overordnede synspunkter på evalueringen av 2005 - tildelingen	15
2.3	Kriterier for valg av nye forsøksprosjekter	16
2.4	Tildelte forsøksprosjekter i 2005	18
2.5	Innholdsmessig vurdering av 2005 - tildelingen	20
3	OPPSTART OG STATUS FOR DE FØRSTE FORSØKSPROSJEKTENE	21
3.1	Datagrunnlaget	21
3.2	Hva består forsøkene av?	22
3.3	Organisering og forankring	26
3.4	Ansatte og frivillige	27
3.5	Samarbeid med organisasjoner og offentlige instanser	30
3.6	Trosopplæringstenkning	35
3.7	Trosopplæringsprofiler	38
3.8	Hva har vært mest vellykket?	42
3.9	Hva har vært mest utfordrende?	43
4	ÅRSRAPPORTENE FRA FORSØKSPROSJEKTENE FOR 2004 OG 2005	45
4.1	Innledning	45
4.2	Om registreringen og analysen av årsrapportene	46

4.3	Nås målene slik de er formulert i de enkelte forsøk?	46
4.4	Hovedtrekk i materialet angående tiltak og oppslutning	47
4.5	Hovedtrekk angående frivillige og ansatte som ressurs	51
4.6	Oppsummering	53
5	CASESTUDIER AV UTVALGTE FORSØKSMENIGHETER	54
5.1	Kunnskapsinteresse og metodikk	54
5.2	Utvalg av forsøk og oppstart av feltarbeid	55
5.3	Generelle problemstillinger og foreløpige funn	56
6	MENTORORDNING, KOMPETANSENETTVERK OG UTVIKLINGSPROSJEKTER	61
6.1	Evaluerings av erfaringer fra mentorarbeidet	61
6.2	Nasjonalt kompetansenettverk – samordning av kompetanseutvikling	77
6.3	Regionale og nasjonale utviklingsprosjekter	84
7	RELIGIONSPEDAGOGISKE REFLEKSJONER	92
7.1	Innledning	92
7.2	Analyse av årsrapportene for 2005	92
7.3	Utvalgte pedagogiske perspektiver på prosjektene	94
7.4	Didaktisk refleksjon etter ett års forsøksvirksomhet	109
7.5	Konklusjon	114
8	SENTRALE PROBLEMSTILLINGER – SÅ LANGT	116
8.1	Kriterier for utvelgelse av lokale forsøk	116
8.2	Klarere fokus på måloppnåelse og tiltakenes innhold	117
8.3	Fastere grep på forsøkets støttestruktur	119
8.4	Forberedelse av overgang fra forsøk til varig reform	120

1 Opplegg av evalueringen

Kapitlet er skrevet av Otto Hauglin.

I kapitlet gis en kortfattet framstilling av målene for evalueringen, den virkningsmodell og de fokusområder som danner grunnlaget, samt de metoder som blir benyttet.

Likeledes beskrives den overordnede framdriftsplanen fram til september 2008 og den konkrete framdriften i evalueringsarbeidet fra oppstarten i oktober 2004 til mai 2006.

Opplegget av evalueringen er mer fyllestgjørende beskrevet i evalueringsens grunnlagsdokumenter:

- Evaluering av Trosopplæringsreformen i Den norske kirke. Tilbud fra Arbeidsfellesskapet. 23 august 2004
- Evaluering av Trosopplæringsreformen i Den norske kirke. Prosjektbeskrivelse. 23 august 2004.

1.1 Mål for evalueringen

I avtalen mellom Arbeidsfellesskapet og styringsgruppen for Trosopplæringsreformen om gjennomføring av evalueringen er målene for evalueringen fastlagt.

Evalueringen skal:

- Legge til grunn Den norske kirkes lære om dåpen og de premisser som gjelder for Trosopplæringsreformen
- Beskrive trosopplæringsens utforming, utvikling og konsekvenser
- Gi informasjon om hvilke erfaringer forsøksmenighetene, de døpte og deres foreldre har med trosopplæringen og hvilke resultater som blir oppnådd
- Belyse konsekvensene av å ha vært en forsøksmenighet
- Gi grunnlag for læring for forsøksmenighetene og prosjektledelsen, og for bedre styring av forsøket
- Gi grunnlag for å vurdere overgangen fra forsøk til varig reform
- Gi et bidrag til religionspedagogisk forskning og forskning om trosopplæring.

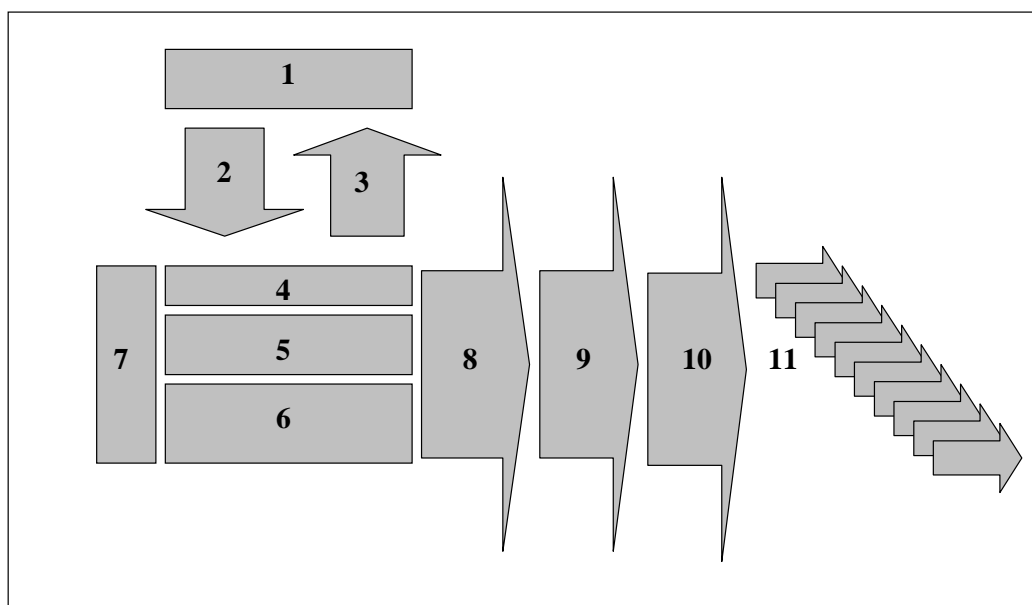
1.2 Virkningsmodell for evaluering av Trosopplæringsreformen

For å kunne studere sammenhengene mellom de ulike elementene i oppbygging og gjennomføring av Trosopplæringsreformen er det utformet en egen virkningsmodell som systematisk framstiller disse.

Likeledes er det, som grunnlag for virkningsmodellen, beskrevet i alt 11 fokusområder for evalueringsarbeidet.

Virkningsmodell og fokusområder er gjengitt i det følgende:

Evaluering av Trosopplæringsreformen – virkningsmodell og fokusområder

Fokusområder for evalueringen:

- 1 Sentral organisering og prosjektledelse
- 2 Tildeling og veiledning
- 3 Dokumentasjon og rapportering
- 4 Prosjekter for en aldersfase
- 5 Prosjekter for flere aldersfaser
- 6 Prosjekter for alle aldersfaser
- 7 Kompetansenettverk og mentorordning

- 8 Lokal organisering og rammer
- 9 Lokal metodikk og ressurser
- 10 Gjennomføring og omfang
- 11 Virkninger, jf målene for reformen

1.3 Metodisk opplegg

Evalueringen baseres på ulike hermeneutiske og empiriske tilnærminger, herunder både kvalitative og kvantitative metoder.

Ut fra målene for evalueringen, og med de valgte fokusområder, vil følgende metoder bli benyttet:

- Dokumentstudier
- Innholdsanalyse av læringsteorier, læringsarenaer, læremidler og didaktikk
- Systematisering av forsøksprosjektenes årsrapporter
- Ulike kvantitative tilnærminger som statistikk, spørreskjemaundersøkelser og intervjuer
- Casestudier av utvalgte forsøksmenigheter

1.4 Framdrift

Framdriftsplanen for evalueringen tar sikte på å gjennomføre prosjektets hovedaktiviteter i en sammenheng og rekkefølge slik at alle fokusområdene for evalueringen blir beskrevet, analysert og vurdert.

1.4.1 Inndeling i hovedaktiviteter

Følgende inndeling av hovedaktiviteter er lagt til grunn for gjennomføring av evalueringen:

- (1) Organisering og fokusering av evalueringen
- (2) Analyse av sentral organisering og prosjektledelse
- (3) Gjennomgang av søknader og tildeling
- (4) Analyse av dataene fra NSD/IKOs undersøkelse
- (5) Studier av veiledningstilbud, mentorordning etc
- (6) Analyse av årsrapportene
- (7) Dokumentstudier av premisser og innhold
- (8) Innholdsanalyse av læringsteorier, didaktikk etc
- (9) Spørreskjemaundersøkelse 1 til alle forsøksmenighetene
- (10) Spørreskjemaundersøkelse 2 til alle forsøksmenighetene
- (11) Casestudier av et utvalg forsøksmenigheter
- (12) Underveisrapport 1

1.4.4 Framdrift oktober 2004 – mai 2006

Fra oppstart i oktober 2004 til mai 2006 er følgende aktiviteter gjennomført i evalueringsarbeidet:

- *Hovedaktivitet 1: Planlegging og fokusering av evalueringen* er fullført.
- *Hovedaktivitet 2: Analyse av sentral organisering og prosjektledelse* er fullført. Analysen er oppsummert i *Delrapport 2 Sentral organisering og prosjektledelse*. Rapporten er tilgjengelig på www.eto.no.
- *Hovedaktivitet 3: Gjennomgang av søknader og tildeling*. Gjennomgangen er foretatt for tildeling av prosjektmidler for 2004. Denne er oppsummert i *Delrapport 1 Søknader, søknadsbehandling og tildeling*. Rapporten er tilgjengelig på www.eto.no. Gjennomgang av søknader og tildeling for 2005 er foretatt våren 2006. Resultatene finnes i kapittel 2 i denne underveisrapporten.
- *Hovedaktivitet 4: Analyse av dataene fra NSD/IKOs undersøkelse*. IKO – Kirkelig pedagogisk senter utførte i samarbeid med Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD) en kartlegging av dåpsopplæringen i Den norske kirke i 2003. Resultatene av kartleggingen er publisert i rapporten *Dåpsopplæring i Den norske kirke i 2003*. IKO-forlaget 2005. En foreløpig analyse av resultatene fra kartleggingen er foretatt i *Delrapport 3 Oppstart og utforming av forsøkene*. Rapporten er tilgjengelig på www.eto.no.
- *Hovedaktivitet 5: Studier av veiledningstilbud, mentorordning etc.* Denne hovedaktiviteten omfatter studier av veiledningstilbud, mentorordning, kompetansenettverk og regionale og nasjonale utviklingsprosjekter. En foreløpig analyse er oppsummert i *Underveisrapport 1 Organisering og oppstart av reformen*. Rapporten er tilgjengelig på www.eto.no. En mer utvidet analyse finnes i kapittel 6 i denne underveisrapporten.
- *Hovedaktivitet 6: Analyse av årsrapporter*. De årlige rapportene fra forsøksprosjektene til prosjektsekretariatet analyseres løpende. Den første gjennomgangen av årsrapportene finnes i kapitlene 4 og 7 i denne underveisrapporten.
- *Hovedaktivitet 7: Dokumentstudier av premisser og innhold*. Alle reformens grunnlagsdokumenter er gjennomgått og analysert. Resultatene av analysen er dels benyttet i Delrapportene 1 og 2, dels i en analyse av grunnleggende problemstillinger og i studier av premisser og innhold. Se Underveisrapport 1, som er tilgjengelig på www.eto.no.
- *Hovedaktivitet 8: Innholdsanalyse av læringsteorier, didaktikk etc.* Analysen startet med en gjennomgang av de sentrale, nasjonale

bakgrunnsdokumentene, se Hovedaktivitet 7. Etter hvert er også materiale fra de lokale forsøkene tatt inn i analysen. De første resultatene fra disse analysene finnes i kapittel 7 i denne underveisrapporten.

- *Hovedaktivitet 9: Spørreskjemaundersøkelse 1..*
Spørreskjemaundersøkelse 1 til samtlige forsøksprosjekter som ble tildelt midler i 2004 er gjennomført og dataene er bearbeidet. Se *Delrapport 3 Oppstart og utforming av forsøkene*. Rapporten er tilgjengelig på www.eto.no. Hovedfunnene fra denne undersøkelsen er også gjengitt i kapittel 3 i denne underveisrapporten. Spørreskjemaundersøkelse 1 blir også gjennomført våren 2006 til samtlige forsøksprosjekter som ble tildelt midler i 2005.
 - *Hovedaktivitet 10: Spørreskjemaundersøkelse 2.*
Spørreskjemaundersøkelse 2 er ennå ikke påbegynt, men blir gjennomført våren 2007 og vil omfatte samtlige forsøksprosjekter.
 - *Hovedaktivitet 11: Casestudier av et utvalg menigheter.*
Casestudier gjennom hele forsøksperioden blir gjennomført i 7 forsøksprosjekter. De første problemstillingene og resultatene er presentert i kapittel 5 i denne underveisrapporten.
 - *Hovedaktivitet 12: Underveisrapport 1* er fullført.
 - *Hovedaktivitet 13: Underveisrapport 2* fullføres i og med publisering av denne rapporten.
 - *Hovedaktivitet 14: Underveisrapport 3* er ennå ikke påbegynt.
 - *Hovedaktivitet 15: Hovedrapport* er ennå ikke påbegynt.
 - *Hovedaktivitet 16: Annen publisering* er ennå ikke påbegynt.
 - *Hovedaktivitet 17: Prosjektledelse, internseminarer, møter m/reformledelsen.* Denne hovedaktiviteten omfatter ledelse av evalueringsarbeidet, interne arbeidsseminarer i Arbeidsfellesskapet og møter med både sekretariatet og styringsgruppen for Trosopplæringsreformen. Hovedaktiviteten pågår kontinuerlig gjennom hele evalueringsperioden.
-

2 **Evaluering av søknader, søknadsbehandling og tildeling i 2005 (2 runde)**

Bidragssyter til dette kapitlet er Sverre Dag Mogstad.

2.1 Sammen drag av evaluering av søknader, søknadsbehandling og tildeling i 2004 (1 runde)

I 2003 ble det første gang utlyst midler til forsøk og i løpet av 2004 startet 43 forsøksprosjekter med 99 menigheter involvert. Evaluering av søknader, søknadsbehandling og tildeling i første runde, dvs høsten 2003/vinteren 2004, ble gjort høsten 2004 og i begynnelsen av 2005.

Resultatet av evalueringen er beskrevet i rapporten *Søknader, søknadsbehandling og tildeling. Delrapport 1* (Olaf Aagedal og Sverre Dag Mogstad).

I evalueringen av søknader, søknadsbehandling og tildeling vurderte vi hvordan denne arbeidsprosessen var organisert og ble gjennomført. Vi vurderte deretter de kriterier som ble lagt til grunn for tildelingen og resultatet av tildelingen.

I vår konklusjon pekte vi på en rekke mindre, men likevel viktige svakheter og mangler. Det var vår intensjon å fremheve og tydeliggjøre disse for at den pågående forsøks- og reformprosessen skulle kunne justeres med sikte på å bli bedre.

Men selv om vi påpekte en del kritiske forhold, var det vårt hovedinntrykk at styringsgruppen og sekretariatet hadde foretatt en faglig og administrativt godt begrunnet og vel gjennomført tildelingsprosess. Ikke minst gav vi sekretariatet ros for gjennomføringen. Den var på alle punkter preget av et stort engasjement og effektiv bruk av sekretariatet.

2.2 Overordnede synspunkter på evalueringen av 2005 - tildelingen

Evalueringen av 2005-tildelingen er ikke så omfattende som av 2004-tildelingen. Det er flere grunner til dette valget. Gjennomgangen av 2004-tildelingen viste at styringsgruppen og sekretariatet hadde etablert gode rutiner og kvalitetssikringskontroll på en rekke områder. Det har derfor vært vår vurdering at det ikke var nødvendig å foreta en like nøye gjennomgang av disse sidene ved tildelingen en gang til.

I stedet har vi valgt å fokusere de områdene som vi hadde kritiske innvendinger til i 2004-evalueringen.

Oppbygningen og fremstillingen av evalueringen av 2005-tildelingen følger for øvrig i hovedsak den samme malen som for 2004-tildelingen.

2.3 Kriterier for valg av nye forsøksprosjekter

2.3.1 Erfaringene fra 2004-tildelingen

I vår evaluering av søknadsbehandling og tildeling i 2004 pekte vi på at styringsgruppens utvikling av kriteriene for valg av nye forsøksprosjekter, gikk parallelt med etableringen av Trosopplæringsreformen.

Etter at vi hadde gjennomgått utviklingsprosessen av kriterier i styringsgruppen og i sekretariatet, så vi at det var gode grunner for at det ikke hadde vært mulig å utvikle kriteriene i forkant av hele utlysning- og tildelingsprosessen.

Gjennomgangen av 2004-tildelingen viste at søkerne utformet sine søknader dels ut fra kontekstuelle kriterier som kunne leses ut av de politiske og kirkelige forarbeidene til reformen, dels ut fra eksplisitte kriterier nevnt i dokumentene som fulgte utlysningen og i selve søknadsskjemaet.

Evalueringen viste at de kontekstuelle kriteriene hadde en stor betydning både for styringsgruppen, sekretariatet og for søkerne. I den sammenheng pekte vi på hvordan reformens bredde- og lokalperspektiv forholdt seg til trosopplæringsens teologiske og prinsipielle grunnlag var uavklart. Denne uklarheten hang sammen med at reformen så langt ikke hadde fått et avklart undervisnings- og læringsbegrep som var relatert til trosopplæringsens mål og teologiske innhold.

Evalueringen av søknadstildelingen avdekket også et gjennomgående problem for hele Trosopplæringsreformen. Vi siktet til den manglende skjelningen mellom forsøk og varig reform. I den forbindelse pekte vi på at både Stortingsmeldingen og stortingskomiteens innstilling forsto det 5-årige forsøks- og utviklingsarbeidet som den innledende fasen av reformen. Men det var etter vår mening et mer åpent spørsmål enn hva styringsgruppen gjorde det til, om de førende og sentrale perspektivene for reformen skulle være fullstendig bindende for forsøksvirksomheten; for valg av kriterier og utvelgelse av prosjekter.

Vi foreslo derfor at styringsgruppen ved å skjelne mellom reform og forsøk, kunne åpne for et noe bredere forsøksarbeid enn hva det hittil var lagt til rette for. Vi var redd for at forsøksvirksomheten sto i fare for ikke å kunne tilføre reformen nok konstruktiv kritikk og endringsmuligheter.

Hadde en klarere skilt mellom forsøk og reform, ville en kunne fått inn søknader om forsøk som støttet reformens intensjon, men som ville gi kunnskap som i neste omgang fremmet reformens visjon og målsetning. Et klarere skille mellom reform og forsøk ville medført at en ikke bare ga støtte til lokale prosjekter, initiert "nedenfra", men at styringsgruppen og sekretariatet også initierte forsøk eller ga klarere signaler for hva man ønsket utprøvet.

2004-tildelingen imøtekom godt ønsket om demografisk spredning og spredning på bispedømmene. Likevel påpekte vi at menigheter fra det sentrale indre Østland var underrepresentert ved tildelingen.

Når det gjaldt fase- og fullskalaprosjekter viste det seg at alle fasene var representert med flere ulike prosjekter, men at områder av landet med et tradisjonelt sterkt barne- og ungdomsarbeid var overrepresentert med fullskalaprosjekter. Vi anbefalte derfor at senere fullskalatildelinger burde ha en sterkere fokusering på overgangsperiodene mellom fasene og på problemene knyttet til å organisere og gjennomføre trosopplæring i mange faser samtidig, slik at de til sammen utgjør en integrert og sammenhengende trosopplæring.

2.3.2 Hovedtanker bak 2005-tildelingen

Foruten de politiske og kirkelige forarbeidene til reformen hadde søkerne følgende dokumenter å forholde seg til:

- Brev til menighetsrådene om utlysning av trosopplæringsprosjekter fra 2005 av 10. desember 2004
- Reform av kirkens trosopplæring. Bakgrunnsdokument for menigheter som søker å delta i reformens andre år.
- Søknad om forsøk 2005. Reform av Trosopplæringsreformen i Den norske kirke. Veiledning til utfylling av skjema.
- Revidert søknadsskjema

Sammenlignet med 2004-utlysningen, gir veiledningsdokumentene i 2005-utlysningen lite nytt. Det er fortsatt bredde- og lokalperspektivet som er dominerende. I tillegg legges det vekt på frivillighetsaspektet, hjemmets sentrale rolle i trosopplæringen og på reformen som en mulig stillingsreform. Innholdsmessig tales det med de samme bestemmelser av trosopplæringen som tidligere.

I behandlingen av søknadene sluttet styringsgruppen seg til påpekningen i evalueringen av 2004-tildelingen om å prioritere indre og nordre Østland, søndre Østfold og større sentrale menigheter i Oslo.

Samlet sett viser dokumentene knyttet til 2005-tildelingen at reformen fortsatt sliter med et uavklart syn på forholdet mellom reform og forsøk. Følgen av dette har blitt at styringsgruppen/sekretariatet fortsatt ikke har

valgt å initiere avgrensede forsøk. Vi vil derfor gjenta vår usikkerhet om hvorvidt summen av alle lokalt utviklede prosjekter vil gi den nødvendige innholdsmessige bredden i forsøksvirksomheten.

2.4 Tildelte forsøksprosjekter i 2005

Følgende prosjekter ble innvilget støtte ved 2005-tildelingen.

Oppsettet, som er laget av sekretariatet for Trosopplæringsreformen, er organisert etter bispedømmer og gir oversikt over menigheter, faser, økonomisk tildeling og hvilket fellesråd prosjektet er knyttet til.

Tabell 2.1 Tildeling av støtte i 2005

Menighet	Fase	Innvilget årlig sum	Fellesråd
<i>Oslo bispedømme</i>			
Haslum	14 -18 år	709 000	Bærum
Grønland	13 -18 år	500 000	Oslo
Furuset	10 -13 år	591 000	Oslo
Skøyen	Fullskala	631 000	Oslo
<i>Borg bispedømme</i>			
Moss/Jeløy	0 - 6 år, 11 -16 år	900 000	Moss
Eidsberg, Trømborg, Mysen, Hærland	Fullskala	750 000	Eidsberg
Tune	3 – 6 år	150 000	Sarpsborg
Skedsmo, Strømmen, Lillestrøm	0 – 4 år, 11 år	550 000	Skedsmo
<i>Hamar bispedømme</i>			
Lunner, Grua/Harestua	Fullskala	510 000	Lunner
Hamar, Løten, Vang, Ottestad, Stange, Tangen	11 år, 16 -18 år	600 000	Hamar
Fåberg	10 – 12 år	433 000	Lillehammer
Tynset, Tyllidal, Kvikne, Brydal	4 – 10 år	290 000	Tynset
<i>Tunsberg bispedømme</i>			
Hole	0 – 12 år	250 000	Hole
Sandefjord kirkelige fellesråd	10 – 13 år	600 000	Sandefjord

Tangen	Fullskala	550 000	Drammen
Søndre Slagen	0 – 11 år	485 000	Tønsberg
<i>Agder og Telemark bispedømme</i>			
Høvåg	Fullskala	526 000	Lillesand
Tinn prestegjeld	Fullskala	670 000	Tinn
Oddernes	14 – 18 år	400 000	Kristiansand
<i>Stavanger bispedømme</i>			
Hillevåg	10 – 18 år	485 000	Stavanger
Rennesøy prestegjeld	13 - 15 og 16 – 18 år	400 000	Rennesøy
Eigerøy	Musikk-prosjekt	300 000	Eigersund
<i>Bjergvin bispedømme</i>			
Eidsvåg	15 – 18 år	500 000	Bergen
Eidfjord	10 – 16 år	134 000	Eidfjord
Fusa	0 – 6 år	400 000	Fusa
<i>Møre bispedømme</i>			
Tingvoll og Straumsnes	0 – 3 år	266 000	Tingvoll
Haram	Fullskala	590 000	Haram
Hareid	Spesialpedagogisk Utviklingsarbeid	350 000	Hareid
<i>Nidaros bispedømme</i>			
Strindheim	6 – 15 år	600 000	Trondheim
Nærøy	13 – 18 år	550 000	Nærøy
<i>Sør-Hålogaland bispedømme</i>			
Sømna	13 – 18 år	250 000	Sømna
Nord-Rana – del B	Sør-samisk prosjekt	550 000	Rana
Rønvik	Fullskala	1 000 000	Bodø

<i>Nord- Hålogaland bispedømme</i>			
Hasvik og Loppa	Fullskala	550 000	Hasvik
Elverhøy, Domkirken, Grønnåsen	0 – 8 og 15 til 18 år	800 000	Tromsø
		17 820 000	

Tildelingen viser en god geografisk spredning samtidig som en har tatt hensyn til de tidligere påpekte skjevhetene ved 2004-tildelingen. Alle typer menigheter er representert. Flere av prosjektene er samarbeidsprosjekter mellom flere menigheter.

Det er både fullskalaprosjekter og faseprosjekter. Blant faseprosjektene er den eldste fasen overrepresentert. Dette synes å være en god begrunnet strategi når man tar hensyn til reformens og forsøkets totalsituasjon, hvor bl a 15 – 18 årsgruppen for første gang tas inn i en systematisk trosopp-læringstenkning.

2.5 Innholdsmessig vurdering av 2005 - tildelingen

Det har også i forbindelse med 2005-tildelingen vært vanskelig å vurdere på innholdsmessige premisser om det er de beste prosjektene som har fått støtte. Til det er søknadene for lite fokusert på de innholdsmessige og pedagogiske sidene ved prosjektene. Etter vår oppfatning er heller ikke kriteriegrunnlaget klart nok formulert til å gi slike svar.

I hovedsak presenterer søkerne hvilke aktiviteter som inngår i prosjektene uten å beskrive hvilke pedagogiske arbeidsformer eller hvilken pedagogisk tenkning som ligger til grunn for aktiviteten. Dette er en gjennomgående svakhet ved søknadene og det medfører at forsøksperspektivet kommer i bakgrunn. Det vil derfor være viktig for reformens videre utvikling at de prosjektansvarlige i sine årsrapporter legger stor vekt på å få frem den pedagogiske tenkningen.

Når det er sagt, vil vi likevel understreke at søknadene gjennomgående er av meget god kvalitet. Prosjektene synes også å være godt integrert i menighetenes virksomhet, men det er fortsatt uklare grenser mellom klare forsøk og reformimplementering. Det er heller ikke ved denne tildelingen alltid like lett å skille mellom beskrivelsen av menighetenes virksomhet og beskrivelsen av nye prosjekter og tiltak.

3 Oppstart og status for de første forsøksprosjektene

Bidragster til dette kapitlet er Otto Hauglin.

Kapitlet er basert på en redigering av hovedresultatene fra Delrapport 3 *Oppstart og utforming av forsøkene* (2005).

Spørreskjemaundersøkelse 1, som delrapporten bygger på, gjennomføres også våren 2006 for de prosjektene som startet opp i 2005. Resultatene foreligger ennå ikke.

3.1 Datagrunnlaget

3.1.1 Spørreskjemaundersøkelse til alle forsøkene som startet i 2004

43 trosopplæringsforsøk, som omfattet i alt 99 menigheter, ble satt i gang i siste halvdel av 2004.

Våren 2005 ble det gjennomført en spørreskjemaundersøkelse som omfattet alle disse forsøkene.

Spørreskjemaet omhandlet følgende tema:

- Oppstart og utforming av forsøkene
- Organisering og forankring av forsøkene
- Ansatte og frivillige i forsøkene
- Samarbeidsrelasjoner og lokalsamfunn
- Trosopplæringstenkning og forståelse
- Vurdering av forsøksarbeidet så langt

3.1.2 Kort om forsøkene

Tjueto av de 43 forsøkene som fikk innvilget støtte var fullskala-prosjekter, dvs at de hadde som formål å drive trosopplæringsforsøk i alle aldersfaser fra 0 – 18 år.

Tjuen var faseprosjekter som konsentrerte seg om en eller flere spesifikke aldersfaser.

Tabell 3.1 viser hvilke årsklasser de ulike prosjektene dekker.

Tabell 3.1. Hvilke alderstrinn faseprosjektene dekker (N=21)

Alderstrinn	Antall faseprosjekter som dekker ulike alderstrinn
0	6
1	5
2	5
3	5
4	5
5	5
6	7
7	4
8	5
9	5
10	9
11	10
12	8
13	8
14	6
15	10
16	11
17	11
18	10

Tabellen viser at det er flest faseprosjekter i aldersgruppen 15-18 år. Noen av dette henger nok sammen med at dette er den ”nye” målgruppen som ble en del av trosopplæringsarbeidet gjennom Trosopplæringsreformen.

Det er også mange faseprosjekter som dekker aldersgruppen 10 – 13 år. Færrest faseprosjekter omfatter gruppen av barn fra 0 – 9 år.

Forsøkene har også svært ulike økonomiske rammer, selv om ressursene i grove trekk er fordelt likt mellom de ulike bispedømmene.

Det minste forsøket har en årlig innvilget sum til å drive forsøket med på 44 000 kroner, mens det største prosjektet hvert år mottar 1 300 000 kroner. I de fleste forsøkene ligger det årlige tilskuddet på mellom 300 000 og 600 000 kroner.

3.2 Hva består forsøkene av?

Forsøkene ble i spørreskjemaet ved hjelp av noen forhåndsdefinerte kategorier bedt om å beskrive hva forsøksarbeidet besto i.

De forhåndsdefinerte kategoriene var:

- Samordning og utvikling av eksisterende tiltak
- Pedagogisk utviklingsarbeid
- Kartlegging

- Utvikling av nye samarbeidsmodeller
- Opplæring og rekruttering av frivillige
- Utprøving av nye tiltak.

Resultatene ser vi i tabellen under.

Tabell 3.2. Hva forsøket består av (N=43)

Hva består forsøket av, slik forsøksmenighetene selv definerer det?	Antall
Samordning og utvikling av eksisterende tiltak	32
Pedagogisk utviklingsarbeid, Utvikling av materiell	23
Kartlegging	19
Utvikle nye samarbeidsmodeller for arbeidet internt og eksternt	25
Systematisk arbeid med opplæring og rekruttering av frivillige	26
Utprøving av nye tiltak	43
Annet	5

Et av skillene er mellom utvikling og samordning av eksisterende tiltak og utprøving av nye tiltak. Alle forsøkene oppgir at de prøver ut nye tiltak i sitt forsøk, dvs tiltak som ikke tidligere er prøvd ut i akkurat den lokale settingen eller ikke prøvd ut i det hele tatt.

I tillegg svarer tre fjerdedeler av forsøkene at de arbeider med samordning og utvikling av eksisterende tiltak. Mange av forsøkene bygger altså i tillegg videre på eksisterende trosopplæringsaktiviteter og innlemmer disse i det de definerer som sitt forsøksarbeid.

Ca halvparten av forsøkene oppgir at arbeidet består av pedagogisk utviklingsarbeid og utvikling av materiell.

Snaut halvdelen av forsøkene oppgir at forsøket består av kartlegging. Dette viser at mange av forsøkene tar på alvor å tilpasse arbeidet sitt de lokale forholdene.

Over halvparten oppgir ellers at de har som en del av forsøket å utvikle nye samarbeidsmodeller internt og eksternt. Slik sett blir også trosopplæringsprosjektet en måte å prøve ut nye organisatoriske løsninger innen det kirkelige arbeidet og kan i så måte gi læring på dette planet til den lokale menigheten.

Over halvparten av forsøkene oppgir også at arbeidet innebærer systematisk arbeid med opplæring og rekruttering av frivillige. Kanskje er det litt overraskende at ikke enda flere forsøk har krysset av på dette punktet. Samtidig må vi regne med at dette tallet ikke viser antall forsøk

som faktisk bruker frivillige, med de forsøkene som på en systematisk måte ivaretar dette perspektivet.

Forsøksarbeidet består som vi har sett av både eksisterende tiltak samt nye tiltak. Samtidig kan dette gjøre det vanskeligere å skille forsøksarbeid fra annet trosopplæringsarbeid, og finne ut hva det er egentlig forsøkene ønsker å prøve ut.

Vi spurte om forsøkene hadde trosopplæringsarbeid som ikke ble regnet som en del av forsøket.

Tabell 3.3 Om forsøkene har trosopplæringsarbeid som ikke regnes som en del av forsøket (N=43)

Har menigheten(e) trosopplæringsarbeid som ikke regnes som en del av forsøket? (N=43)	Antall
Ja, i de fasene vi ikke har forsøk	8
Ja, i de fasene vi har forsøk	17
Ja, både i de fasene vi har forsøk og i de fasene vi ikke har	7
Menigheten(e) opplever det vanskelig å definere hva som er forsøk og hva som ikke er	7
Nei	4
Total	43

Tabell 3.3 viser at bare fire forsøk *ikke* har trosopplæringsarbeid utover det de definerer som forsøksarbeid. Syv forsøk oppgir på sin side at det er vanskelig å definere hva som er forsøk og hva som ikke er det, og beskriver på denne måten dilemmaet i forhold til å definere forsøk fra annet arbeid.

Resultatene henger også sammen med om forsøkene er faseprosjekter eller fullskalaprosjekter. Er det snakk om fullskalaprosjekter vil forsøkene nok i større grad innlemme eksisterende arbeid i sitt totale trosopplæringsarbeid som skal dekke alle fasene fra 0 – 18 år.

Åtte av forsøkene, som er faseprosjekter, oppgir at de har trosopplæringsarbeid i de fasene der de ikke har forsøk. De har altså trosopplæringsarbeid også i andre faser enn den/de spesifikke forsøksfasen(e).

Videre oppgir 17 forsøk at de har trosopplæringsarbeid som ikke regnes som en del av forsøket i de fasene der de har forsøk. De har altså f.eks. noe arbeid for 10-åringer som regnes som forsøk og noe arbeid for den samme aldersgruppen som regnes som annet trosopplæringsarbeid.

Forsøkene ble også spurt om hva det var som karakteriserte forsøksaktivitetene i forhold til annet trosopplæringsarbeid. Prosjektlederne svarte oppsummerende på følgende måte:

- Nye mål og metoder for kunnskapsformidlingen
- Trosopplæring utenfor kirkehuset, på ungdommens egne arenaer
- Integrering av kulturperspektiv og diakonalt perspektiv
- Aktivitets- og miljøretting
- Breddetenkning
- Kontinuerlig tenkning og vekt på sammenheng gjennom alle fasene
- Sterkere bevissthet om å føre barn og unge inn i gudstjenesten
- Helhetlig menneskelig tenkning
- Mer bruk av dans og drama, ny teknologi og annet utstyr

Svarene vitner om at forsøksarbeidet innebærer ny type tenking i forhold til annet trosopplæringsarbeid med vekt på nye metoder og hjelpemidler og sammenheng og overgang mellom faser.

Svarene reflekterte også i stor grad de sentrale føringene for trosopplæringen med breddetenkning, diakoni og kultur.

Samtidig reflekterer svarene både en større grad av lokalsamfunnstenkning med trosopplæring utenfor kirkehuset og en sterkere bevissthet om å føre barn og unge inn i gudstjenesten, altså inn i kirken. Disse to dimensjonene trenger ikke stå i motsetning til hverandre, men kan representere ulike typer supplerende tenkning i forhold til hva trosopplæring skal være.

Dataene viser at det eksisterer et uklart skille mellom forsøksarbeid og annet trosopplæringsarbeid. På spørsmål svarer forsøkene at skillet mellom forsøksarbeid og annet trosopplæringsarbeid går på innhold, metoder og arenaer.

Forsøkene forholder seg til dette på forskjellige måter. Noen inkluderer all trosopplæringsvirksomhet, ny og gammel, i forsøket. I disse tilfellene blir integrasjon, kontinuitet, helhetstenkning og videreutvikling av det eksisterende tiltak en viktig del av forsøket, ikke bare utprøving av nye metoder og tiltak.

Andre knytter forsøksvirksomheten først og fremst til spesifikke nye aktiviteter. I tillegg kommer de forsøkene som opplever det vanskelig å skille.

I en evalueringssammenheng innebærer sammensmeltingen av ny og eksisterende trosopplæring først og fremst et metodisk problem. Det blir vanskelig å skille effektene av forsøksinnsatsen fra eksisterende aktiviteter, og evalueringen kan risikere en overrapportering av forsøksaktiviteter, dersom en vesentlig del av eksisterende trosopplæring også rapporteres i evalueringssammenheng.

3.3 Organisering og forankring

De forsøkene der flere menigheter samarbeider, dvs 20 forsøk, ble bedt om å vurdere samarbeidet. Resultatet vises i tabellen nedenfor.

Tabell 3.4. Hvordan samarbeidet fungerer der flere menigheter inngår i forsøket (N=20)

Hvordan vil du si at samarbeidet mellom menighetene fungerer?	Antall
Dårlig (1)	0
Delvis dårlig (2)	1
Verken bra eller dårlig (3)	1
Bra (4)	13
Veldig bra (5)	5
Total	20

De aller fleste menighetene oppgir at samarbeidet mellom menighetene i forsøket fungerer bra eller veldig bra. Ingen av forsøksmenighetene oppgir at samarbeidet fungerer dårlig, men to menigheter oppgir at samarbeidet fungerer enten ”delvis dårlig” eller ”verken bra eller dårlig”.

Disse tallene sier at samarbeidet så langt i prosjektet fungerer tilfredsstillende og henger nok sammen med at menighetene allerede har erfaring i å samarbeide med hverandre. Dette blir bekreftet av at i det tilfellet der menighetene ikke tidligere har samarbeidet oppgir menigheten at samarbeidet fungerer delvis dårlig. Men her snakker vi altså bare om et enkelt forsøk.

Et annet aspekt dreier seg om hvordan forsøket er blitt mottatt i resten av den kirkelige staben. Vi spurte prosjektlederne om dette og svarene finner vi i tabellen nedenfor.

Tabell 3.5. Hvordan forsøket er mottatt i resten av den kirkelige staben (N=39)

Hvordan er forsøket mottatt i resten av den kirkelige staben?	Antall
Negativt	0
Noe negativt	0
Verken negativt eller positivt	1
Positivt	13
Svært positivt	25
Total	39

Som vi ser vurderer de aller fleste prosjektlederne dette svært positivt, eller positivt. En menighet oppgir at forsøket verken er mottatt positivt eller negativt.

Dette bekrefter at den kirkelige stab ønsker trosopplæringsforsøket velkommen inn i sin kirkelige hverdag. Dette henger nok også sammen med at stabene i forsøksmenighetene har et eierforhold til prosjektet i og med at de i stor grad har vært med i utformingen av prosjektskissen.

Vi har også spurt om det har vært noen spesielle utfordringer knyttet til integrering av de forsøksansatte i resten av den kirkelige staben. Svært få beskriver spesielle utfordringer knyttet til integrering. Enkelte av forsøksmenighetene uttrykker at det har vært noen utfordringer i forhold til å arbeide tverrfaglig, til å inkludere resten av staben i forsøkene og at det har vært noen kulturforskjeller mellom prosjektet og den øvrige virksomheten.

Man kunne også tenke seg at det sterke fokuset på trosopplæring gjorde at andre kirkelige tjenester fikk mindre oppmerksomhet og lavere prioritering i det kirkelige arbeidet. Vi spurte prosjektlederne om fokus på trosopplæringsprosjektet gjorde at det ble mindre fokus på andre kirkelige tjenester. Svarene finnes i tabellen nedenfor.

Tabell 3.6 Om fokus på trosopplæring gjør at det blir mindre fokus på andre kirkelige tjenester (N=43)

Opplever menighetens ansatte og menighetsråd at fokus på trosopplæringsprosjektet, gjør at det blir mindre fokus på andre kirkelige tjenester?	Antall
Ja	7
Nei	32
Vet ikke	4
Total	43

Som vi ser oppgir et stort flertall av prosjektlederne at slik er det ikke. Syv forsøksmenigheter oppgir at det er blitt mindre fokus på andre kirkelige tjenester, mens fire oppgir at det vet de ikke.

Tolkningen av disse tallene må sees i forhold til at det her er prosjektledere for trosopplæringen som er spurt, kanskje svarene hadde vært annerledes hvis man hadde intervjuet andre medlemmer av staben.

3.4 Ansatte og frivillige

3.4.1 Ansattes funksjon i forsøkene

Hva er de ansattes funksjon i forsøket? Hvilken rolle har de?

Tabell 3.7. Ansattes funksjon i forsøket (N=41)

Ansattes funksjon i forsøket	Antall som har krysset av
Drifter av tiltak	39
Administrator	35
Idéutvikler	35
Koordinator og medspiller for frivillige	28
Leder av frivillige	21
Innehaver av spesiell kompetanse som er viktig i forsøket	20
Andre	1

Tabellen viser at ansatte først og fremst framstår som drifter av tiltak, men at de i tillegg har en bred funksjon, som administrator, idéutvikler og medspiller eller leder for frivillige.

3.4.2 Frivilliges funksjon i forsøkene

Så godt som alle forsøkene har frivillige medarbeidere involvert i forsøksarbeidet. Dette kommer frem av tabellen nedenfor.

Tabell 3.8. Om frivillige medarbeidere er involvert i trosopplæringsforsøket (N=43)

Er frivillige medarbeidere involvert i trosopplæringsforsøket?	Antall
Ja	40
Nei	3
Total	43

Hva er det videre som preger frivilliges involvering i forsøket?

Tabell 3.9. Om frivilliges involvering i ulike deler av trosopplæringsarbeidet (N=40)

	I hvilken grad var frivillige medarbeidere involvert i utformingen av prosjektskissen?	I hvilken grad tiltakene initiert av frivillige?	I hvilken grad er tiltakene ledet av frivillige?	I hvilken grad er frivillige medarbeidere involvert i tiltakene?
Ikke i det hele tatt	7	4	13	1
I liten grad	12	14	11	5
I noen grad	11	13	14	17
I stor grad	10	9	2	17
Total	40	40	40	40

Når det gjelder involvering i utforming av prosjektskissen ser vi at frivillige medarbeidere i over halvparten av forsøkene har vært involvert i noen eller i stor grad.

Videre har spørsmålet vært om i hvilken grad trosopplæringstiltakene har vært initiert av frivillige, altså om ideen og utgangspunktet for tiltaket ligger i et frivillig engasjement og ikke i et profesjonelt. Tabellen viser at frivillige i stor grad har vært involvert i slik arbeid. Ca halvdelen av menighetene oppgir at tiltakene i noen grad eller stor grad er initiert av frivillige.

Når det kommer til ledelse av trosopplæringstiltakene er det bare to menigheter som oppgir at frivillige leder disse i stor grad. Fjorten menigheter oppgir allikevel at det skjer i noen grad at frivillige leder tiltakene. Tretten menigheter oppgir at frivillige ikke er involvert i ledelse av trosopplæringstiltakene. At frivillige har vært/er involvert i initiering og ledelse av tiltak viser myndige frivillige og henger godt sammen med ansatte i rollen som ”koordinator/medspiller”.

Flest menigheter oppgir naturlig nok at frivillige er involvert som medarbeidere i arbeidet, for 17 menigheter er dette tilfelle i stor grad, og for 17 menigheter i noen grad. Fem menigheter oppgir at frivillige bare er involvert i liten grad, mens en menighet oppgir at frivillige ikke er involvert i trosopplæringsarbeidet i det hele tatt.

Dataene kan imidlertid tyde på at motoren i utformingen av de fleste forsøkene har vært ansatte, mens frivillige i varierende grad har vært involvert. Også ledelsen av forsøkene er i all hovedsak et anliggende for ansatte.

3.4.3 Forholdet mellom ansatte og frivillige

Spørreskjemaet ga forsøksmenighetene to mulige måter å beskrive prosjektansattes forhold til de frivillige, som leder eller som koordinator/medspiller. Henholdsvis 28 og 21 menigheter har krysset av på ”koordinator, medspiller” og ”leder” av frivillige.

Det vil si at prosjektansatte i større grad definerer sin rolle i forhold til de frivillige ”i nettverk”, fremfor ”i linje”, som igjen sier noe om myndiggjorte frivillige, eller i alle fall et ønske om nettopp det. Samlet sett har 33 av menighetene krysset av på den ene eller den andre av disse kategoriene. Det vil si at et stort flertall av menighetene legger vekt på at de ansatte skal ha en rolle i forhold til de frivillige.

3.5 Samarbeid med organisasjoner og offentlige instanser

3.5.1 Samarbeid med frivillige kristne organisasjoner

I hvilken grad har slikt samarbeid funnet sted og hva slags samarbeid er det her tale om?

Tabell 3.10. Om menigheten(e) samarbeider med frivillige kristne organisasjoner i forsøket (N=43)

Samarbeider menigheten(e) i forsøket med frivillige kristne organisasjoner?	Antall
Ja	30
Nei	8
Planer om samarbeid	5
Total	43

Godt over halvdelen av forsøkene, 30 forsøk i alt, oppgir at de samarbeider med frivillige kristne organisasjoner i forsøksarbeidet, samtidig som fem andre menigheter har planer om samarbeid. Det foregår altså et utstrakt samarbeid med frivillige kristne organisasjoner i trosopplæringsforsøket.

Kontakt med frivillige organisasjoner var også et punkt som ble særlig etterspurt i søknadspapirene, og lå altså som en type føring. Et samarbeid mellom menighet og frivillige kristne organisasjoner i trosopplæringsarbeidet er også naturlig ut fra det faktum at organisasjonene har lang erfaring med å drive arbeid for barn og unge og mye kompetanse knyttet til denne type arbeid.

Dataene viser også at samarbeidet i de aller fleste forsøkene også eksisterte før forsøksperioden, selv om fem menigheter oppgir at de har planer om denne type samarbeid og at det dermed innebærer ny kontakt og nytt samarbeid.

I gjennomsnitt vurderer menighetene samarbeidet til en skåre på 4,27 på en skala fra 1 til 5. Dette viser at menighetene i store trekk opplever samarbeidet mer enn bra. Bare en menighet vurderer samarbeidet som delvis dårlig, mens tre menigheter vurderer samarbeidet som verken bra eller dårlig.

3.5.2 Samarbeid med kirkesamfunn utenfor Den norske kirke

Finnes det så økumenisk samarbeid innenfor trosopplæringsforsøkene?

Tabell 3.11 Om menigheten(e) samarbeider med kirkesamfunn utenfor Den norske kirke i forsøket (N=43)

Samarbeider menigheten(e) i forsøket med kirkesamfunn utenfor Den norske kirke?	Antall
Ja	9
Nei	34
Total	43

Ni av 43 menigheter oppgir at de samarbeider økumenisk. Det er interessant at også dette aspektet av samarbeid eksisterer som en del av forsøket. Dette gir et inntrykk av at trosopplæring i dag er mindre katekisme og mer fellesskap, noe som igjen åpner for denne type samarbeid.

På spørsmål om samarbeidet også eksisterte før forsøksperioden varierer svarene, i noen tilfeller forekom det, i andre ikke. Her inngår altså menighetene i større grad i nye samarbeidsrelasjoner enn det som var tilfelle med de kristne organisasjonene, selv om antall menigheter her er mye lavere.

Forsøkene ble bedt om å vurdere hvordan samarbeidet fungerte på en skala fra en til fem, som vi ser i tabellen under.

Tabell 3.12. Hvordan samarbeid med kirkesamfunn utenfor Den norske kirke fungerer (N=7)

Hvordan vil du si at samarbeidet med kirkesamfunn utenfor Dnk fungerer?	Antall
Dårlig (1)	0
Delvis dårlig (2)	0
Verken bra eller dårlig (3)	1
Bra (4)	5
Veldig bra (5)	1
Total	7
Gjennomsnitt	4,00

Gjennomsnittsskåren for denne type samarbeid ligger noe lavere enn gjennomsnittsskåren for samarbeid med andre frivillige kristne organisasjoner. Allikevel er dette tallet høyt og sier at forsøkene vurderer samarbeidet som bra.

3.5.3 Samarbeid med andre frivillige organisasjoner

Samarbeider forsøkene med frivillige organisasjoner som ikke har en kristen profil eller har en kristen tilhørighet?

Tabell 3.13. Om menighetene samarbeider med andre frivillige organisasjoner i forsøket (N=43)

Samarbeider menigheten(e) i forsøket med andre frivillige organisasjoner?	Antall
Ja	11
Nei	25
Planer om samarbeid	7
Total	43

Som vi ser av tabellen er dette tilfelle for elleve forsøk, mens syv andre forsøk har planer om denne type samarbeid. Dette er interessant fordi det tyder på at mange forsøk har en lokalsamfunnstenkning inne i sitt forsøksarbeid.

På spørsmål om samarbeidet også eksisterte før forsøksperioden deler menighetene som har denne type samarbeid seg i to, i halvparten av tilfellene eksisterte samarbeidet før forsøksperioden og i andre halvparten ikke. I tillegg har et relativt sett stort antall menigheter planer om denne type samarbeid.

Slik sett innebærer samarbeid med andre frivillige organisasjoner i mange tilfeller noe nytt som kommer med forsøket. Samarbeid med andre frivillige organisasjoner ivaretar på en god måte breddeperspektivet i Trosopplæringsreformen, og at menighetene på denne måte imøtekommer Stortingets føringer på dette området.

Hvordan har så dette samarbeidet fungert slik prosjektleder vurderer det?

Tabell 3.14. Hvordan samarbeidet med andre frivillige organisasjoner fungerer (N=10)

Hvordan vil du si at samarbeidet med andre frivillige organisasjoner har fungerer?	Antall
Dårlig (1)	0
Delvis dårlig (2)	0
Verken bra eller dårlig (3)	2
Bra (4)	6
Veldig bra (5)	2
Total	10
Gjennomsnitt	4,00

Også her ligger gjennomsnittskåren høyt og de aller fleste forsøkene vurderer samarbeidet som bra. To av forsøkene vurderer samarbeidet

som verken bra eller dårlig. Samarbeidet har samme gjennomsnittsskåre som samarbeider med menigheter utenfor Den norske kirke, og ligger altså litt under vurderingen av samarbeidet med kristne organisasjoner.

3.5.4 Samarbeid med offentlige instanser

Videre ble det spurt om samarbeidet med offentlige instanser i forsøksarbeidet.

Tabell 3.15. Om menighetene samarbeider med offentlige instanser i forsøket (N=43)

Samarbeider menigheten(e) i forsøket med offentlige instanser?	Antall
Ja	24
Nei	14
Planer om samarbeid	5
Total	43

Godt over halvparten av forsøkene oppgir at de samarbeider med offentlige instanser i arbeidet, mens fem forsøk i tillegg oppgir at de har planer om slikt samarbeid. Et stort flertall av forsøkene som samarbeider med offentlige instanser, oppgir at de også samarbeidet før forsøksperioden.

Å samarbeide som sådan innebærer altså i mange forsøk ikke noe nytt, samtidig er det et antall menigheter som har planer om samarbeid som ikke allerede er i gang. Data sier heller ikke noe om innholdet i samarbeidet har endret seg i forsøksperioden.

Hvordan vurderer så forsøkene samarbeidet med offentlige instanser?

Tabell 3.16. Hvordan samarbeidet med offentlige instanser fungerer (N=24)

Hvordan vil du si at samarbeidet med offentlige instanser fungerer?	Antall
Dårlig (1)	0
Delvis dårlig (2)	2
Verken bra eller dårlig (3)	4
Bra (4)	7
Veldig bra (5)	11
Total	24
Gjennomsnitt	4,13

Også her ser vi at samarbeid blir vurdert høyt. En gjennomsnittsvurdering på 4,13 er høyere enn vurderingen av samarbeidet med menigheter utenfor Den norske kirke og frivillige organisasjoner, men litt lavere enn samarbeidet med andre kristne organisasjoner.

Slik sett virker det som trosopplæringsforsøkene har en god dialog med de lokale offentlige instanser og på den måten har gjort seg gjeldende som en lokalsamfunnsaktør.

Det kan også virke som om de instansene som i størst grad også samarbeidet før forsøksperioden, altså kristne organisasjoner og offentlige etater skårer blir vurdert enda litt høyere enn de instansene der samarbeidet i større grad er noe nytt som har kommet i forsøksperioden.

3.5.5 Samarbeid med skolen

Tallene viste at mange forsøk samarbeidet med skolen i trosopplæringsarbeidet.

Det er allikevel et klart skille mellom samarbeid med skolen i trosopplæringsarbeidet og skole-kirkesamarbeidet som inngår som en del av KRL-faget. Her har Storting og prosjektsekretariat kommet med klare retningslinjer til det enkelte forsøk. Dette innebærer f.eks. at trosopplæringsarbeidet ikke skal skje innenfor skoletiden, og heller ikke innenfor SFO-tiden.

Dette har vært en utfordring for mange forsøksmenigheter der samarbeidet har vært nært over tid. Forsøket bryter derfor i en del menigheter med eksisterende praksis.

Prosjektlederne svarer i spørreskjemaet på hva de viktigste tiltakene er i skole-kirkesamarbeidet innenfor den enkelte menighet.

Tabell 3.17. De viktigste tiltakene i skole-kirkesamarbeidet (N=42)

Hvis ja, nevnt de viktigste tiltakene?	Antall som har krysset av
Skolegudstjenester	40
Bli kjent med kirkebygget	33
Invitasjon til konfirmasjon	27
Bli kjent med gudstjenesten	22
Bli kjent med kunst/arkitektur	20
Bli kjent med yrkene i menigheten(e)	14
Bli kjent med menighetens barne- og ungdomsarbeid	8
Påske, pinse og julevandring	8
Utdeling av bibler/kurs i NT	8

Besøk på skolene	4
Annet ¹	8

Menighetene har også fått spørsmål om skole-kirkesamarbeidet har økt eller avtatt etter at forsøksarbeidet kom i gang.

Tabell 3.18. Om skole-kirkesamarbeidet har økt eller avtatt i forbindelse med forsøket (N=41)

Har skole-kirkesamarbeidet økt eller avtatt etter at forsøket har startet?	Antall
Økt	6
Avtatt	0
Ingen endring	35
Total	41

Seks menigheter oppgir at skole-kirkesamarbeidet har økt siden forsøksarbeidet kom i gang, noe som tyder på at trosopplæringsarbeid har vært med på å vitalisere skole-kirkesamarbeidet. Ingen forsøk oppgir at skole-kirkesamarbeidet har avtatt, mens 35 menigheter oppgir at det ikke har vært noen endring.

3.6 Trosopplæringstenkning

I spørreskjemaet blir prosjektlederne i alle forsøkene bedt om å vurdere ulike påstander om hva målet for trosopplæringen er, på en skala fra en til fem, der fem er høyest og representerer den høyeste grad av enighet.

Prosjektlederne svarer på vegne av seg selv, men de blir også bedt om å ta utgangspunkt i deres tolkning av prosjektskissen og den faktiske igangsettelsen av forsøket. Påstandene fanger noe av spenningene i reformen og synliggjør hvordan den enkelt prosjektleder vurderer ulike målsetninger. Resultatene vises i tabellen under.

Tabell 3.19. Prosjektledernes vurdering av påstander om hva målet med trosopplæring er (N=43)

Målet med trosopplæringen er at barn og ungdom skal:	Gjennomsnittsskåre	Standardavvik	Miniumsskåre	Maks-skåre
- bli bedre kjent med Jesus	4,79	,600	2	5
- få hjelp til livstolkning	4,77	,480	3	5
- få livshjelp	4,77	,527	3	5
- ha gode opplevelser i kirken (N=42)	4,60	1,014	1	5
- få hjelp til å leve som kristne	4,56	,700	3	5

¹ Annet som er nevnt er sorgarbeid (nevnt av to menigheter), deltakelse inn i vanlige familiegudstjenester, sang og musikkundervisning, bruker skoletid og bygninger, invitasjon til høytider i kirken, Tensing.

- bli glad i den lokale kirke	4,56	,700	2	5
- få tro på seg selv	4,51	,703	3	5
- erfare at det er bruk for dem	4,40	,728	3	5
- få et sted å gå i sorg og krise	4,33	,969	1	5
- bli integrert i menigheten	4,30	,832	2	5
- få bibelkunnskap	4,26	,978	1	5
- lære kristen etikk	4,00	,900	2	5
- bli glad i gudstjenesten	3,93	1,100	1	5
- bli faste nattverdsgjester	3,44	1,278	1	5
- bli disipler	3,42	1,258	1	5
- bli lem på Kristi legeme (N=41)	3,22	1,423	1	5
- bli kristne	3,12	1,562	1	5
- få gode vaner	2,98	1,205	1	5
- bli daglige bibellesere	2,72	1,120	1	5
- lære en kristen livsstil	2,56	1,181	1	5
- kjenne Luthers lille katekisme	2,28	1,221	1	5
Målet med trosopplæringen er å:				
- leve opp til hva menigheten lover i dåpen	4,56	,590	3	5
- oppnå Stortingets målsetning med trosopplæring	3,81	1,160	1	5
- kompensere for manglende kristendomsundervisning i skolen	3,65	1,173	1	5
- drive forebyggende barne- og ungdomsarbeid	3,49	1,121	1	5
- nå foreldre gjennom barna	3,28	1,278	1	5
- nå barna gjennom foreldrene	3,19	1,180	1	5
- vise at menigheten har et aktivitetstilbud for barn og unge	3,05	1,396	1	5
- kristne neste generasjon	2,91	1,525	1	5
- sørge for at Norge forblir en kristen nasjon	2,88	1,295	1	5
- bidra til danning av folket	2,44	1,076	1	4
- unngå religionsblanding	2,21	1,355	1	5
- gi brukerne det produktet de betaler for	1,81	1,075	1	5
- minske sosialbudsjettene	1,42	,794	1	4

I den første delen av tabellen ser vi at det å bli kjent med Jesus og få hjelp til livstolkning og livshjelp er de målene som flest av prosjektlederne er enige i.

Det er også interessant å se på hvilke målsetninger prosjektlederne ikke er enige i. Noen av målsetningene får en gjennomsnittsskåre på under 3, dvs at prosjektlederne i gjennomsnitt tenderer mot å være uenige i målsetningene. Det å kjenne Luthers lille katekisme er en målsetning som prosjektlederne i gjennomsnitt er delvis uenige i, det samme gjelder for målsetningen om å lære en kristen livsstil.

Svarene til prosjektlederne har også en gjennomsnittsskåre under 3 i forhold til en målsetning om at barn og unge skal bli daglige bibellesere. Samtidig ser vi ved hjelp av maksimumsskåren og minimumsskåren at

spredningen i svarene er stor, noen gir målsetningene en, mens andre gir dem fem.

Når det gjelder målsetningene i andre del av tabellen opererer disse på et litt annet plan, de handler ikke lenger om det enkelte barn og den enkelte unge, men mer generelt om målsetninger for trosopplæring.

Prosjektlederne er her mest enig i en målsetning om at trosopplæringen skal leve opp til hva menighetene lover i dåpen. Prosjektlederne mener også at det er et mål å oppnå Stortingets målsetning med trosopplæringen, men denne ligger allikevel ikke veldig høyt med en gjennomsnittskåre på 3,81. Om dette betyr at prosjektlederne i praksis er delvis uenig med Stortinget, eller om de mener det er opp til kirken internt å definere hva trosopplæring skal være, vites ikke. Men det at ”trosopplæringen skal leve opp til hva menigheten lover i dåpen” skårer høyere kan tolkes i den retningen.

Prosjektlederne er på andre siden uenige i utsagn som at trosopplæringen skal bidra til å minske sosialbudsjettene, samt at det er en målsetning å gi brukerne det produktet de betaler for. De heller også mot å være uenige i målsetninger om at trosopplæring skal bidra til danning av folket, samt at målsetningen er å unngå religionsblanding.

Kunnskap og holdninger eksisterer aldri i et tomrom og vil på denne måten bryne seg mot nye tenkemåter og handlingsalternativer. Vi har i den forbindelse spurt forsøkene om prosessen rundt utforming av prosjektskissen eller søknaden har påvirket forsøkenes syn på hva trosopplæring er. Svarene ser vi i tabellen nedenfor.

Tabell 3.20. Om prosessen rundt utforming av prosjektskissen har påvirket synet på hva trosopplæring er (N=38)

Har prosessen knyttet til utforming av prosjektskissen påvirket synet på hva trosopplæring er?	
Ja	21
Nei	6
Vet ikke	11
Total	38

Snaut halvdelen av forsøkene svarer at prosessen har påvirket synet på hva trosopplæring er. Dette kan tolkes som at det i mange menigheter har skjedd en markert dreining i menighetenes tenkning på kort tid, og at forsøkene har tilpasset seg de sentrale føringene for trosopplæring, med øye for mulige økonomiske konsekvenser.

Bare seks forsøk svarer at det ikke har hatt noen innvirkning, mens elleve forsøk svarer at det vet de ikke. Vi må her ta høyde for at det er vanskelig å svare på et slikt spørsmål så pass tidlig i prosjektperioden. Allikevel

viser tabellen at det har skjedd mye i mange forsøk i forhold til tenkning om trosopplæring, gjennom innføring av reformen og gjennom arbeidet med søknadene.

3.7 Trosopplæringsprofiler

3.7.1 Beskrivelse av typologien

Gjennom å kjøre variablene i første del av Tabell 3.19 i en faktor-analyse², avdekkes visse svarmønstre i matrisen. Analysen viser at forsøkene har en tendens til å fordele seg i forhold til om de gir grupper av variable høy skåre.

Tabellen nedenfor viser hvordan svarene fordeles seg i grupper, som igjen gir grunnlag for å definere tre ulike ”trosopplæringsprofiler”.

Tabell 3.21. Tre ulike trosopplæringsprofiler (N=43)

<i>Evangeliserende og opplæringsorientert trosopplæringsprofil</i>	Gjennomsnitts-skåre	Miniums-skåre	Maks-skåre
Lære en kristen livsstil	2,56	1	5
Bli disipler	3,42	1	5
Bli kristne	3,12	1	5
Bli lem på Kristi legeme	3,22	1	5
Få gode vaner	2,98	1	5
Bli faste nattverdsgjester	3,44	1	5
Få bibelkunnskap	4,26	1	5
Bli daglige bibellesere	2,72	1	5
Kjenne Luthers lille katekisme	2,28	1	5
Erfare at det er bruk for dem	4,4	3	5
<i>Kirke- og fellesskapsorientert trosopplæringsprofil</i>			
Bli glad i den lokale kirke	4,56	2	5
Ha gode opplevelser i kirken	4,6	1	5
Bli integrert i menigheten	4,3	2	5
Bli glad i gudstjenesten	3,93	1	5
<i>Livshjelpsorientert trosopplæringsprofil</i>			
Få hjelp til å leve som kristen	4,56	3	5
Få tro på dem selv	4,51	3	5
Få livshjelp	4,77	3	5
Få hjelp til livstolkning	4,77	3	5
<i>Variabler som skåre omtrent like høyt i flere profiler, og dermed</i>			

² Tilsvarende analyse av andre del av Tabell 3.19 ga ingen klare resultater.

<i>ikke inngår i en profil:</i>			
Bli bedre kjent med Jesus	4,79	2	5
Lære kristen etikk	4	2	5
Få et sted å gå i sorg og krise	4,33	1	5

Den første profilen, *evangeliserende og opplæringsorientert trosopplæringsprofil*, kjennetegnes av et ønske om at barna gjennom trosopplæringen skal bli kristne og disipler. Det er nærliggende å tolke dette som en profil med vekt på personlig omvendelse og vekt på at kristen er noe man *blir* og ikke *er*.

Videre kjennetegnes profilen av en vekt på opplæring og at barna skal få bibelkunnskap, de skal bli daglige bibellesere og kjenne Luthers lille katekisme. Det blir også lagt vekt på at barna skal lære en kristen livsstil. Denne trosopplæringsprofilen kan settes inn i en frelsesteologisk forståelsesramme.

Den andre profilen, *kirke- og fellesskapsorientert trosopplæringsprofil*, vektlegger barnas forhold til gudstjenesten og integrasjon i den lokale kirke. Her er målet for trosopplæring ikke så mye opplæring eller boklig lærdom, men opplevelser og fellesskaps erfaringer knyttet til den lokale kirke, også som sted.

Den tredje profilen, *livshjelpsorientert trosopplæringsprofil*, legger vekt på å gi barna livshjelp, hjelp til livstolkning og hjelp til å leve som kristne. Dannelsesprosessen i denne profilen er knyttet til utvikling av den enkeltes identitet, kirken i møte med den enkeltes livserfaringer. Innenfor denne profilen er kristen noe man *er*, ikke noe man *blir*. Det å få tro på seg selv inngår i dette. Man skal gjennom trosopplæring få hjelp til å utvikle et trygt selv bilde og en ballast for å møte de utfordringer livet gir. Denne trosopplæringsprofilen kan også settes inn i et skapelsesteologisk forståelsesramme.

Det er ikke slik at forsøkene representerer rene trosopplæringsprofiler, men de enkelte forsøk vektlegger de ulike profilene forskjellige. Tabellen viser imidlertid at den *livshjelpsorienterte profilen* er den flest prosjektledere skårer høyest på og at det derfor er stor enighet om viktigheten av denne profilen i alle forsøkene. I denne dimensjonen ligger altså en sterk fellesforståelse om hva trosopplæringen skal være, ikke nødvendigvis alene, men som en viktig del av bilde.

Den livshjelpsorienterte profilen samsvarer også med ordlyden i målsetningene for trosopplæringsreformen, både slik de er formulert i NOU 2000:26 og fra prosjektsekretariatet sin side, der formuleringer om livstolkning og livsmestring inngår, noe som igjen reflekterer en diakonal tankegang. Dette viser at forsøkene i stor grad har integrert dette perspektivet i sin trosopplæringsforståelse.

Også den kirke- og fellesskapsorienterte profilen har høy skåre i mange forsøk, men ikke i samme grad som den livshjelpsorienterte. Fellesskapsdimensjonen ble også understreket i målsetningen for trosopplæringsreformen slik den foreligger i NOU 2000:26.

Den evangeliserende og opplæringsorienterte profilen er den profilen der mange av variablene har en lav gjennomsnittsskåre, og som med dette er den av profilene som har minst betydning i forsøkenes trosopplæringsforståelse. Dette er interessant i og med at denne profilen representerer viktige dimensjoner i tradisjonell dåpsopplæring, også slik den fremstår i dåpsopplæringsplanen fra 1991, med vekt på opplæring og disippelskap. Den "opplæringsmålsetningen" som får høyest gjennomsnittsskåre og inngår i denne profilen er "å få bibelkunnskap". Denne målsetningen sier mange av prosjektlederene seg enige i.

3.7.2 Fordeling av forsøkene på menighetstyper og trosopplæringsprofiler

I Delrapport 3 ble forsøksmenighetene søkt karakterisert ut fra menighetstype. For en mer fyldig beskrivelse av typologien, se avsnitt 2.2 i den rapporten.

Den typologien som ble brukt er følgende:

- *Folkekirkemenigheten.* Dette er en menighet uten noen markert tendens til en indre kjerne, og med få spesifikt kirkelige eller kristelige aktiviteter utenom det som er knyttet til prestens virksomhet, herunder gudstjenester og kirkelige handlinger. Frivillig virksomhet i lokalsamfunnet vil gjerne være knyttet til idrett eller allmennkulturelle organisasjoner. Frivillige kristelige organisasjoner vil som regel være sparsomt representert, eventuelt ha en noe marginal posisjon. I denne type menigheter vil følelsen av tilhørigheten til kirken være høy i lokalsamfunnet, og oppslutningen ved spesielle begivenheter kan også være høy. Andelen av regelmessige kirkegjengere er imidlertid gjerne forholdsvis lav.
- *Bedehusmenigheten.* Dette er en menighet som preges av et aktivt arbeid i regi av en eller flere av de kristelige indre- eller ytre-misjonsorganisasjonene, et arbeid som gjerne er lokalisert til ett eller flere bedehus i soknet. De som tilhører bedehusmiljøet vil gjerne fremstå som en religiøst sett forholdsvis avgrenset gruppe i lokalsamfunnet, og vil gjerne også være den gruppe som dominerer den lokale menighet. Disse vil utgjøre hovedtyngden av faste kirkegjengere og nattverdgjester, i den grad det lokale bedehus-folket faktisk slutter opp om gudstjenesten, noe som ikke er en selvfølge. Samtidig som oppslutningen om folkekirken i befolkningen kan være like høy, i mange tilfelle høyere, enn i

menigheter av type folkekirkemenigheten, vil denne gruppen gjerne være langt mer passivisert i forhold til den lokale kirke.

- *Arbeidskirkemenigheten.* Dette er en menighet som preges av en mer eller mindre klart definert kjernemenighet, og et spekter av kirkelige aktiviteter i regi av den offisielle kirkelige struktur, ofte menighetsrådet. Tilhørighet til kjernen er ofte mindre klart religiøst definert enn i type bedehusmenigheten, men henger like mye sammen med involvering i menighetens aktiviteter og tilhørighet til det kirkelige ”miljø”. De kristelige organisasjonene kan gjerne være representert i lokalmenigheten, men disse representerer ofte en type ”undergrupper” i menighetens samlede virksomhet. Kjernemenigheten er gjerne sammenfallende med gruppen av faste kirkegjengere og nattverddeltakere, og har gjerne også kirkekaffen som et viktig sosialt møtested. Bygningsmessig har denne type menigheter enten et menighetshus i tillegg til et tradisjonelt kirkehus, eller en mer moderne arbeidskirke der både gudstjenesten og andre aktiviteter får rom under samme tak.

Tabellen nedenunder viser hvor mange menigheter som samlet sett oppgir at menighetene kan kategoriseres som en type menighet enten alene eller i kombinasjon med en annen type.

Tabell 3.22. Om forsøkene plasserer seg som en type enten alene eller i kombinasjon med en annen type

Menighetstype	Antall
Folkekirkeprofil (N=43)	22
Arbeidskirkeprofil (N=43)	20
Lavkirkelig profil (N=43)	14

Tabellen viser at 22 av menighetene i utvalget plasserer seg som en folkekirkemenighet, enten alene eller i kombinasjon med andre menighetstyper. Videre er det 20 menigheter som plasserer seg som arbeidskirkemenighet enten alene eller i kombinasjon med andre menighetstyper. Til slutt ser vi at 14 menigheter plasserer seg som bedehusmenigheter enten alene eller i kombinasjon med andre menighetstyper.

Ved å kjøre de ulike trosopplæringsprofilene mot menighetstype viste det seg at:

- I arbeidskirkemenigheter, alene eller sammen med en annen menighetstype, hadde den evangeliserende og opplæringsorienterte profilen forholdsvis mindre betydning sammenlignet med alle menighetene i utvalget.
- Den kirke- og fellesskapsorienterte profilen ga ingen utslag i forhold til menighetstype

- Den livshjelpsorienterte profilen hadde relativt mindre betydning i bedehusmenighetene, alene eller sammen med en annen menighetstype, sammenlignet med resten av menighetene i utvalget.

Dette tyder på at vurderingene av hva trosopplæring skal være, varierer i forhold til andre kontekstuelle variabler, som f.eks. menighetstype. Dette kan tolkes som at arbeidskirkemenighetene i størst grad distanserer seg fra tradisjonell dåpsopplæringstenkning, mens bedehusmenighetene i minst grad integrerer ny trosopplæringstenkning.

Samtidig er det viktig her å ta forbehold om at det er prosjektlederne som her har svart, og at det er vanskelig å si noe sikkert om i hvor stor grad prosjektlederne representerer holdningene i menigheten som sådan.

Det blir interessant i forlengelsen av dette å se på hvilken innvirkning de ulike trosopplæringsprofilene har i forhold til hvilke tiltak og metoder menighetene utformer i sine forsøk og hvordan disse treffer målgruppene. Dette er noe vi vil komme tilbake til i en nærmere analyse av menighetenes egne årsrapporter og i våre egne casestudier av utvalgte forsøk.

3.8 Hva har vært mest vellykket?

På spørsmål om hva som oppleves mest vellykket i prosessen med utarbeiding av prosjektskissen og igangsetting av forsøket framkom følgende hovedtendenser i svarene:

- Økt bevisstgjøring og igangsetting av tenkning om trosopplæring
- Mange positive tilbakemeldinger fra barn og foreldre
- Engasjement fra stab, menighetsråd og frivillige
- Nye breddetiltak
- Trosopplæring for alle er blitt en naturlig del av menighetens liv
- Økt oppslutning

Av konkrete tiltak nevnes særlig:

- Babysang
- Familiesamlinger
- Involvering av barn og unge i gudstjenesten

Svarene viser at trosopplæringen har ført til en vitalisering av det kirkelig liv i forhold til økt bevisstgjøring, engasjement, deltakelse og bredde.

3.9 Hva har vært mest utfordrende?

Men forsøksarbeidet har også skapt utfordringer for menighetene. På spørsmål om hva som har vært den største utfordringen i prosessen med utarbeiding av prosjektskissen og igangsetting av forsøket framkom følgende hovedtendenser i svarene:

- Å skaffe nok frivillige og å engasjere foreldre
- At alle skal få et eierforhold til prosjektet
- Forholdet mellom det eksisterende og det nye
- Å gi tiltakene innhold som trosopplæring
- Å forankre og organisert prosjektet
- Å nå mange nok (70 prosent av de døpte), med et omfattende og variert nok tilbud (315 timer fra 0-18 år) i alle faser.

Den positive vitaliseringen av det kirkelige arbeidet som ble beskrevet i forrige avsnitt kommer også frem her, men som en utfordring.

Trosopplæringsreformen krever ikke bare en vitalisering av det kirkelige livet, men innebærer konkrete målsetninger om å nå flertall av den dømte befolkning med et variert nok tilbud, noe som igjen krever mobilisering av store ressurser.

Ellers kommer det i disse svarene frem dilemmaer og utfordringer i forholdet mellom det eksisterende og det nye og synet på hva trosopplæring er.

Forsøkene oppgir også at det er en utfordring å forankre og organisere forsøket. Å være en forsøksmenighet innebærer en prosjektorganisering, som for mange menigheter er en ny måte å tenke på og som igjen kan skape utfordringer internt.

Forsøkene har også vurdert hvor de største utfordringene er i forhold til overgangsfaser i arbeidet og aldersfaser.

Blant de som har fullskalaprojekt vurderes følgende *overgangsfaser* som de største utfordringene i arbeidet:

- Overgang til ungdomsfasen, dvs fra konfirmasjonen til 15 – 18 år nevnes av flest. Det påpekes også av flere at mange flytter på hybel for å gå på videregående skole etter konfirmasjonen og at dette betyr et brudd i kontinuiteten
- Overgang til perioden 10 – 13 år, etter at barnearbeid er blitt kjedelig. Flere påpeker også at guttene hyppigere enn jentene forsvinner etter 8 - 9 års alderen
- Overgang fra barnehage- til skolealder. Aktivitetstilbudene øker markert etter at barna er begynt på skolen

Blant de som har fullskalaprojekt vurderes følgende *aldersfaser* som de største utfordringene i arbeidet:

- De aller fleste peker på at 15 – 18 åringene utgjør den største utfordringen. Arenaene preges av at prest og foreldre avløses av ungdommens møter på egne premisser. Det understrekes at alt frivillig ungdomsarbeid sliter med den samme tendensen, blant annet fordi også mange drar hjemmefra etter konfirmasjonen eller har sine fritidsmiljøer andre steder enn på hjemstedet.
- En del nevner også alderfasen 0 – 3 år og de første årene på skolen, dvs 1 – 4 klassetrinn. Flere synes det er vanskelig ikke å kunne benytte SFO-tiden.

Svarene viser at noen av de største utfordringene er knyttet til overgangsfaser og aldersfaser der menighetene tradisjonelt sett ikke har hatt trosopplæringsarbeid, dette gjelder spesielt 15-18 årsfasen som kom inn som en ny fase i og med reformen.

Hvis vi sammenligner disse innspillene med tallene som viste hvilke aldersfaser som flest faseprosjekter var lagt til ser vi et samsvar. Fasene som er karakterisert som mest "vanskelig" er også de med flest faseforsøk, dvs fra 10 år og oppover, og ikke minst 15 – 18-årsfasen.

Slik sett representerer forsøksvirksomheten et rikt erfaringsmateriale som omfatter faser som forsøkene selv karakteriserer som utfordringer.

4 Årsrapportene fra forsøksprosjektene for 2004 og 2005

Bidragstyper til dette kapitlet er Harald Askeland.

4.1 Innledning

Det er en utfordring er å gjennomføre en bred og representativ evaluering for prosjektene sett under ett, men også sett fra enkeltprosjektene. Gjennom årsrapportene og analysen av dem, søkes det å gi et bredt og representativt bilde av hvordan de mål som er satt for reformen og de enkelte forsøk nås.

Kultur- og kirkedepartementet har bedt Kirkerådet påse at følgende ivaretas i rapporteringsarbeidet:

(...) rapporteringskravene utformes slik at tilskuddsmottaker kan bekrefte at tilskuddet er anvendt i samsvar med forutsetningene for tilskuddet. Rapporteringskravene må dessuten utformes slik at det innhentes opplysninger for hensiktsmessig vurdering av resultatoppnåelse/virkninger/erfaringer. Slike opplysninger vil da dels tjenes som grunnlag for oppfølging og kontroll med at tildelingsvilkårene overfor den enkelte tilskuddsmottaker er oppfylt, dels tjene som grunnlag for en bred og helhetlig vurdering av reformens forsøks- og utviklingsfase. (Brev av 01.02.04).

Departementets pålegg til Kirkerådet og sekretariatet er dermed både rettet mot tilskuddsforvaltning i henhold til mål og mot mer generelle evalueringshensyn. I tillegg har man fra kirkelig side satt konkrete mål for dekningsgrad, noe som årsrapportene vil kunne bidra til å belyse.

I dette kapitlet vil det skje en vurdering av måloppnåelse, basert på årsrapportene fra 2005, dvs rapporter fra både forsøk som startet i 2004 og i 2005.

I hovedsak vil rapportene anvendes til å besvare følgende spørsmål:

- Hvordan vurderes de igangsatte tiltak med hensyn til måloppnåelse?
- Hvor mange deltar i de tiltak som er igangsatt sammenlignet med antall døpte innen målgruppen?
- Hvor mange frivillige medarbeidere er rekruttert til forsøket?

Innledningsvis vil det bli kort gjort rede for hvordan dataene er registrert som grunnlag for denne analysen.

4.2 Om registreringen og analysen av årsrapportene

Data fra årsrapportene er registret på prosjektnivå, og deretter kodet og lagt inn sammen med data fra spørreskjemaundersøkelsen som er gjennomført blant de forsøksprosjektene som startet opp i 2004.

Slik vil det være mulig å gjøre analyser som ser oppnådde resultater i de enkelte prosjekter, målt i gjennomsnitt, mot andre sentrale faktorer og mot andre prosjekter. Kort fortalt innebærer tilnærmingen at hvert enkelt tiltak er registrert på sentrale verdier og at disse så har dannet grunnlag for gjennomsnittberegninger for prosjektet. Svakheten ved denne tilnærmingen er at et prosjekt vil kunne skåre svært høyt, evt lavt, i gjennomsnitt uten at en får fram hvordan de ulike tiltak som prøves ut, virker.

I foreliggende materiale vil det derfor ikke være mulig å spore oppslutningen for de enkelte tiltak, men det vil framgå hvilken gjennomsnittlig oppslutning alle tiltakene i et forsøk har hatt.

I løpet av det arbeid som har ledet til et slikt valg, har det også vært klarlagt at Arbeidsfellesskapet ser en slik intern analyse av materialet fra årsrapportene som en oppgave for det sentrale sekretariatet for reformen bl a via den veiledning som kontaktpersonene i sekretariatet utøver overfor det enkelte prosjekt, jf forutsetningene og rapporteringskravene fra departementet.

Sekretariatet tar også sikte på å presentere og kommentere tall fra årsrapportene i en egen publikasjon.

Arbeidsfellesskapet vil for sitt vedkommende også arbeide videre med analyseopplegget for de senere analysene av årsrapportene, men velger å presentere dataene ut fra det opplegget som foreløpig er valgt.

4.3 Nå målene slik de er formulert i de enkelte forsøk?

For hvert enkelt tiltak blir det i årsrapporten bedt om en vurdering og rapportering av i hvilken grad målene er nådd innen tiltaket, på en skala fra 1 til 5. I tillegg har svært mange føyd til kommentarer som begrunner denne vurderingen. Her vil det være den tallmessige vurdering som gjennomgås.

I årsrapportene er det verdien 4, som betyr at man er godt fornøyd, som blir krysset av flest ganger; i nær en tredjedel av tilfellene. For alle forsøkene er gjennomsnittsskår for måloppnåelse 3,6. Ingen har et gjennomsnitt som ligger under 2,7 eller et snitt som ligger over 4,4.

Det bispedømme som har den høyeste gjennomsnittsskåren er Møre (3,8), mens Stavanger har lavest gjennomsnittsskår (3,4). Som en ser er ikke forskjellene betydelige, men særlig for Møre synes det å være et mønster av gjennomgående gode vurderinger av mål- og resultatoppnåelse. Forsøkene i Møre bispedømme rapporterer både det høyeste antall samvær og timeomfang i tiltakene, og er samtidig, sammen med Bjørgvin, det bispedømme som har høyest gjennomsnittlig oppslutning på samtlige tiltak.

Denne posisjonen er så vidt sterk at den også gjelder for både tidsavgrensede og kontinuerlige tiltak i 2005. I tillegg er Møre det bispedømme som har det høyeste gjennomsnitt med hensyn til antall frivillige per tiltak.

4.4 Hovedtrekk i materialet angående tiltak og oppslutning

I materialet, basert på en utkjøring av årsrapporter fra nettsiden til Trosopplæringsreformen, er det registrert 78 forsøksprosjekter med til sammen 588 tiltak. Det innebærer at det finnes nær åtte tiltak i snitt i hvert enkelt forsøk. Samtidig er det slik at variasjonen dekker et spenn fra forsøk der det kun finnes ett tiltak til ett forsøk der det finnes 41 tiltak.

Også omfanget av antall samvær og timer varierer i betydelig grad, noe som vil framgå av nedenstående tabell der gjennomsnittstall for antall tiltak, samvær og timer er presentert etter bispedømme og for reformen som helhet.

Tabell 4.1 Gjennomsnittstall for antall tiltak pr forsøk, samt antall samvær og timer pr samvær pr tiltak etter bispedømme

Bispedømme	Antall tiltak pr forsøk	Antall samvær pr tiltak	Antall timer samvær pr tiltak
Oslo	8	12,3	25,8
Borg	8	8,8	20,9
Hamar	4	12,5	45,9
Tunsberg	10	5,2	14,8
Agder	8	2,8	10,5
Stavanger	9	7,6	23,2
Bjørgvin	8	10,5	21,8
Møre	6	14,2	49,4

Nidaros	10	4,5	18,6
Sør-Hålogaland	7	10,6	27,2
Nord-Hålogaland	18	3,9	9,6
Samlet	7,7	9,0	25,2

Som det framgår av tabellen er det nokså store forskjeller mellom bispedømmene. Bak disse tallene skjuler det seg naturligvis også betydelige forskjeller mellom og innenfor de ulike forsøk.

I hovedsak kan forskjellen tilskrives i hvilken grad et tiltak gjennomføres som et tidsavgrenset eller som et kontinuerlig tiltak. Samtidig er det svært få forsøk som kun har kontinuerlige tiltak, bare fire forsøk. De aller fleste forsøk inkluderer tiltak som både er tidsavgrensede og kontinuerlige. Møre og Agder skiller seg ut som bispedømmer der det er en klar overvekt av forsøk som kun har tidsavgrensede tiltak.

Det synes også å være en klar sammenheng mellom type tiltak, dvs tidsavgrenset eller kontinuerlig, og oppslutning. I nær sagt alle forsøk synes tidsavgrensede tiltak å ha høyere oppslutning enn kontinuerlige. Unntakene finnes, men de er svært få. Noen av hovedtendensene framgår av nedenstående tabell.

Tabell 4.2 Gjennomsnittlig oppslutning i prosent av alle døpte i målgruppen på tidsavgrensede og kontinuerlige tiltak, etter bispedømme.

Bispedømme	Gjennomsnittlig oppslutning, tidsavgrensede tiltak	Gjennomsnittlig oppslutning, kontinuerlige tiltak
Oslo	26,5	16,3
Borg	49,1	20,0
Hamar	49,9	35,3
Tunsberg	38,1	18,0
Agder	41,2	2,3
Stavanger	30,2	15,3
Bjørgvin	68,4	27,7
Møre	57,6	33,7
Nidaros	29,0	13,4
Sør-Hålogaland	39,8	26,7

Nord-Hålogaland	43,6	26,1
Samlet	44,7	23,2

Det er vanskelig å si noe om hva disse ulike tendensene sier om oppslutningen mer generelt, men for forsøkene innen rammen av Trosopplæringsreformen er det noen markerte trekk.

Et sentralt trekk er den høye oppslutning som Bjørgvin og Møre bispedømmer oppviser. Samtidig ligger både Stavanger og Nidaros lavt når det gjelder kontinuerlige tiltak, men er likevel ikke i nærheten av Agder som kun når 2,3 prosent av målgruppen ved denne type tiltak.

Et viktig trekk er imidlertid den vesentlige forskjell i oppslutning som er rapportert mellom tidsavgrensede og kontinuerlige tiltak. Mens tidsavgrensede tiltak synes å kunne trekke veksler på kirkeåret eller andre markerte aktiviteter/fenomener, synes de kontinuerlige tiltak i større grad å måtte konkurrere med andre tiltak.

I Delrapport 3 (Selbekk & Hauglin 2005), er det anvendt en inndeling av forsøksmenighetene i typologiene:

- Folkekirkeprofil
- Arbeidskirkeprofil
- Lavkirkelig profil

samt kombinasjoner av disse.

Typologiene er utarbeidet på basis av arbeider av Hegstad (1996 og 1997), Hegstad & Laugerud (2002) og Agedal (2003) og er i denne sammenheng angitt av prosjektledere om egen menighet/egne menigheter.

Slike typologier bør anvendes med varsomhet, så lenge de ikke er basert på flere målbare kriterier, men det synes interessant å analysere f eks oppslutning om tiltak i forhold til denne inndelingen.

Vi har foretatt en analyse av materialet fra årsrapportene fra de prosjektene som startet opp i 2004 og sett på hvordan oppslutning i prosent fordeler seg på de ulike menighetstypene. En slik analyse er ikke foretatt for prosjektene som startet i 2005.

Med hensyn til oppslutning i prosent av dømte innen målgruppen, ser det ut til at både menigheter med folkekirkeprofil og lavkirkelig profil har markert høyere oppslutning enn menigheter med arbeidskirkeprofil. Den prosentvise oppslutning ligger opptil 20 prosent over både i folkekirkelige og lavkirkelige menighetstyper. En vesentlig forklaring på dette

kan være at menigheter med en arbeidskirkeprofil gjennomgående ligger i tettbygde strøk og altså har en mye større urbaniseringsgrad og dermed lavere oppslutning på grunn av denne bakgrunnsfaktoren.

Når det gjelder eventuelle kombinasjoner, ser det også ut til at høyest oppslutning oppnås i menighetstyper med en kombinasjon av folkekirkelig og lavkirkelig profil. Denne type observasjoner skal som sagt anvendes med forsiktighet, særlig siden de ikke er kontrollert for befolkningsgrunnlag og urbanitet, men synes å peke på interessante spor for videre forskning.

Graden av oppslutning varierer også tydelig med den fase eller aldersgruppe som tiltakene retter seg mot.

Tabellen nedenfor viser oppslutning om tiltak innen de ulike aldersgrupper i ulike bispedømmer. Det er imidlertid viktig å være klar over at antall tiltak innen de ulike aldersgrupper kan være lite i enkelte bispedømmer og at forskjellene dermed ikke vil være signifikante.

Tabell 4.3 Gjennomsnittlig oppslutning i prosent av alle dømte om tiltak innenfor ulike aldersgrupper etter bispedømme

Bispedømme	Gjennomsnittlig oppslutning om tiltak i førskolealder	Gjennomsnittlig oppslutning om tiltak i barne-skolealder	Gjennomsnittlig oppslutning om tiltak i ungdoms-skolealder	Gjennomsnittlig oppslutning om tiltak i videre-gående skolealder
Oslo	30,9	18,0	12,8	13,5
Borg	21,9	43,1	46,8	4,8
Hamar	41,3	29,7	63,7	22,5
Tunsberg	24,8	44,8	43,6	22,2
Agder	46,9	28,8	19,4	6,5
Stavanger	39,9	17,9	26,9	23,3
Bjørgvin	61,1	55,0	47,6	4,9
Møre	59,0	47,7	42,1	33,7
Nidaros	43,2	25,8	68,3	-
Sør-Hålogaland	35,6	34,9	41,5	22,6
Nord-Hålogaland	37,9	31,1	63,0	5,2
Samlet	38,4	33,3	43,1	14,1

Tabellen viser at det varierer både mellom bispedømmer og mellom aldersgrupper hvordan de ulike tiltak makter å samle oppslutning. Når oppslutningen varierer så vidt mye, vil antakelig mye også måtte tilskrives den ressursinnsats og fokusering som skjer mot bestemte aldersfaser i de ulike prosjektene.

Bare nærmere gjennomgang av årsrapporter og eventuelt casestudiene vil kunne kaste lys over at f eks Bjørgvin og Møre har sterk oppslutning om tiltak i førskolealder og barneskolealder, mens Hamar, Nidaros og Nord-Hålogaland har så pass høy oppslutning i ungdomsskolefasen.

4.5 Hovedtrekk angående frivillige og ansatte som ressurs

En sentral målsetting for reformen har vært at den skal være preget av åpenhet overfor frivillig innsats, ikke minst i forhold til et bredt samarbeid med organisert frivillighet. Dette har vært behandlet i tidligere rapporter (Selbekk & Hauglin 2005) og tas ikke opp til mer generell diskusjon her.

I denne sammenheng skal det ses nærmere på hvordan forholdet mellom frivillige og ansatte som ressurs fordeler seg i forsøkene.

Et generelt inntrykk fra gjennomgangen av årsrapportene, er at det er en klar sammenheng mellom antall frivillige og hvor mange barn og unge som har vært engasjert.

For alle tiltakene under ett involverer de i snitt noe over dobbelt så mange frivillige som ansatte; 8,1 frivillige og 3,7 ansatte i snitt pr tiltak. Også her er det naturligvis ulike mønstre og variasjonene er store. Blant annet er det viktig å være oppmerksom på at enkelte tiltak kan ha et svært stort antall frivillige, f eks i forbindelse med drift av en ungdomsklubb, noe som trekker gjennomsnittet kraftig opp.

En oversikt over gjennomsnitt engasjerte frivillige og ansatte per tiltak etter bispedømme, framgår av nedenstående tabell.

Tabell 4.4 Gjennomsnitt antall frivillige og ansatte per tiltak i 2005, etter bispedømme

Bispedømme	Snitt antall frivillige per tiltak i 2005	Snitt antall ansatte per tiltak i 2005
Oslo	5,8	3,4
Borg	10,4	5,2
Hamar	7,1	4,5
Tunsberg	4,6	2,3
Agder	6,9	5,2
Stavanger	5,4	2,5
Bjørgvin	5,8	4,1
Møre	15,1	3,5
Nidaros	6,0	3,2
Sør-Hålogaland	7,5	3,2
Nord-Hålogaland	21,9	3,2
Samlet	8,1	3,7

Ett bispedømme som skiller seg markert ut i denne sammenhengen er Nord-Hålogaland som har den høyeste andel frivillige per tiltak, nær 22, samtidig som det er ett av de bispedømmene som har en av de laveste andelen ansatte involvert. Noe tilsvarende kan ses i Møre. Også i Borg er det en relativt høy andel frivillige knyttet til de enkelte tiltak, men Borg er også det bispedømme der det flest ansatte per tiltak.

En nærmere forståelse av dynamikken mellom ansatte og frivillige vil antakelig kun framgå av de konkrete casestudiene. Materialet fra evalueringen har tidligere vist at Trosopplæringsreformen også har engasjert mange frivillige som ikke tidligere har hatt noe fast engasjement i menighetene. Slike nærstudier vil også kunne si noe nærmere om på hvilken måte det er sammenheng mellom antall frivillige og oppslutning om tiltak, og hvordan relasjonen mellom ansatte og frivillige preger rekruttering og engasjement.

Når det gjaldt menighetstype, viste det seg at menigheter med en arbeidskirkeprofil hadde en svakere oppslutning enn de andre, og at dette sannsynligvis skyldes urbaniseringsgrad. Når det gjelder rekruttering og deltakelse av frivillige i de konkrete tiltakene, viser det seg imidlertid at

menigheter med en arbeidskirkeprofil har det høyeste antall frivillige. Her er det dobbelt så mange som i menigheter med en folkekirkeprofil.

Aller høyest frivillig engasjement er det i menigheter som kjennetegnes av en kombinasjon av flere profiler. Og aller flest frivillige engasjeres i de menighetene som omtale som en kombinasjon av arbeidskirkeprofil og lavkirkelig profil, med nær 24 frivillige i snitt per tiltak.

4.6 Oppsummering

Når det gjelder måloppnåelse, synes mange å være godt fornøyde med hvordan forsøket utvikler seg. På en skala fra 1 til 5 er gjennomsnittsverdien fra alle forsøkene/tiltakene 3,6. Det viser seg også at de ulike forsøk varierer svært lite når det gjelder oppfatning av måloppnåelse.

Tatt i betraktning av at gjennomsnittlig oppslutning om alle tiltak er på ca 40 prosent av målgruppen, dvs av alle dømte i de aktuelle aldersgruppene, synes dette å være forståelig.

Samtidig er det betydelige variasjoner mellom bispedømmene og i forhold til andre faktorer. Et viktig trekk er at tidsavgrensede tiltak i snitt har nær dobbelt så høy oppslutning som kontinuerlige tiltak.

I menigheter som karakteriseres med en arbeidskirkeprofil er det rapportert om lavere oppslutning enn i menigheter med en folkekirkeprofil eller en lavkirkelig profil. Oppslutning varierer også med aldersfase, og rapporteringen viser en høyere oppslutning i førskolefasen og i ungdomsskolefasen, det siste knyttet til konfirmasjonsarbeidet.

Involvering av frivillige varierer med Nord-Hålogaland, Borg og Møre som bispedømmene med de høyeste snittallene for antall frivillige per tiltak. For alle forsøk som helhet er det noe over åtte frivillige per tiltak, mens det er noe i underkant av fire ansatte.

5 Casestudier av utvalgte forsøksmenigheter

Bidragstydere til dette kapitlet er Olaf Agedal og Harald Hegstad.

5.1 Kunnskapsinteresse og metodikk

Gjennom casestudiene vil evalueringen følge utforming og utvikling av reformen i konkrete forsøk i et utvalg av forsøksmenigheter. Det er flere hensikter bak disse casestudiene.

Reformen inkluderer et stort antall forsøk. Evalueringen må konsentrere seg om det samlede resultatet av disse forsøkene. Den må primært basere seg på standardiserte samlemål og statistikk, der det ikke vil være mulig å dokumentere i detalj det som skjer i det enkelte forsøk. Det som kan gå tapt i et slikt fugleperspektiv er den mer konkrete forståelsen av hva et forsøk er og hvilke utfordringer man konkret står overfor når trosopp-læringsforsøkene skal gjennomføres i en lokalmenighet.

Ved å velge ut noen få forsøk har man mulighet for å kompensere for noe av denne svakheten. Man får et *konkret bilde* av hvordan et forsøk fungerer og utvikler seg og hvordan det blir preget av både den lokale konteksten og de personer som driver det. Man kan få utdypet og eksemplifisert forhold som beskrives i andre deler av evalueringen.

Samtidig må man være klar over at konklusjoner fra de få casemenighetene som studeres ikke kan brukes til å trekke generelle konklusjoner om forsøksprosjektene.

Casestudiene er den delen av evalueringsarbeidet som kommer tettest inn på det enkelte forsøk. I denne sammenheng er det særlig viktig å understreke noen av de generelle prinsippene som gjelder for evalueringen, som at:

- Evalueringen er ute etter å lære både av positive og negative erfaringer i forsøket, ikke bare av suksessdelen
- Resultatet av evalueringen får ikke konsekvenser for videre tildeling av forsøksmidler
- Beskrivelsene i casestudiene blir anonymisert slik at opplysninger ikke kan tilbakeføres til enkeltpersoner eller bestemte menigheter eller miljøer

De viktigste metoder i feltarbeidet er *deltagende observasjon og intervjuer*. I tillegg blir det samlet inn og analysert ulike former for skriftlig kildemateriale fra caseforsøkene.

Når det gjelder *observasjon*, søker en å få delta/observere sentrale aktiviteter i forsøket og delta i planleggingsmøter for trosopplæringsforsøkene.

Når det gjelder *intervjuer*, vil dette bli gjennomført flere ganger i løp av forsøket, individuelt eller gruppevis. I denne sammenheng er følgende kategorier særlig viktige:

- Prosjektledere og andre ansatte som er involvert i trosopplæringsforsøkene
- Andre ansatte i menighetene som særlig berøres av trosopplæringsforsøkene
- Frivillige engasjert i trosopplæringsforsøkene
- Deltagere i trosopplæringsaktiviteter
- Samarbeidspartnere
- Andre institusjoner i lokalmiljøet som arbeider i forhold til barn/ungdom, f eks skole, helse- og sosialsektoren, idrett, musikk osv

Hver av casemenighetene blir besøkt 1–2 ganger i løpet av et år. I noen tilfeller vil ett av besøkene kunne erstattes med telefonintervjuer, i andre tilfeller vil besøkene kunne bli hyppigere, for eksempel i forbindelse med observasjon av enkeltarrangement.

Materialet fra casestudiene vil bli brukt til fire ulike typer rapporter:

- Korte interne *feltarbeidsrapporter* som er oppsummeringer av inntrykk og erfaringer fra hvert feltarbeid. Disse er korte og relativt lite bearbejdede og skal fungere som interne ressursdokumenter i evalueringsgruppa.
- Stoff fra feltarbeidsrapportene inngår som elementer i *underveisrapportene* fra evalueringen av hele forsøket
- *Samlerapport fra alle casemenighetene* ved slutten av forsøket
- Feltarbeidsrapportene og samlerapporten skal også gi materiale til evalueringens *sluttrapport*

5.2 Utvalg av forsøk og oppstart av feltarbeid

Fra første tildelingsrunde, dvs de prosjektene som startet i 2004, ble det valgt ut seks forsøksprosjekter som skulle tjene som case. Av disse er tre fullskalaprosjekter og tre faseprosjekter. Faseprosjektene dekker ulike aldersfaser.

Å sette sammen utvalget av case var et puslespill der en la vekt på en rekke ulike faktorer som menighetstype og geografi. Samtidig som en forsøkte å finne case som en antok ville reise interessante

problemstillinger, ønsket en ikke å velge case som framstod som alt for spesielle i forhold til hovedmassen av prosjekter.

I utvalget valgte en også å se bort fra forsøk som har svært små bevilgninger. En la også vekt på at det forsøksprosjekter fra samiske områder skulle være representert i utvalget med minst ett case.

Fra andre tildelingsrunde, dvs de prosjektene som startet i 2005, ble det valgt ut ytterligere ett prosjekt. For utvalget av dette prosjektet ble det lagt vekt på at caset skulle gjøre det mulig å tematisere problemstillinger for trosopplæringen som reises i møte med fremmedkulturell innvandring.

Det er i perioden mai 2005 til april 2006 gjennomført et oppstartsmøte med hver av de seks første casemenighetene og et første feltarbeid. Fokus har i første runde ligget på organisering av prosjektene og de ulike tiltakene.

I samsvar med prosjektplanen planlegges det ytterligere feltarbeid i hver av de sju casemenighetene i 2006, og igjen i 2007. Et hovedfokus i den andre runden med feltarbeid vil være å samle inn data om "brukernes", dvs foreldres og barn og unges erfaringer med og forventninger til de enkelte prosjektmenighetenes trosopplæringstiltak. Den endelige rapporteringen av casestudiene forutsettes gjort i 2008.

Ved siden av de casestudiene som inngår i selve evalueringsprosjektet, er det startet opp eller planlagt startet opp en rekke studentprosjekter på masternivå. Flere av disse har karakter av casestudier. Blant igangsatte og planlagte prosjekter med et empirisk design kan nevnes:

- Trosopplæring i en døvemenighet
- Trosopplæring i en menighet i NMS-nettverket
- Virkninger av en sentralt initiert reform: En sammenlikning av menigheter i et bestemt område som har fått midler, som har søkt men ikke fått og som ikke har søkt.
- Samarbeid med foreldre og faddere i trosopplæringen

Det vil bli tatt stilling til hvordan materialet fra disse prosjektene skal benyttes i rapporteringen fra evalueringen. Masterstudentene gis imidlertid en tilknytning til evalueringsgruppen og får også veiledning av medlemmer av denne.

5.3 Generelle problemstillinger og foreløpige funn

Av hensyn til den videre forskningsprosessen har vi ikke funnet det riktig i denne underveisrapporten å presentere funn fra de enkelte casemenighetene. En slik presentasjon ville i for stor grad kunne påvirke både prosjektene og den videre datainnsamlingen i menighetene.

Vi nøyer oss i denne sammenheng med å peke på mer generelle problemstillinger som arbeidet med casestudiene så langt har reist. Casene reiser en rekke problemstillinger som ikke bare er spesifikke for det enkelte case, men som går igjen i flere case, og som en kan anta også kan relateres til andre prosjekter.

5.3.1 Problemstillinger knyttet til organisering og forståelse av prosjektet som forsøk

Forholdet mellom forsøksprosjektet og ordinær virksomhet er noe flere prosjekter strever med. Det er i mange tilfeller uklart om man oppfatter prosjektet som et reelt forsøk, eller om man oppfatter det som driftsmidler til virksomhet som en allerede vet hvordan en skal drive.

Det er også tydelig at man mange steder er uvant med å gjennomføre et prosjekt i det hele tatt. En side ved dette er at man strever med å identifisere og avgrense prosjektet i forhold til ordinær drift.

En særlig problemstilling ligger i det faktum at mens prosjektene i mange tilfelle har en forholdsvis rommelig økonomi både når det gjelder driftsmidler og stillingsressurser, er man hardt presset når det gjelder ressurser til ordinær drift. Dette kan føre til et press mot prosjektene til å avgi ressurser, herunder arbeidstid for prosjekttilsatte, til ordinær virksomhet.

5.3.2 Konsekvenser av rammebetingelser for forsøk

Prosjektene synes i liten grad å være formet ut fra sentrale signaler. Man famler, både når det gjelder organiseringsformer og innhold.

Det som slår klart igjennom, er målsettingen om å nå bredden, og begrensningen om at man må holde seg unna skolens/SFOs og lokaler i skoletiden. Mens man uten videre slutter opp om den første målsettingen, oppleves det siste som problematisk: Mange føler at man er fratatt en av sine viktigste arenaer for å møte barn og unge.

En konsekvens er at man i forsøksprosjektene leter etter tiltak og samarbeidsformer som kan utnytte skolen som rekrutteringspotensiale uten å komme i konflikt med de begrensninger som er satt. Et eksempel på dette er at man gjennom skolen tilbyr aktivitetsopplegg for elever i kirken under skolens plandager. En annen konsekvens er også at man viderefører tiltak i skolens lokaler, men ikke regner dem med i forsøket.

5.3.3 Spørsmål om innholdet i trosopplæringen

Mange betoner sterkt tilhørighets- og opplevelsesaspektet ved kirkens trosopplæring, og at den er annerledes enn det som foregår i skolen. En konsekvens av dette er at kunnskapsbegrepet blir utydelig: Hva slags

kunnskap skal trosopplæringen formidle, og hvilken funksjon har den i forhold til tilhørighet og opplevelse?

Her er det imidlertid store variasjoner. Mens kunnskapsdimensjonen blir nedtonet i noen av forsøkene, legger andre stor vekt på formidling av kristen kunnskap, for eksempel gjennom bibelfortellinger. Dette kan være motivert ut fra en oppfatning om at i et sekularisert samfunn er dette ny og spennende kunnskap for mange av barna slik at formidling av sentral kunnskap også går sammen med en breddemålsetning.

5.3.4 Dåp, tro og kirkeforståelse

En rekke teologiske spørsmål knyttet til dåp, tro og frelse reises gjennom prosjektene. Dette tematiseres sjelden som direkte teologiske diskusjoner i menighetene. I intervjuene kommer det likevel fram ulike forståelsesmåter og tenkemåter, både internt i menighetene og i forholdet mellom menighetene.

Det samme gjelder tenkning omkring forholdet mellom ”folkekirke” og ”trosfellesskap”. I forsøkene reflekteres forståelsesformer som har stått sterkt lokalt, samtidig som de også utfordres gjennom prosjektene. Slik sett kan trosopplæringsreformen forstås som en impuls i den fortsatte lokale ”teologiproduksjon”.

5.3.5 Målsettingen om bredden

Målsettingen om å nå bredden veier tungt i alle prosjektene. En kan iakttak ulike strategier for å nå dette målet, så vel som fortolkningsstrategier i møte med at man faktisk ikke når dette målet i den grad man skulle ønske.

Selv om mange tenker seg en sammenheng mellom bredde og lavterskel, finner vi eksempler på at lavterskeltilbud bare rekrutterer mindre grupper, og at mer profilerte tilbud når langt ut. Skjelningen mellom lavterskel- og høyterskeltilbud utfordres også av fenomener som ikke så lett lar seg plassere innenfor dette skjema, f.eks. mer ritualisert trosutøvelse i et kirkerom.

5.3.6 Hva slags kompetanse trenger trosopplæringen?

Vi registrerer naturlig nok store variasjoner når det gjelder den enkelte menighets kompetanse og ressurser i forhold til forsøkene.

I noen menigheter er det allerede en stor stab som arbeider med barn og ungdom og der trosopplæringsforsøkene kan bygge videre på opparbeidet erfaring og kompetanse. I denne type menighet vil det være et miljø både for å planlegge, gjennomføre og reflektere over de ulike tiltakene i staben og i styringsgruppa.

I mindre menigheter uten tilsvarende tradisjon vil man ofte måtte ta arrangementene mer på sparken og deltagelse fra den lokale styringsgruppe og andre frivillige blir nødvendige for gjennomføring av forsøkene.

I flere av casene finner vi en uklarhet og til dels strid om hva slags kompetanse trosopplæringen trenger, og hvilke yrkesgrupper/profesjoner som representerer denne kompetansen. Det er en tendens til at jo større prestisje trosopplæringen får, jo viktigere blir prestenes rolle i den. Dette kan føre til en fortrengning av pedagoger og pedagogisk kompetanse.

Noe av dette handler også om uklarhet i kunnskapssyn og forståelse av målsettingen i reformen. I en slik situasjon blir det en tendens til at prestene som kirkens "allroundere" gjør seg gjeldende. Fokus på gudstjeneste, kirkerom og det rituelle trekker også i samme retning. En ser også at andre yrkesgrupper som kantorer forsøker å komme på banen i forhold til reformen.

5.3.7 Konsekvenser av trosopplæring for menighetslivet generelt

I noen tilfelle framstår prosjekter som relativt isolert fra menighetslivet ellers. Det er "satt bort" til ildsjeler og spesielt interesserte. Hovedinntrykket er likevel at prosjektene i kraft av sin størrelse og økonomi skaper seg et rom i helheten.

Et interessant spørsmål blir å undersøke de varige endringer som dette fører til, herunder hva slags endringer i den lokale kirkelige kultur det fører med seg. Det gjelder både i teologi/kirkeforståelse og når det gjelder det å arbeide etter planer og prosjekter og gjennomføre systematisk evaluering.

Noen steder vil kanskje trosopplæringsforsøkene kunne endre menighetskulturen ved at det gir impulser og muligheter til å få i gang et målrettet barne- og ungdomsarbeid i menigheter der dette har manglet. Vi ser også eksempler på at trosopplæringssatsingen brukes bevisst for å skape en frivillighetskultur i foreldregenerasjonen i folkekirkemenigheter som har sett på menighetsarbeidet som noe presten har ansvar for.

5.3.8 Forholdet til det offentlige og til frivillige organisasjoner: Samarbeid eller konkurranse?

Et interessant spørsmål å se nærmere på er forholdet mellom trosopplæringsaktivitetene og det offentlige. Her har vi registrert store variasjoner.

I noen menigheter er det allerede et etablert samarbeid om tiltak og stillinger mellom menigheten og den kommunale kultursektoren som trosopplæringsforsøkene kan forholde seg til.

I andre menigheter er forholdet til kultursektoren mer preget av avstand eller konkurranse og konflikt. For trosopplæringstiltak med bredde-målsettinger er dette forhold som kan være viktige å avklare nærmere.

Når det gjelder forholdet til frivillige organisasjoner, er det særlig to forhold vi vil påpeke som interessante:

- Det ene gjelder forholdet til de frivillige kristelige organisasjonene. I mange lokalsamfunn har disse stått for det meste av det kristne barne- og ungdomsarbeidet og disse vil derfor i stor grad kunne merke konsekvenser av trosopplæringssatsingen.
 - Det andre gjelder forholdet til idretten som i mange lokalmiljø er den dominerende aktøren når det gjelder arbeid for barn og ungdom, både når det gjelder hvor mange de når og hvor mye tid de forventer fra de som deltar. Dette fører til at idretten ofte legger premisser for det øvrige frivillige arbeidet, f eks når det gjelder okkupering av dager og arenaer, og skaper en valgsituasjon der barn og ungdom må velge mellom idrett eller annet organisasjonsengasjement.
-

6 Mentorordning, kompetansenettverk og utviklingsprosjekter

Bidragstydere til dette kapitlet er Leif Gunnar Engedal og Ann Midttun.

I kapitlet gis en framstilling og evaluering av det arbeidet som gjøres innenfor mentortjenesten i Trosopplæringsreformen. Videre presenteres og vurderes det arbeidet som er gjort i forbindelse med etablering og utvikling av et kompetansenettverk og oppstart av nasjonale og regionale utviklingsprosjekter.

6.1 Evaluering av erfaringer fra mentorarbeidet

6.1.1 Mentorordningens etablering og oppstartsfasen

I Underveisrapport 1 (2005) ble det foretatt en første evaluering av mentorordningen. Fokus her var i hovedsak på etablering og oppstart av trosopplæringsreformen. For mentorordningen innebar dette at vi særlig rettet søkelyset mot den innholdsbestemmelse av mentorfunksjonen som ble utarbeidet, samt prosessen med å etablere tjenlige organisatoriske og administrative ordninger for mentorarbeidet. I noen grad ble også de første mentorerfaringene fra praksis ute i prosjektene analysert.

Det hovedinntrykket som framkom i denne første evalueringen, kan sammenfattes i følgende:

- På kort tid ble det gjort et omfattende arbeid med å etablere organisatoriske rammer og administrative ordninger for mentorarbeidet. Dette arbeidet hadde gjennomgående god kvalitet, og førte til rask iverksetting av et omfattende mentorarbeid.
- Man lyktes i oppstartsfasen i stor grad med å rekruttere mentorer med høy grad av motivasjon, bred erfaring og tilstrekkelig faglig kompetanse.
- Det ble avdekket et tydelig behov for avklaring av organisatoriske rammer og kommunikasjonsmåter, særlig med henblikk på samspillet mellom de tre aktørene "sentral prosjektledelse", "lokal prosjektledelse" og mentor.
- Det ble også avdekket et klart behov for en grundigere avklaring av mentorrollens innhold og funksjoner. Særlig gjaldt dette det komplekse av roller og relasjoner som mentor må forholde seg til i sitt praktiske arbeid.
- Mentorene meldte et stort behov for utveksling av erfaringer med andre mentorer i mindre grupper.

Materialet til denne første evalueringen av mentorordningen var relativt beskjedent. De fleste mentorene og prosjektene befant seg ennå i en tidlig fase preget av oppstart.

I det året som har gått, har mye skjedd. Omkring 50 mentorer er nå i praktisk tjeneste overfor i alt 78 forsøksprosjekter over hele landet. Relasjoner og rutiner er etablert, og det gjøres stadig nye erfaringer etter hvert som prosjektene finner sin form og utvikler seg. Det er derfor i dag et mye bredere og mer sammensatt erfaringsmateriale å forholde seg til i evalueringen av mentortjenesten.

Dette gjør det mulig å danne seg et mer presist bilde av mentorordningens faktiske innhold og funksjoner. Målet i det følgende kapittel er å beskrive, analysere og evaluere viktige trekk i dette bildet.

6.1.2 Materiale og datagrunnlag

Til grunn for den beskrivelsen og de vurderingene som presenteres i det følgende, ligger i hovedsak fire ulike typer materiale:

- *Intervjumateriale*

Det er gjennomført individuelle intervju med tre mentorer. Disse representerte erfaring fra prosjektarbeid i 6 menigheter. I valg av mentorer ble det vektlagt å sikre god spredning og variasjon bl.a. med henblikk på prosjekttyper, menighetskontekster, geografisk spredning og mentorenes kompetanse- og erfaringsbakgrunn.

Det er gjennomført fokusgruppeintervju med fire mentorer. Disse representerte erfaringer fra i alt 15 menigheter.

Det er gjennomført individuelle intervjuer med tre lokale prosjektledere.

- *Skriftlige rapporter og dokumenter*

Det er gjennomført analyser av 49 innleverte mentorrapporter for året 2005. Disse rapporteres på eget skjema utarbeidet av ledergruppen for mentortjenesten.

Det er gjennomført analyser av dokumenter og rapporter fra sekretariatet for Trosopplæringsreformen og fra ledergruppen for mentorarbeidet, herunder *Mentors håndbok*.

- *Møter og samlinger*

Det er gjennomført samtaler med prosjektmedarbeidere og menighetsstaber i to prosjektmenigheter.

Vi har deltatt som observatører på nasjonale mentorsamlinger.

Vi har hatt diverse samtaler, telefoner og mailer med representanter fra prosjektsekretariatet og ledergruppen for mentorarbeidet.

- *Litteratur*

Litteratur og studier knyttet til teori om og erfaringer med mentorarbeid er konsultert i evalueringsprosessen.

Samlet sett gir dette materialet oss et tilfredsstillende grunnlag for evaluering av mentorordningen slik den fungerer i dag. Mentorrapportene sikrer materialets bredde, mens egne intervjuer får fram et mer utfyllende og nyansert bilde. Intervjumaterialet gir oss også bedre forutsetninger i fortolkningen av de kortfattede formuleringene i mentorenes egne rapporter.

Et forhold bør imidlertid bemerkes: Hovedtyngden av vårt materiale bygger på *mentorenes egne* rapporter og deres refleksjoner over egne erfaringer. Dette representerer en begrensning for så vidt som det bildet som framkommer gjennom analysene, rimeligvis vil være farget av de interesser og perspektiver som denne gruppen representerer.

Det kan derfor ikke utelukkes at bildet av mentortjenesten ville endres på visse punkter dersom for eksempel de lokale prosjektlederes og/eller prosjektmedarbeideres erfaringer utgjorde hovedtyngden av materialet. Selv om denne skjevheten i materialet oppveies et stykke på vei gjennom de intervjuer og samtaler som er gjennomført med utvalgte lokale prosjektledere, prosjektmedarbeidere og menighetsstaber, ønsker vi å fokusere sterkere på disse andre gruppens erfaringer i det videre arbeidet med evaluering av mentorordningen.

6.1.3 Mentorordningens organisatoriske rammer og administrative funksjoner

De organisatoriske rammene som nå gjelder for mentorordningen, er beskrevet i *Mentors håndbok*. Som nevnt ovenfor avdekket vår første evaluering et klart behov for å videreutvikle mentorarbeidets organisatoriske rammer og administrative funksjoner.

Analysen av det materiale som nå foreligger, viser at det er gjort et betydelig arbeid på dette felt i året som har gått. Mentorene erfarer nå at de organisatoriske og administrative ordningene gjennomgående fungerer på en tjenlig måte. Det bildet som tegner seg i mentorenes tilbakemeldinger på dette punkt, kan således oppsummeres i følgende stikkord: *tilgjengelighet, lydhørhet, dialog og endringsvilje*.

Dette gjenspeiler meget gode kvaliteter og en betydelig arbeidsinnsats. IKOs koordinator for mentorarbeidet og de andre involverte i ledelse og utvikling av mentorordningen fortjener anerkjennelse for dette.

Man har maktet å etablere administrative ordninger og samspillsmønstre som fungerer. Et godt eksempel som illustrerer dette, finner vi i den behandlingen som ledergruppen for mentortjenesten gjennomførte av mentorrapportene fra høsten 2005, jf skriv av 2 mars 2006. Man tar her dialogen med mentorerfaringene på alvor, har lyttet oppmerksomt på tilbakemeldingene, vurdert innspillene nøye og handlet raskt. Resultatet er både en forbedring av administrative ordninger, styrket intern kommunikasjon og utvidet dialog med mentorene.

Av særlige tiltak som har bidratt til positiv utvikling av de administrative ordningene, er det grunn til å nevne følgende:

- Utarbeidingen av *Mentors håndbok*, siste utgave i november 2005. Det materialet som her foreligger, har klar praktisk relevans. Det oppleves som nyttig og brukes derfor aktivt av mange mentorer.
- Rammene for mentortjenesten er regulert i egne skriftlige avtaler som beskriver forholdet mellom prosjektmenighet og IKO og forholdet mellom mentor og IKO. Det er også utarbeidet beskrivelser av mentortjenestens årssyklus, gjeldende rapporterings- rutiner og anbefalt refleksjonsverktøy, jf Håndbok, s 12-19.
- Utarbeidingen av egne veiledninger med tanke på gjennomføring av *grunnlagssamtale* mellom prosjektmenighet og mentor og utarbeiding av en spesifikk *veiledningskontrakt* for mentorrelasjonen. Disse gir mentorene god ryggdekning i arbeidet med å etablere innholdsbestemte rammer og gjensidig forpliktende relasjoner i veiledningsarbeidet.

Samtidig med disse positive evalueringene har vi imidlertid også registrert at flere mentorer melder om en opplevelse av *faglig ensomhet* i arbeidet. De nasjonale mentorsamlingene får gjennomgående god evaluering, og gir muligheter for respons og veiledning både fra andre mentorer og fra ledergruppa for mentortjenesten.

Men ut over disse samlingene skjer det lite eller ingen faglig veiledning eller oppfølging fra sentralt hold. Man er stort sett overlatt til seg selv og sitt eget faglige skjønn. Kontakten med andre mentorer er stort sett flyktig og litt tilfeldig.

For å bedre på denne situasjonen, etterlyser flere mentorer et initiativ fra ledelsen for å få i gang regionale mentorgrupper og/eller ta direkte kontakt minst én gang i semesteret på telefon eller mail. Dette ville styrke opplevelsen av å bli verdsatt i arbeidet og regnet med i et større fellesskap.

Ut fra det bildet vi sitter med i dag, bør denne typen etterlysninger først og fremst formuleres som et spørsmål om de ressursene som er investert i å serve samhandlingene mellom mentorkorpset og den sentrale ledelsen,

er tilstrekkelige. Etter vår oppfatning virker disse meget knappe. Dette kan konkretiseres i forhold til stillingen som mentorkoordinator som må anses som nøkkelfunksjonen i samspillet mellom mentorene og den sentrale ledelsen. Den er i dag fastsatt til 30 prosent av full stilling.

Tatt i betraktning alle de viktige funksjoner som her skal håndteres: kontakt med og oppfølging av et stort og voksende mentorkorps, utarbeiding av dokumenter, bearbeiding av innkomne rapporter m.m., bør man overveie om ikke stillingen bør utvides.

Et annet forhold som må nevnes, gjelder kommunikasjonen og informasjonen i samspillet med det sentrale sekretariatet for Trosopplæringsreformen. To momenter gjør her krav på oppmerksomhet:

- Mentorenes erfaringer avdekker noen grad av frustrasjon når det gjelder kommunikasjonen mellom lokale prosjektansvarlige og prosjektets kontaktperson i sekretariatet. Erfaringen er at vedkommende kan være vanskelig å få kontakt med på telefon eller mail.
- Flere mentorer ønsker å få adgang til den prosjektinformasjonen som går fra sekretariatet til lokalt prosjekt ved prosjektleder. Slik informasjon vil styrke mentors muligheter for velinformert og oppdatert prosjektveiledning.

Det er grunn til å tro at begge disse forholdene gjenspeiler knappe ressurser og svært stort arbeidspress i det sentrale sekretariatet. Når det gjelder det siste punktet om prosjektinformasjon, er vi kjent med at det nylig er gjort konkrete forbedringer og at det arbeides videre med å forbedre dette ytterligere. Med tanke på utviklingen av best mulig rammer for mentortjenesten, anser vi dette som viktig.

Det samme gjelder med hensyn til kommunikasjon og tilgjengelighet. Antakelig vil det være tjenlig om sekretariatet gjennomgår sine ordninger og eventuelt gjør justeringer når det gjelder rammene for eller forventningene til sitt eget opplegg.

6.1.4 Mentorarbeidets innholdsmessige avklaring og fokusering

I evalueringen av innholdet i mentortjenesten, er det grunn til å framheve følgende hovedinntrykk:

Det har i det store og hele lyktes å etablere et mentorkorps med bred kompetanse, faglig selvbevissthet og sterk motivasjon for arbeidet. Mentorene framstår som velinformerte medarbeidere som kjenner reformens grunntanker, og har et sterkt engasjement for realiseringen av de målsettingene som ligger til grunn for arbeidet.

I *Mentors håndbok* foreligger det nå en relativt bred presentasjon av mentortjenestens innhold og rammer. Som bakgrunn for den følgende evaluering, kan det være nyttig å gjengi noen hovedmomenter i det bildets som håndboka tegner.

- *Mentortjenesten er å forstå som en veiledningstjeneste med fokus på de planer, erfaringer og refleksjoner som gjøres i det lokale forsøksarbeidet. Mentor skal være en hjelper for prosjektets utvikling...Mentor har fokus først og fremst på fremtid og muligheter, men også på "her og nå" (s 3)*
- *Mentor kommer inn som veileder med sitt utenfra-perspektiv ...Det er prosjektet som skal være gjenstand for veiledning. Mentor er altså ikke å forstå som en personlig mentor/coach for prosjektleder ... (s 3)*
- *Mentor skal veilede på prosjektets framdrift.....få menigheten til å tenke bredde...forløse kreativitet og skape bevegelse og flyt lokalt (s 4)*
- *Hvis veiledningsprosessen viser at det er behov for å gjøre vesentlige endringer i prosjektet i forhold til prosjektsøknaden, skal lokal prosjektleder ansvarliggjøres til å ta dette opp med prosjektsekretariatet. Det samme gjelder dersom det avdekkes at prosjektet har problemer med å gjennomføre sitt forsøk etter planene. Problemer som knytter seg til interne konflikter og arbeidsgiverforhold, må henvises til arbeidsgiver(s4)*
- *Å systematisere og bringe videre erfaringer er en viktig del av mentorrollen Hvilke overførbare prinsipper ligger til grunn for at de ulike grep og modeller viste seg fruktbare? Hva kan andre menigheter lære av de erfaringene prosjektmenigheten har høstet? Mentor kan således bidra til organisasjonslæring hos prosjektmenigheten, med mål om å bidra til læring for hele kirken (s 4)*

Mentors håndbok gir en relativt inngående beskrivelse av den tenkningen som ligger til grunn for etablering av mentorordningen. De organisatoriske og administrative ordningene har fått en god avklaring. Når det gjelder *de innholdsmessige* spørsmålene og avklaringen av *de ulike rollefunksjonene* som det praktiske mentorarbeidet aktualiserer, er imidlertid bildet mer sammensatt.

Det er således ikke mulig med basis i vårt materiale, å trekke den konklusjonen at mentorarbeidet nå i innholdsmessig forstand er rimelig velavgrenset, eller at mentorrollen i det store og hele fungerer konsistent og ensartet i de ulike prosjektene.

Det framstår derfor som en utfordring for ledergruppa for mentorarbeidet å gå mer grundig og kritisk inn i denne problematikken i tiden som kommer. Dette arbeidet er ikke enkelt. Det fordrer antakelig ytterligere

avklaring på et *teoretisk nivå*. Samtidig må man gjøre mange avveininger av mer *strategisk og praktisk* karakter. Men etter vår vurdering vil et slikt arbeid kunne bidra til å styrke ikke bare legitimiteten og kvaliteten i mentorenes eget arbeid, men også framdriften og samhandlingen i de enkelte prosjektene, og dermed kvaliteten i hele Trosopplæringsreformen.

De seks temaene som vi fokuserer i det følgende (pkt 6.1.5.– 6.1.10) representerer problemstillinger og anliggender som etter vår vurdering bør stå sentralt i det videre arbeidet med avklaring av mentorrollen. De gjenspeiler erfaringer fra mange mentors arbeid med ulike prosjekter.

6.1.5 Fortolkning av mentorbegrepet – profilering mot andre typer veiledning?

I *Mentors håndbok* og diverse utlysningstekster og rapporter som er publisert på nettet, tegnes det i og for seg et rimelig tydelig bilde av hvilket innhold mentorbegrepet har fått. Med bakgrunn i *Mentors håndbok* som normativ tekst, kan de sentrale elementene sammenfattes i følgende:

- Det er *prosjektets innhold og målsettinger* som står i fokus for veiledningen
- *Det kritisk reflekterende utenfraperspektiv* skal være bestemmende for tilnærmingen
- Man skal etterstrebe en posisjon som *kreativ og motiverende* medvandrers

Denne profileringen av mentorarbeidet treffer godt i forhold til sentrale elementer i mentorenes egne erfaringer. Tilbakemeldingene på håndboka er som før nevnt, i mange henseender positiv. Derfor kan det i første omgang virke overraskende å registrere følgende markerte trekk i vårt materiale:

Mange mentorer gir uttrykk for at de er usikre på hva innholdet i tjenesten egentlig er ment å skulle være. De uttrykker en ikke ubetydelig usikkerhet i forhold til om de i sin egen praksis faktisk fungerer i samsvar med de intensjoner og målsettinger som gjelder for mentorarbeidet. Disse erfaringene framkommer og begrunnes i vårt materiale hovedsakelig på følgende måter:

- For det første finner vi profilerte utsagn i mentorrapportene som synliggjør en opplevelse av å være overlatt til seg selv i utformingen av mentorarbeidets innhold. Man spør om mentortjenesten er tjent med den typen individuell frihet og variasjon som man opplever at ordningen i dag legger opp til.

Et par sitater kan illustrere hvordan man opplever dette: "Det både vi mentorer og prosjektledelsen har fått av retningslinjer når det gjelder utformingen av denne tjenesten, er de generelle grunnlag-beskrivelsene av mentortjenesten. *Resten må vi finne ut av selv. Det er krevende!* Resultatet blir selvsagt at *mentortjenesten får like mange utforminger som det er mentorer/prosjekter*, og at det blir *svært ulike forventninger* om hva dette konkret skal/bør være hos begge parter. Jeg spør meg om det er ønskelig/tjenlig at det skal være *så overlatt til den/de enkelte*" (Kursivering gjort av oss).

En annen artikulere samme type erfaring på følgende måte: "Jeg forstår den (dvs mentortjenesten) iht rollebeskrivelsen i håndboka som en veilederfunksjon med forholdsvis *lite fastlagt struktur* og med tilsvarende *stor frihet til å utforme rollen i tråd med personlige ressurser* og menighetens behov. Det er forholdsvis *krevende å gå inn i en rolle der så mye må formes der og da...* jeg kjenner *behovet for å legitimere funksjonen* å gjøre et arbeid som fjerner all tvil om at dette er vel anvendt bruk av prosjektets midler. I dette ligger det *et press ift å gi så mye at ordningen rettferdig-gjøres*. Det kreves derfor tid for å avklare, begrunne og ev justere gjensidige forventninger." (Kursivering gjort av oss).

- For det andre registrerer vi i vårt materiale at mange mentorer melder behov for mer dyptgående drøftinger av innholdet i mentorbegrepet. Man ønsker videre presisering og avklaring for eksempel i forhold til andre typer av veiledning som bedrives i kirkelig og annen sammenheng. Dette kommer bl.a. fram i rapportene der mentorene blir bedt om å foreslå aktuelle tema til de nasjonale mentorsamlingene. Her nevnes tema som: "Forholdet mellom mentorveiledning og arbeidsveiledning", "Fagstoff som drøfter teori om mentorrollen", "Mentorrollen sett i forhold til prosjektveiledning og tverrfaglig samarbeid". Det ser ut til at økt praktisk erfaring med mentorarbeidet snarere forsterker enn reduserer behovet for en mer grunnleggende avklaring av mentortjenestens innhold.

Etter vår vurdering viser dette behovet for en grundigere drøfting av *mentorrollens teori*. Erfaringene så langt kan tyde på at den måten som mentorhåndboka presenterer sine retningslinjer og anliggender på, ikke fungerer med tilstrekkelig veiledende kraft. Det er ikke urimelig å tro at dette bl.a. har sammenheng med at de ulike retningslinjene ikke er forankret i en mer helhetlig teori om mentorrollens egenart. Dermed overlates i praksis for mye til personlig skjønn.

På denne bakgrunnen anbefaler vi at ledergruppen legger til rette for et arbeid som kan forankre retningslinjer og roller i en mer helhetlig fortolkning av mentorbegrepets innhold.

Dette kan for eksempel skje gjennom:

- Et mer systematisk arbeid med relevant faglitteratur
- Bruk av eksterne faglige ressurser knyttet til erfaring med mentorarbeid i andre prosjekter
- Mer aktiv bruk av den faglige kompetanse og erfaring som medlemmer av mentorkorpset besitter

Hvis vi skulle peke på et sentralt perspektiv i et slikt videre arbeid med mentorforståelsen, ligger det nær å fokusere *mentorrollens funksjon i relasjon til ulike aktører i veiledningskonteksten*, jf A Sudnes: *Et prosjekt som protesje. Evaluering av mentorordningen i verdiprosjektet "Skal - Skal ikke"*. (NOVA Rapport 14/2004)).

Vårt materiale viser at mentorarbeidet forholder seg til bl a følgende aktører: For det første til lokal prosjektleder, for det andre til prosjektets styringsgruppe, dernest til prosjektinvolverte medarbeidere og til sist til menigheten som helhet representert ved staben og eventuelt menighetsrådet. Alle disse vil normalt være relevante aktører innenfor den konteksten som er gitt for mentors arbeid.

Det som trenger videre avklaring er spørsmålet om på hvilken måte mentorrollen vil endres eller få ulike aksenter i møte med de forskjellige aktørene. Etter mønster fra Sudnes (2004) kan mentorrollen stikkordmessig beskrives slik:

- I møte med prosjektleder - støtte og samtalepartner
- Overfor prosjektmedarbeidere - faglig inspirator, didaktisk veileder og kritisk-konstruktivt speil
- Overfor stab og menighetsråd - faglig legitimering og samlende utenfrablikk.

En differensiering og presisering av roller i tråd med dette, kan så danne utgangspunkt for forsøk på å utforme en mer sammenhengende mentorteori, gjerne profilert i forhold til andre typer veiledning i kirken.

Dette leder oss over til neste punkt, nemlig spørsmålet om hvordan man skal tenke den innbyrdes organisering og prioritering av de ulike rollene som mentorarbeidet rommer.

6.1.6 Mangfold av roller – er prioritering nødvendig?

Det er behov for en betydelig grad av variasjon og fleksibilitet i arbeidet som mentor. Dette gjenspeiles i måten som mentors oppgaver presenteres på både i *Mentors håndbok* og i utlysning av nye stillinger. Eksempler på begrepsbruk som anvendes i de offisielle beskrivelsene er:

- Motivere og inspirere medarbeidere
- Være kritisk og konstruktiv medvandrers
- Fokuserer på prosjektets innhold
- Ivareta utenfraperspektiv
- Lytte og stimulere medarbeidere til kritisk egenrefleksjon
- Veilede med sikte på framdrift og måloppnåelse
- Være opptatt av breddeperspektiv
- Stimulere til tverrfaglig samarbeid
- Veilede på pedagogiske endringsprosesser
- Stimulere til analyse
- Systematisere og videreformidle prosjekterfaringer

Analysen av vårt materiale viser at noen funksjoner og roller er mer dominerende enn andre.

En sammenfatning av de mest sentrale funksjonene kan formuleres slik: Mentor er en lydhør, konstruktiv og kritisk medvandrers. Med fokus på prosjektets egenart og gjennom sitt utenfraperspektiv søker hun/han å motivere og veilede de prosjektinvolverte med sikte på best mulig måloppnåelse.

Det er åpenbart at et mentorarbeid som preges av en slik rolleforståelse, realiserer en rekke sentrale målsettinger. Dette svarer til vårt generelle inntrykk av at mentorene opplever sitt arbeid som meningsfylt og viktig, og at de lokale prosjektmedarbeiderne vurderer mentors innsats som en verdifull støtte i prosjektarbeidet.

Samtidig er det grunn til å stille flere kritiske spørsmål mht de faktiske variasjoner og ulikheter i utformingen av mentorrollen. Man bør etter vårt skjønn overveie om ikke kvaliteten i mentorarbeidet ville tjent på en form for rangering og/eller prioritering mellom alle de mulige rolleutformingene som nå er presentert.

Man kunne se for seg mentortjenesten som en sirkel der noen særlig viktige funksjoner ligger inn mot sirkelens sentrum og derfor alltid må ivaretas. Andre funksjoner befinner seg derimot lenger ut mot periferien, og vil måtte variere i betydning, alt etter egenarten i prosjektets innhold og kontekst.

Vi vil i denne sammenhengen peke på et par forhold som etter vår vurdering bør vies kritisk oppmerksomhet i det videre arbeid:

- *Spenningen mellom personorientering og prosjektfokusering.* Det framgår av vårt materiale at flere opplever det som en utfordring å finne den rette balansen mellom å være oppmerksom, lyttende og støttende overfor prosjektleder og andre involverte, og å fokusere
-

på prosjektarbeidets innhold og framdrift. De sosiale og vennskapelige sidene ved mentorrelasjonen må ikke få en slik funksjon at det kommer i konflikt med utenfraperspektivets grunnleggende "upartiskhet" og den kritiske fokuseringen på spørsmål knyttet til prosjektarbeidets framdrift.

- *Spenningen mellom involvert aktør og reflekterende observatør.* Denne problemstillingen dukker opp flere steder i vårt materiale, og avdekker betydelige forskjeller i mentorenes rolleforståelse og praksis. Noen involverer seg markert og tydelig med egne synspunkter. De tar initiativ til undervisning, og gir gjerne råd om prioriteringer og veivalg i prosjektene. Andre er langt mer tilbakeholdne. De forstår sin rolle mer som å stimulere til kritisk refleksjon over etablert praksis, peke på alternative veivalg og etterspørre begrunnelser for de valg som gjøres. Det er antakelig verken mulig eller ønskelig å løse utfordringer knyttet til denne problematikken ved å formulere entydige handlingsregler eller liknende. Desto viktigere blir det å kultivere en kritisk problembevissthet hos mentorene når det gjelder egen praksis i spenningen mellom aktørens og observatørens posisjoner.

6.1.7 Marginalisering av mentorfunksjonen?

Vårt materiale viser at svært få mentorer nevner arbeid med *pedagogisk endring og/eller utvikling* som viktig i mentorarbeidet. Likeledes gis det lite oppmerksomhet til utfordringer knyttet til *tverrfaglig samarbeid*. Hva denne underrapporteringen uttrykker, har vi ikke grunnlag for å ha sterke meninger om. Det er selvsagt mulig at man bruker andre ord og begreper som dekker disse sidene i arbeidet.

Vårt poeng er under alle omstendigheter dette: Det pedagogiske utviklingsarbeidet og de erfaringene som gjøres med tverrfaglig samarbeid, representerer så viktige sider ved hele Trosopplæringsreformen at man må sikre at dette får kvalifisert oppmerksomhet, også gjennom mentorenes bidrag inn i det lokale prosjektarbeidet.

6.1.8 Forskjellige relasjoner – avklaring og prioritering av oppgaver?

Mentor relaterer seg i sitt arbeid til flere forskjellige personer og instanser i prosjektmenigheten. Dette er formalisert på en god måte gjennom opplegg for *grunnlagssamtale* og utforming av *veiledningskontrakt*, jf håndbokas vedlegg nr 5. Gjennomgangen av materialet viser at det også i denne sammenhengen er så store variasjoner i det faktiske mentorarbeidet, at det er grunn til å vurdere tematikken noe nærmere.

I tråd med veiledningskontraktens opplegg utøver alle mentorene sitt arbeid i nært samspill med *den lokale prosjektleder*. Denne relasjonen kan derfor sies å være den bærende i mentorarbeidet. Det investeres mye

tid og oppmerksomhet i arbeidet med å bygge et godt forhold til prosjektleder.

Mentorene etablerer også veiledningsrelasjoner til en rekke andre personer og enheter som er involvert i gjennomføringen av prosjektet. Denne relasjonen vil selvsagt variere alt etter prosjektets art og den aktuelle menighetskonteksten.

Generelt sett gjenspeiler materialet et stort engasjement og betydelig involvering fra mentorenes side. For mange mentorer er møte med styringsgruppa for prosjektet en regelmessig og viktig del av arbeidet. Det samme gjelder kontakten med lokale prosjektmedarbeidere og det større arbeidsfellesskapet i menighetens stab av ansatte. Bare unntaksvise forholder mentorene seg til menighetsrådet. Mange deltar derimot som observatører på ulike tiltak og arrangementer og bruker dette som stoff for veiledning i etterkant.

Det er grunn til å tro at denne brede involveringen gir informasjon og kunnskap som er av stor betydning for veiledningsarbeidet. Samtidig må man spørre om ikke den begrensede tidsrammen for mentorarbeidet, gjør det nødvendig å foreta sterkere prioriteringer mht hvilke sammenhenger som mentorene involverer seg i. Variasjonene i mentors praksis illustrerer noen av de valgene som her er aktuelle:

Det finnes mentorer som konsentrerer all tid og alt veiledningsarbeid i relasjonen til lokal prosjektleder. De utformer mentorrollen som en reflekterende og motiverende støttefunksjon for prosjektlederen.

Til grunn for dette ligger omtrent følgende tankegang: Lokal prosjektleder har en krevende jobb og innehar nøkkelrollen i gjennomføringen av prosjektet. Den begrensede tiden som jeg har til rådighet som mentor, vil jeg derfor prioritere i denne relasjonen.

På den andre siden finnes det mentorer som sjelden eller aldri har separate møter med den lokale prosjektlederen. Til grunn for dette ligger omtrent følgende tankegang: Siden veiledningen primært forholder seg til prosjektet, vil jeg prioritere tid på samhandlingen med prosjektets styringsgruppe og de involverte prosjektmedarbeiderne. Blant disse er prosjektlederen selvsagt sentral, men først og fremst som medlem av og leder for et team.

Noen vil mene at et stort rom for variasjon og individuell tilpasning er et klart gode for utformingen av mentorrollen. Man må imidlertid spørre om ikke prosjektarbeidet på sikt vil være tjent med at det legges noe sterkere føringer for mentorarbeidet enn det som nå er tilfelle.

Ikke minst gjelder dette med tanke på en sterkere fokusering av mentorarbeidets innretning mot prosjektets innhold og framdrift slik dette beskrives i håndboka. Vårt materiale kan tyde på at de rammer og

føringer som *Mentors håndbok* legger, ikke har tilstrekkelig regulerende kraft i forhold til disse utfordringene.

6.1.9 Når prosjektarbeidet fungerer dårlig – mentors handlingsrom?

I en så omfattende og krevende reform som Trosopplæringsreformen vil det her og der oppstå situasjoner som skaper problemer med gjennomføring av prosjektarbeidet. Mentorordningen må være utformet på en slik måte at det blir mulig å møte slike situasjoner på en tjenlig måte.

I vårt materiale aktualiseres denne tematikken i hovedsak på to måter: Den ene dreier seg om situasjoner der det viser seg at prosjektet og/eller menigheten ikke har de nødvendige ressurser til å gjennomføre arbeidet i samsvar med prosjektets målsettinger. Den andre dreier seg om situasjoner der sterke konflikter mellom personer eller profesjonsgrupper truer med å lamme prosjektarbeidet.

I og for seg gir *Mentors håndbok* klare anvisninger for mentors handlemåte i møte med begge disse situasjonene. I det første tilfelle, når mentor vurderer det slik at prosjektet vanskelig lar seg gjennomføre i tråd med målsettingene, understreker håndboka for det første at det er den lokale prosjektleder som er formell leder, og at det er den enkelte menighet som har ansvaret for å drive sine prosjekter framover (s 3).

Mer konkret gis følgende anvisning: ”Hvis veiledningsprosessen viser at det er behov for å gjøre vesentlige endringer i prosjektet i forhold til prosjektsøknaden, skal *lokal prosjektleder ansvarliggjøres til å ta dette opp med prosjektsekretariatet.*” Det samme gjelder dersom det avdekkes at menigheten har problemer med å gjennomføre sitt prosjekt etter planene (s 8).

Videre sies det om mentors forhold til interne konflikter: ”Problemer som knytter seg til interne konflikter og arbeidsgiverforhold, må henvises til arbeidsgiver. *Det er ikke en oppgave som mentor skal gå inn i som problemløser.*” (vår kursiv)

I begge disse tilfellene stilles mentor overfor store utfordringer. Vårt materiale gir grunn til å spørre om de anvisninger som gis i rammen av nåværende ordning, sikrer et godt nok handlingsrom i slike situasjoner.

I første tilfelle er det åpenbart at lokal prosjektleder vil befinne seg i en svært krevende og sårbar situasjon når det prosjekt han/hun leder, ikke makter å gjennomføre oppsatte planer og oppnå nødvendig progresjon. Å melde fra om dette, vil ikke være lett ettersom man som prosjektleder er direkte involvert i det nederlag dette representerer.

Det krevende i situasjonen forsterkes ytterligere av det forholdet at flere mentorer rapporterer om svakt utviklede relasjoner mellom menigheten

som sådan og det spesifikke prosjektarbeidet. En mentor formulerer utfordringen slik: "...en del menigheter trenger en utfordring på at de er *prosjektmenighet* og ikke *en menighet som har prosjekt*." I en slik situasjon vil det rimeligvis ikke være så mye hjelp i appellere til menighetens ansvar, fordi mentor i utgangspunktet er forpliktet av relasjonen til prosjektleder.

Spørsmålet er derfor hvilke handlingsalternativer mentor har hvis hun/han, etter å ha gjort det håndboka foreskriver, allikevel observerer at ingenting skjer, og at situasjonen utvikler seg videre.

Tilsvarende problemstilling vil man også stå overfor i tilfeller med lammende konflikter. Å si at mentor ikke skal opptre som konfliktløser, men overlate dette til arbeidsgivers ansvar, er i og for seg klargjørende og greitt. Problemet oppstår dersom denne strategien ikke fungerer, samtidig som prosjektets framdrift stopper opp på grunn av konfliktene. Hvilke handlingsalternativer har mentor da?

At den type tematikk er viktig å jobbe med i fortsettelsen, gjenspeiles når mentorene foreslår tema for drøfting på framtidige nasjonale samlinger:

- "Hva gjør man med prosjekt som ikke går som planlagt?"
- "Mentorfunksjonen i møte med ulik forståelse av mål og roller i staben"
- "Faglig input på den vanskelige samtalen"
- "Samarbeidsproblemer i menigheten"
- "Mentors rolle når det oppstår konflikt mellom prosjektleder og leder for prosjektgruppa"

Etter vår vurdering bør man gå videre med en grundigere avklaring av disse problemstillingene. Erfaringer fra praksis viser at de rammene som nå er lagt, ikke er tilstrekkelige for å regulere praksis. Så lenge en slik avklaring ikke er gjort, vil man oppleve at praksis skaper sine egne handlingsrom på siden av de beskrevne ordningene.

6.1.10 Systematisk analyse og videreformidling – hva skjer med prosjekterfaringene?

I grunnlagsdokumentene for Trosopplæringsreformen legges det stor vekt på at de erfaringene som man gjør i gjennomføringen av reformens ulike prosjekter, skal samles, analyseres og systematiseres med sikte på videreformidling til større sammenhenger i kirken. Målet er å gjøre erfaringer som bearbeides med det mål for øye å bidra til forbedring av folkekirkens samlede opplæringstilbud.

Dette perspektivet står sentralt også i mentortjenesten og framholdes i *Mentors håndbok* som et kjernepunkt i arbeidet. I den evaluering av

mentorordningen som vi gjennomførte i Underveisrapport 1 (2005), kommenterte vi også på denne oppgaven som særlig viktig og krevende.

I lys av det materiale som nå foreligger, er det all grunn til å fastholde og understreke dette anliggende. Det er grunn til å spørre om det systemet som er utviklet for å ta vare på og bearbeide prosjekterfaringene, fungerer godt nok. Og det er grunn til å understreke at dersom en systematiserende og kritisk bearbeiding av erfaringene ikke skjer, så risikerer man å gå glipp av en enestående mulighet for innsikt i og læring om kirkelig undervisning.

Det som her uroer oss, kan sammenfattes i følgende: Tema knyttet til pedagogisk utviklingsarbeid og systematisering av prosjekterfaringer skårer lavt i rangeringen av mentortjenesten funksjoner. Gjennom intervjuene bekreftes inntrykket av at det er vanskelig å få ordentlig grep om disse funksjonene. I særlig grad gjelder dette det arbeidet som må gjøres med analyse, systematisering og skriftliggjøring av prosjekterfaringene.

I praksis blir det ofte slik at den bearbeidingen som skulle gjøres i etterkant av erfaringene, og ikke minst jobben med å skriftliggjøre resultatet, blir offer for stort tidspress og mange gjøremål. Det blir liggende som halvgjort arbeid og en virksom kilde til dårlig prosjektsamvittighet.

Selv om ansvaret for den skriftlige prosjektrapporteringen i siste instans må ligge hos lokal prosjektleder, kunne man gjerne vurdere rutiner som la til rette for sterkere samarbeid mellom mentor og prosjektleder i den skriftlige rapportering. Et slikt samarbeid ville kunne lette trykket på lokal prosjektleder, tilføre den skriftlige rapporteringen viktige faglige ressurser, og samtidig bidra med viktige impulser i mentors egen erfaringsbearbeiding.

6.1.11 Videreutvikling av mentorrollen – noen sammenfattende synspunkter

Med bakgrunn i analysen og vurderingene foran, vil vi formulere noen sammenfattende synspunkter på mentorordningen slik den nå framtrer:

- Det er gjort et omfattende og godt arbeid med utformingen av organisatoriske rammer og administrative funksjoner for mentortjenesten. Dette fungerer nå med god kvalitet og på en måte som både ivaretar mentorenes behov og sikrer en funksjonell kontroll med og styring av arbeidet. At de administrative ordningene fungerer med god kvalitet, er betinget av at det investeres tilstrekkelig med ressurser også i denne delen av arbeidet. Etter hvert som antall prosjekter vokser, er det derfor

avgjørende at det avsettes store nok ressurser til å serve de samhandlingsmønstrene som nå er etablert.

- Det er nødvendig å arbeide videre med avklaring av mentorrollens innhold og egenart. *Mentors håndbok* representerer et langt skritt framover i dette arbeidet, men erfaringer fra praksis viser at det ennå er et stykke vei å gå. Ledergruppa for mentortjenesten bør ta ansvar for å planlegge og gjennomføre dette arbeidet i tråd med anbefalinger gitt i det foregående.
- Det er gjort et godt arbeid med å rekruttere mentorer til prosjektene. Mentorkorpset representerer solid faglig kompetanse, omfattende kirkelig erfaring og mye engasjement. De må etter vår vurdering betraktes som en faglig og strategisk nøkkelressurs i gjennomføringen av hele Trosopplæringsreformen. Det er derfor meget viktig at ledergruppa for mentortjenesten jobber målbevisst både med å ivareta motivasjonen til og utvikle den faglige kompetansen hos mentorene. Man bør vurdere om det ikke skal utvikles et eget program for dette, noe som også ville innebære en styrking av ressurstilførselen til mentorarbeidet. Utviklingen og bruken av egen mentorblogg på nettet er et positivt skritt i så måte. Etter vårt skjønn ville det komme alle deler av trosopplæringsreformen til gode dersom man gikk et skritt videre og etablerte *regionale mentorgrupper* som møttes regelmessig for å bearbeide egne erfaringer under ledelse av kvalifiserte personer.

Det er i vårt materiale et gjennomgående og sterkt ønske hos mentorene om å få mer tilrettelagt tid til erfaringsbearbeiding sammen med andre mentorer. Erfaringsutvekslingen på nasjonale mentorsamlinger, har vært bra, men bør utvides. Derfor er det viktig at man fortsatt prioriterer ressurser til utvikling av innholdet i de sentrale mentorsamlingene.

- Arbeidet med å systematisere og videreformidle i skriftlig form de erfaringer som gjøres i prosjektarbeidet, representerer en nøkkelfunksjon i Trosopplæringsreformen. Det er grunn til å tro at denne funksjonen er ganske utsatt i mange prosjekter, i alle fall på den måten at det ikke investeres nok tid og ressurser for å sikre en forsvarlig kvalitet i arbeidet. Etter vår vurdering bør dette forholdet få økt oppmerksomhet i det videre arbeidet. Også her kan en utnyttelse av de erfaringene som mentorkorpset sitter med, gi viktige bidrag. Man kunne bl a tenke seg egne *utviklingsprosjekter* designet for å analysere og videreutvikle den innsikten som mentorene tilegner seg gjennom stadig mer omfattende veiledererfaring.

I forlengelsen av dette kunne også følgende tanke overveies: Ville ikke flere typer tiltak og virksomheter i kirken være tjent med at mentorrollen ble videreutviklet til en mer permanent tjeneste? En

slik tanke lanseres av en dyktig og entusiastisk mentor som har sett hvordan det lyttende og kritiske utenfrablikket kan bidra til kvalitativ styrking av menighetsarbeidet. Etter vårt skjønn er dette en spennende og framtidsrettet idé.

- Selv om det i utgangspunktet ikke hører direkte inn under mentorarbeidets ansvarsområde, er det grunn til å peke på en problemstilling som berøres i noen mentorrappporter og intervjuer. Den kan formuleres slik: Hva er det som kvalifiserer et bestemt tiltak/prosjekt som trosopplæring? Spørsmålet gjelder altså trosopplæringens innholdsside, og framkommer på bakgrunn av erfaringer med konkrete prosjekter der det kan være ganske krevende å identifisere et innhold som er relatert til kristen tro. Men engasjementet har også sammenheng med behovet for en kritisk bevisstgjøring på hva opplæring i kristen tro, i rammen av vår folkekirkevirkelighet, innebærer.

6.2 Nasjonalt kompetansenettverk – samordning av kompetanseutvikling

Trosopplæringsreformen skal bidra til utvikling av en systematisk trosopplæring. I Underveisrapport 1 (2005) ble etableringen av et kompetansenettverk framhevet som meget viktig for utvikling og kvalitetssikring av hele reformen. Dette anliggendet ble formulert bl a på følgende måte:

Det (kompetansenettverket) bør etter vår vurdering bli en sentral arena for innsamling, kritisk analyse og systematisk videreutvikling av de erfaringer som gjøres i Trosopplæringsreformen. Skjer ikke dette på betryggende vis, risikerer man å "miste" enestående muligheter for erfaringsbearbeidelse og kunnskapsutvikling knyttet til kirkelig undervisning/dåpsopplæring. (Kap 5.3)

Vår evaluering av mentortjenesten understreker betydningen av dette ytterligere. I de ulike prosjektene gjøres det svært mange varierte og verdifulle erfaringer knyttet til forskjellige former for trosopplæring. Det er av største betydning at disse erfaringene blir samlet, analysert og systematisert med henblikk på videreutvikling av kirkelig undervisning. Et velfungerende kompetansenettverk vil kunne ha stor betydning i en slik sammenheng.

Våre vurderinger i fortsettelsen bygger på følgende materiale:

- Reformens grunndokumenter
- Bakgrunnsdokumenter fra styringsgruppen, oversikter, brev og notater utarbeidet av sekretariatet, avtale mellom styringsgruppa og Stiftelsen Kirkeforskning (KIFO)
- Nettverksområdet www.storstavalt.no
- Deltakelse på nettverksmøte og fagkonferanse mars 2006
- Telefon- og mailkontakt med prosjektsekretariatet

6.2.1 Utvikling av et kompetansenettverk 2005/2006

Under utarbeidelsen av Underveisrapport 1 i mai 2005 var etableringen av et nasjonalt kompetansenettverk ennå på et forberedende stadium. Det gjenstod å se hvordan egenarten og funksjonsmåten til nettverket ville utvikles.

I perioden 2005/2006 er det nedlagt et betydelig arbeid med videreutviklingen av dette. Etter vår vurdering har prosjektsekretariatet realisert de målsettingene som de hadde, på en god måte. Viktige tiltak i denne sammenhengen har vært:

- Etablering av tidsavgrensede arbeidsgrupper (4-6 mnd) med fokus på tema knyttet til reformen. Styringsgruppa for Trosopplæringsreformen inngikk i november 2005 avtale med KIFO om to nettverksgrupper med varighet til sommeren 2006. Her samarbeider fagpersoner og praktikere som arbeider med trosopplæring på ulike nivå. Deltakerne i disse nettverksgruppene skal publisere sitt arbeid i faglige artikler. Gruppene arbeider med følgende tema som ble initiert av Styringsgruppa:
 - *Familiens rolle i trosopplæringen*
 - *Forståelsen av fenomenet læring i Trosopplæringsreformen*
- Etablering av nettverksressurs på reformens hjemmeside www.storstavalt.no desember 2005. Her gis informasjon om kompetansenettverket, oversikt over aktuelle fagpersoner, ulike konferanser, faglige prosjekt. osv
- Nettverksmøte og fagkonferanse i Oslo 23. – 24. mars 2006
Nettverks- og fagkonferansen samlet mange deltakere fra sentrale institusjoner og kirkelige miljø, og ga rom for viktige samtaler og innspill om utviklingen av Trosopplæringsreformen. KIFOs nettverksgrupper ga verdifulle innblikk i og innspill fra arbeidet i sine prosjekter.

Sett i relasjon til den sentrale rolle som kompetansenettverket i utgangspunktet var tiltenkt å spille, må allikevel de nevnte tiltakene betraktes som relativt beskjedne. Det er grunn til å spørre hvorfor det har tatt så vidt lang tid å få avklart innhold og arbeidsmåte for nettverket. For

vurderingen av dette er det av betydning å gå noe nærmere inn på hva som kan være årsaker til denne langsomme progresjonen.

6.2.2 Ulike signaler om og modeller for kompetansenettverk

Bakgrunnen for at det har tatt relativt lang tid å etablere kompetansenettverket og få det i funksjon, er nok sammensatt. Et viktig forhold kan være de ulike og delvis motstridende signaler i reformens grunn-dokumenter når det gjelder hvilke funksjoner nettverket skal prioritere og hvordan det best kan organiseres.

I NOU 2000:25 *Til et åpent liv i tro og tillit* legges det vekt på at det etableres støttefunksjoner i regionale fagmiljø. I St.meld. nr. 7 (2002-2003) *Trusopplæring i ei ny tid* argumenteres det for etablering av et nasjonalt nettverk.

Målsettingen er å knytte den fagkompetansen som er spredt på ulike steder, i ulike faggrupper og ulike fagmiljø, sammen i et faglig nettverk. Dette skal så i sin tur stå i nær kontakt med prosjektledelsen. Hvordan dette nettverket skal organiseres, hvordan man tenker seg forholdet mellom et nasjonalt nettverk og regionale sentra og ulike fagmiljø, utdypes ikke.

Disse forholdene avklares heller ikke i Innst S nr 200 St. meld 7 (2002-2003). Her gjentas beslutningen om å etablere et nasjonalt kompetansenettverk. Men i komiteens merknader vektlegges også de regionale sentra som forutsettes knyttet opp mot eksisterende utdanningsmiljøer og fagmiljø innenfor kirken. Man ser for seg at disse miljøene: ”...vil kunne fungere som kreative baser og motorer i et samspill med det sentrale prosjektsekretariatet.”

De offentlige dokumentene gir ikke et avklart eller entydig bilde av hvordan kompetansenettverket skal utformes. Derfor har også disse problemstillingene vært oppe til drøfting flere ganger i styringsgruppa. Ikke minst gjelder dette spørsmålet om funksjonelle modeller for nettverkets organisering: Hvordan kan et slikt nasjonalt nettverk best organiseres, og hvilke funksjoner skal et slikt nettverk ha?

I februar 2005 inviterte styringsgruppa kirkelige fag- og kompetansentra til et drøftingsmøte om etablering av nasjonalt kompetansenettverk for trosopplæring. Møtet avdekket betydelig uenighet. En rekke uavklarte problemstillinger knyttet til deltakelse og organisering av et fremtidig kompetansenettverk, ble belyst. Ikke minst gjaldt dette spørsmålet om finansiering av prosjekter og vilkår for deltakelse i nettverksarbeidet.

Mange av de aktuelle institusjonene befinner seg også i en viss konkurransesituasjon når det gjelder utvikling av trosopplæringstilbud, rekruttering, deltakelse i prosjekter m.m. Tjenlige ordninger for nettverkets arbeidsmåter må ta tilbørlig hensyn også til dette.

Det er i denne sammenhengen av interesse å merke seg et annet utviklingstrekk i utkanten av Trosopplæringsreformens virksomhet. For mens styringsgruppa har drøftet seg fram til modellen med nasjonale nettverksgrupper, har flere typer selvstendige regionale nettverk sett dagens lys. *Vestnorsk kompetansesenter for trosopplæring* er et samarbeid mellom Norsk lærerakademi og Bjørgvin bispedømme. Her er det også utviklet en hjemmeside www.barnetro.no, og det arrangeres kurs og konferanser for personer som er involvert i prosjekter i regi av Trosopplæringsreformen. *Kirkelig utdanning i Nord* (KUN) har også etablert et regionalt nettverk for forsøksmenighetene i nord.

Vi registrerer dette som interessante regionale initiativ. Prosjektsekretariatet har vært orientert om de regionale tiltakene og er i dialog med dem, men det foreligger ingen formelle avtaler om erfaringsdeling eller systematisk rapportering.

6.2.3 Organisering av det nasjonale kompetansenettverket

I mars 2005 vedtok Styringsgruppa at nettverket skulle tre i funksjon til høsten. Nettverket skulle utvikles i tråd med den tenkningen og de målsettingene som formuleres i visjons- og plandokumentet *Visjons- og plandokumentet for etablering av kompetansenettverk i Reform av trosopplæring i Den norske kirke. En lærende kirke*. (Sak 14/05 juni 2005).

I dette strategidokumentet understrekes det at Kirkerådet og den sentrale prosjektledelsen skal ha ansvaret for å etablere nettverket som skal samle og utnytte den fagkompetansen som finnes på flere steder, og holde det ved like. Visjonene for arbeidet med kompetansenettverket formuleres på følgende måte:

- *En lærende kirke som kontinuerlig utvikler sitt trosopplæringsarbeid for å realisere trosopplæringsreformens mål og visjon.*
- *Et mangfoldig fagmiljø som er interessert i å drive relevant fagutvikling for trosopplæringen.*
- *Et mangfoldig kurs- og utdanningstilbud for trosopplæringsmedarbeidere i kirken.*

I dokumentet *En lærende kirke* har man foretatt flere viktige valg som angår både organisatoriske og innholdsmessige forhold. Vi vil her framheve følgende momenter:

- *Kompetansebegrepet.* Det understrekes at man i nettverksarbeidet vil legge til grunn at kompetanse må forstås som både *erfaringsbasert kompetanse* og *akademisk kompetanse*. Ut fra denne forståelsen blir det viktig å sette sammen grupper av fagpersoner som arbeider med trosopplæring på ulike nivåer, med ulike
-

erfaringsbakgrunn, ulik geografisk forankring, forskjellig institusjonstilknytning, forskjellige kirkelige stillinger m.m.

- *Organisering.* Det nasjonale kompetansenettverket forstås ikke som en fasttømret organisatorisk størrelse. Det skal fungere som ”møtepunkt for og forum for etablering av samarbeid mellom ulike aktører for kortere eller lengre tid om faglige prosjekt med relevans for trosopplæringsarbeidet i Den norske kirke”.
- *Forankring i forsøk.* De tema og problemstillinger som prioriteres, er de som har vist seg særlig relevante i prosjektarbeidet, og som derfor kan være viktige med tanke på videre kompetanseutvikling.
- *Tidsavgrensede nettverksgrupper.* Det legges opp til etablering av tidsavgrensede nettverksgrupper. Gruppene består normalt av 6-9 personer som arbeider i fastsatte perioder, normalt ca 4-6 måneder.

Målsettingen for den virksomheten som skal utfolde seg innenfor disse rammene, er både mangfoldig og krevende. I strategidokumentet formuleres målet bl.a. på følgende måte: ”...å skape dialog mellom det lokale forsøksarbeidet og ulike faggrupper og fagmiljø, både blant ansatte i kirken og ved institusjoner som arbeider innenfor f. eks pedagogikk, teologi og samfunnsforskning for at kirkens praksis og fagfeltet kirkelig opplæring kan utvikles gjennom forsøksperioden.” Det understrekes også at nettverksgruppene skal levere bidrag til planarbeid og systematisering av metodeutviklingen i trosopplæringen.

6.2.4 Veien videre – momenter til vurdering

Visjonene er store når det gjelder hva kompetansenettverket og de tidsavgrensede nettverksgruppene skal bidra med i reformen.

Spørsmålet er om det kompetansenettverket som vi nå ser konturene av, er rustet til å spille den sentrale rollen som det var tiltenkt i reformen, nemlig som en sentral arena for utvikling av kompetanse gjennom systematisk innsamling og bearbeiding av erfaring og kunnskap.

Vi vil peke på fire forhold (pkt. 6.2.4.1 – 6.2.4.4) som etter vår vurdering er særlig viktige med tanke på den videre utvikling og realisering av kompetansenettverkets funksjoner i Trosopplæringsreformen:

6.2.4.1 Møte mellom praksis og teori

Det har uten tvil skjedd en betydelig utvikling i løpet av det siste året. Vi vil særlig framheve tilretteleggingen av møteplasser mellom praksiserfaringene og teorifeltet. Møtepunkter mellom fagpersoner i forsøksmenighetene og på utdanningsinstitusjonene er etter vår vurdering et særlig viktig og framtidsrettet grep. Vi håper nettverket kan bli en viktig arena for videreutvikling av dette.

Samtidig er det grunn til å melde at arbeidet med etablering av nettverksgrupper har gått relativt langsomt og har nådd ganske kort. To tidsavgrensede nettverksgrupper kan ikke betraktes som mer enn en sped begynnelse. Etter to intense år av forsøksperioden finnes det nå et omfattende materiale knyttet til rapporter og erfaringer gjort i prosjektene av mentorer, prosjektledere osv.

Det gjenstår tre år med innsamling av nye rapporter og erfaringer. Her er det materiale nok til et utall av nettverksgrupper, til konferanser og ikke minst forskningsprosjekt. Skal dette materialet kunne utnyttes på en fruktbar og framtidsrettet måte, er det imidlertid helt nødvendig at det prioriteres ressurser inn i arbeidet. Bare da kan det framskaffes grunnlag for kloke prioritering og langsiktige valg.

I sin langtidsplan (Sak 08/06) understreker styringsgruppa av man i 2006 er i reformens midtår og at man må øke fokuset på å generere læring ut fra prosjektets erfaringer og begynne prosessen mot et nytt planverk. Dette støtter vi fullt, men vil likevel påpeke at det er relativt kort tid til forsøksperioden avsluttes i 2008.

6.2.4.2 Planmessig og langsiktig strategi

I Underveisrapport 1 ble det etterlyst en gjennomarbeidet og tydelig strategi for arbeidet med analyse og systematisering av de erfaringene som gjøres i forsøkene. Selv om viktige skritt er tatt, finner vi grunn til å gjenta denne utfordringen. Skal man lykkes med å systematisere materialet, bringe inn ulike faglige perspektiver i analysene og på den måten videreutvikle både praksisfelt og fagfelt, er det nødvendig at styringsgruppa legger tydelige føringer og utvikler langsiktige strategier for arbeidet.

De sentrifugale kreftene i forsøket er sterke. Det blomstrer mange vakre blomster på mange ulike steder. Skal det utvikles kunnskaper om *hvorfor* blomstene blomstrer, og *hva fellesskapet kan lære* av dette, kreves det sterke prioriteringer. Lykkes man ikke i rimelig grad med dette, risikerer man å miste enestående muligheter for erfaringsbearbeidelse og kunnskapsutvikling knyttet til kirkelig undervisning for fremtiden.

6.2.4.3 Økonomi og ressurser

De arbeids- og utviklingsoppgaver som er skissert i det foregående, krever betydelige ressurser både når det gjelder økonomi og personell. Det trengs ressurser til større satsning på forskning på akkumulert erfaring. Like viktig som å sette i gang nye prosjekter, er det å bearbeide på en systematisk måte de erfaringene som allerede finnes i forsøkene.

Prosjektsekretariatet har gjort en imponerende innsats med å sette i gang et storstilt prosjekt på kort tid. Gode administrative rutiner og nettsider er

etablert, vellykkede fagkonferanser er arrangert osv. Dette gjenspeiler både allsidig og god kompetanse, og en enorm arbeidsinnsats.

Slik systemet nå fungerer, er sekretariatet pålagt meget store arbeidsoppgaver knyttet til drift av forsøksvirksomheten. Det er grunn til å spørre om det ikke i den fasen man nå går inn i, vil være behov for å styrke bemanningen for å kunne prioritere ressurser for å ivareta kompetansenettverkets muligheter.

I denne sammenhengen kunne man også vurdere muligheten for å etablere en faglig rådgivningsgruppe som sammen med sekretariatet kunne bidra til utforming og utvikling av prosjekter i regi av kompetansenettverket. I en slik gruppe kunne man aktivere og utnytte de ressurser som finnes i ulike fagmiljø og utdanningsinstitusjoner.

6.2.4.4 Utdanningsinstitusjonene

I Innst. S. nr. 200 St. meld 7 (2002-2003) vektlegges den rollen som ulike fagmiljø innenfor kirken og de ulike utdanningsinstitusjoner bør spille i reformen. Også i dokumenter utarbeidet av styringsgruppa fremheves utdanningsinstitusjonenes viktige rolle. Dette gjelder både med tanke på rekruttering til stillinger i kirken, til nye studietilbud og etterutdanningskurs i tråd med reformens innhold, og til faglige bidrag inn i kompetansenettverk.

I dette ligger også en erkjennelse av at utdanningsinstitusjonene har en avgjørende rolle å spille i det religionspedagogiske og teologiske arbeidet med innholdet i trosopplæringen.

Vi har i dag ingen fullstendig oversikt over det arbeid som skjer ved de ulike utdanningsinstitusjoner i forbindelse med Trosopplæringsreformen. Vi er kjent med at det arrangeres enkeltkonferanser på ulike fakulteter og høyskoler der innholdsmessige tema i reformen belyses. Det utvikles også enkelte nye studieemner. Disse blir ofte også kunngjort på Trosopplæringsreformens hjemmesider. Dette er i og for seg prisverdige og viktige tiltak, men de har så langt karakter av enkeltstående hendelser.

Det gjenstår derfor et arbeid med å klargjøre hvordan de ressursene som utdanningsinstitusjonene representerer, på best mulig måte kan spille sammen med og utnyttes i forhold til de utfordringer som reformen rommer.

Man kan merke en viss usikkerhet fra de store institusjonenes side. Mye tyder på at de leter etter sin rolle innenfor reformen. Dette gjelder nok flere forhold. For det første har utdanningsinstitusjonene signalisert at de er avhengige av ekstern finansiering for å yte vesentlige bidrag inn i kompetansenettverket.

Dernest har man også etterlyst avklaring når det gjelder spørsmål knyttet til behovet for rekruttering. Dette kom fram på nettverksmøtet i mars 2006. Det ble her bl a meldt at institusjonene savner tydelige stillingskategorier og kompetansekrav ut fra reformens behov. Som følge av mangel på dette kan fakultetene risikere å tilby studieemner som i neste omgang viser seg å være på siden i forhold til nye kompetansekrav.

Det ville være en klar vinning for samarbeidet mellom reformen og utdanningsinstitusjonene dersom disse temaene ble videre bearbeidet og avklart. Det vil også være av vesentlig betydning for kvaliteten i det videre arbeidet i rammen av kompetansenettverket å få utdanningsinstitusjonene med som faglige pådrivere.

Målet må her være å hente ut maksimalt av synergieffekter både fra samspillet mellom institusjonene og prosjektsekretariatet, og fra det innbyrdes samspillet mellom utdanningsinstitusjonene.

6.3 Regionale og nasjonale utviklingsprosjekter

6.3.1 Avgrensninger og bakgrunnsmateriale

De regionale og nasjonale utviklingsprosjektene utgjør sammen med kompetansenettverket ifølge vår vurdering en sentral del av reformens støttestruktur. Presentasjonen og vurderingene som følger, bygger på følgende materiale:

- Bakgrunnsdokumenter fra styringsgruppa, oversikter og notater utarbeidet av sekretariatet
- Informasjonsbrev, utlysningstekst, søknadsskjema og tildelingsbrev
- 64 søknader for våren 2005
- Rapporter (5) fra et lite utvalg av prosjektene som ble innvilget våren 2005
- Telefon- og mailkontakt med prosjektsekretariatet

Våren 2005 kom det inn 64 søknader, og av disse ble 19 innvilget. Vi legger de innvilgede prosjektene til grunn for vår analyse. Prosessen med søknadene for våren 2006 er i skrivende stund ikke avsluttet. Tildelingen skjer 31. mai. Disse søknadene er derfor ikke med i vår vurdering.

6.3.2 Utlysning av midler for 2005

Utlysning av midler til regionale og nasjonale utviklingsprosjekter for 2005 ble foretatt 25. januar 2005 med søknadsfrist 3 mars 2005.

Utlysningen la vekt på at prosjektene skulle stimulere til ”...utvikling og utprøving av andre rammer enn det som er tilfelle i lokalmenigheten.”

Dessuten ble følgende hensyn særlig framhevet: ”Erfaringene som høstes, skal i stor grad være overførbare....De regionale og nasjonale

prosjektene vil sammen med de øvrige prosjektmenighetene vise vei for hvordan kirken kan fornye sin trosopplæring.”

Utlysningen ble bekjentgjort i brev til aktuelle organisasjoner og institusjoner, på reformens nettside og gjennom annonse i avisen Vårt Land. Organisasjoner, faglige institusjoner og andre ble oppfordret til å søke.

Utlysningen hadde en ramme på 2 mill kr, der noe var øremerket diakonale prosjekter for barn og unge med ulik grad av funksjonshemming. Det var satt en øvre grense på søknadsbeløp pr prosjekt på kr 125 000. Et sentralt mål som ble formulert både i utlysningsteksten og i utlysningbrevet, var å initiere og støtte prosjekter på regionalt og nasjonalt nivå. Dette begrunnes på følgende måte: *"Mye av utviklingsarbeidet i Den norske kirke, når det gjelder barne- og ungdomsarbeid, har skjedd på regionalt nivå i organisasjoner, faglige institusjoner og andre enheter. Det er det denne utlysningen vil stimulere."*

I dokumenter og referat fra styringsgruppas møter er det tydelig artikulert at man gjennom denne utlysningen ønsker å gi midler til organisasjonene. Styringsgruppa var opptatt av de kristelige barne- og ungdomsorganisasjonenes rolle i reformen, og drøftet saken på flere møter (Se f eks Sak 12/2005: *Om organisasjonenes rolle i reformen.*)

Fordi organisasjonene utgjør en betydelig faktor i kirkens arbeid i kraft av sine erfaringer, sin kompetanse og den brede folkelig oppslutning, bør de trekkes inn i reformens utviklings- og forsøksarbeid. I vedtak fra styringsgruppa av 7. desember 2004 angis tydelig rammer og retningen for dette samarbeidet:

Det er først og fremst gjennom aktivt samarbeid lokalt organisasjonene kan bistå det forsøksarbeidet som nå foregår i lokalmenighetene. Styringsgruppen oppfordrer prosjektmenighetene til å samarbeide med organisasjoner der det er naturlig, og så langt det er mulig gi rom for at organisasjonene kan bidra aktivt med konkrete tiltak i trosopplæringen. Det skal i 2005 utlyses utviklingsmidler organisasjonene sentralt kan søke på.

Oppsummerer man dette, kan man si at utlysningen av utviklingsprosjektene har hatt flere målsettinger, knyttet til å:

- Initiere og støtte prosjekter på regionalt og nasjonalt nivå
- Gi organisasjonene en selvstendig plass i reformen.
- Bidra til utvikling av gode samarbeidsrelasjoner mellom menigheter og organisasjoner på lokalt nivå

Et overordnet siktemål har vært å gi organisasjonen et rom slik at de kan bidra aktivt med konkrete tiltak i trosopplæringen. En kunne ha forventet at utlysningsteksten hadde presisert dette anliggende noe mer, siden det er så tydelig framme i styringsgruppas interne drøftinger og vedtak.

Utllysningsteksten og søknadsmalen for 2005 fremstår som ganske generell og åpen, selv om det er føringer i det bakgrunnsnotatet som er vedlagt, som f.eks. organisasjonenes og de frivilliges plass i reformen, hjemmets og familiens rolle i trosopplæringen, betydningen av lokalmenigheten som sentrum for reformen, fokus på diakonale prosjekt og likestilling.

Men styringsgruppa/sekretariatet har ikke brukt anledningen til å tematisere spesielle emner og/eller prosjekter som de ønsker å få belyst. På denne måten er den innholdsmessige profileringen og prioriteringen overlatt til søkerne. I sekretariatets oversendelse av relevante dokumenter, begrunnes den åpne utlysningen til en bestemt forståelse av de regionale og nasjonale prosjektenes plass i reformen:

Vår forståelse er at de regionale og nasjonale prosjektene som nå er igangsatt hører mer hjemme som "førstelinje-forsøk", enn som "andrelinje-bearbeiding" av erfaring. Derfor er det ikke nødvendig å evaluere dette sammen med mentortjenesten og kompetansenetteverket. Ved kommende utlysninger er det mulig at regionale og nasjonale prosjekter vil få en mer akkumulerende funksjon, men dette har ikke vært vår primære siktemål med denne utlysningen. (Følgebrev. Mail 20. september 2005)

Styringsgruppa/sekretariatet er ansvarlig og koordinerende aktør for prosjektene, og sitter med en oversikt over helheten i reformen som ingen andre aktører har. Gjennom de nasjonale og regionale prosjektene og kompetansenettverket har styringsgruppa/sekretariatet etter vår vurdering muligheter til å gi tydelige føringer og initiere prosjekter som de vurderer som relevante og nødvendige for å utvikle reformen innenfra.

Etter et halvt år med forsøksvirksomhet har man rimeligvis ennå ingen omfattende oversikt over hvor skoen trykker mht. særlig utfordrende og viktige tema som forsøket avdekker. På denne bakgrunnen er det forståelig at man går ut med en ganske åpen utlysning og unnlater å legge bestemte tematiske føringer for prosjektene.

Samtidig går man da glipp av muligheter knyttet til å utvikle reformarbeidet i bestemte retninger i lys av mer overordnede strategier og kunnskapsbehov. Man kunne i utgangspunktet valgt å vente med utlysningen av disse prosjektene til man hadde innhentet flere rapporter fra de forskjellige menighetsprosjektene, og gjennom analyser av disse skaffet seg en bedre oversikt over viktige temaer og problemstillinger i den videre utviklingen av reformen.

Med basis i dette ville man så hatt mulighet til en mer systematisk og målrettet prosjektutlysning som ivaretok overordnede kunnskapsbehov i reformen. Når denne muligheten ble valgt bort ved utlysningen i 2005, er det etter vår vurdering desto viktigere å sørge for at man ivaretar slike muligheter ved framtidige utlysninger.

6.3.3 Søknadsbehandling og tildeling.

Organisering av søknadsbehandlingen av de 64 søknadene skjedde ut fra vanlig modell. Sekretariatet var koordinerende og innstillende organ for styringsgruppa. Som "lesere" (dvs fagkonsulenter) ble det benyttet 9 personer. Disse var ansatte i Kirkerådet, mentorer og andre med god kompetanse på reformen. Hver søknad ble vurdert av to "lesere". Tildelingen ble offentliggjort 22 april 2005.

Spesifikke kriterier for tildelingen av søknader er ikke gjort offentlig. I tildelingsbrevet tilkjennegis det imidlertid noe mer generelle holdpunkter for tildelingen når det sies følgende:

Målet for denne utlysningen var å initiere og støtte prosjekter på regionalt og nasjonalt nivå for å styrke utviklingsarbeidet i trosopplæringsreformen. Søknadene ble vurdert ut fra grunnideen ved reformen og prosjektenes mulige bidrag som forsøk for lokalmenigheten og hele kirken.

Det vises ellers til at styringsgruppa har vurdert søknadene ut fra en totalvurdering basert på en oppsummering fra de 9 leserne.

Som nevnt ble 19 nye prosjekter innvilget. I tillegg kommer 3 prosjekter som allerede var innvilget utenom ordinær utlysning/tildeling. I alt 5 prosjekter gjelder såkalt "tilrettelagt trosopplæring". Resten fordeler seg på en stor bredde av organisasjoner/institusjoner, ulike typer prosjekter, forskjellige geografiske regioner m.m..

Vi vil nedenfor gi en oversikt over de innvilgede prosjektene. De grupperes i utgangspunktet ut fra 7 ulike kategorier. Det er imidlertid ikke vanntette skott mellom de ulike kategoriene, og noe av prosjektene kunne derfor uten problemer vært plassert i flere.

Materiellutvikling

Tre av de innvilgede prosjektene har fått innvilget midler til utvikling av nytt materiell:

- Konfirmasjonsmateriell for psykisk utviklingshemmede (IKO-forlaget)
- Trosopplæringsmateriell for synshemmede (KABB)
- Den gode hyrde katekese (Björgvin bispedømme)

Metodeutvikling

I alt 15 prosjekter ble innvilget midler til prosjekter med hovedvekt på metodeutvikling:

- Noe å leve for! Kurs for ungdomsledere (Changemaker)
- Trosopplæring i naturen. Kurs (NMS/Hamar bispedømme)
- Leirkonsept for 5. klasse (NMS/Region Stavanger)
- Leir for fysisk funksjonshemmede (NMS/Region Stavanger)
- Juniorleir for døve (NMS/Region TeVeBu)
- Barn og unge med spesielle behov (NordNorges Diakonistiftelse)
- Liturgisk verksted med barn (Norges KFUK/M)
- Kinderegg med en motor (Norges KFUK/M – Troms)
- Metodisk opplegg for førkonfirmasjon (Norges KFUK/M – Speidere)
- Bibelvandring (NLM)
- Fleksibelt undervisningsopplegg for søndagsskoler o. l. (Norsk Søndagsskoleforbund)
- Læreplan for trosopplæring i korarbeid (Ung kirkesang)
- ALFSAM (Grimstad kirkelige fellesråd)
- KonfCamp (Agder bispedømmeråd)
- Etter konfirmasjonen – hva så? (KFUK/M – Hedmark og Oppland)

Grunnleggende teori-/teologiutvikling

Tre prosjekter har fått innvilget midler til prosjekter som ønsker å arbeide med grunnleggende problemstillinger av teologisk og pedagogisk art:

- Barneteologi og kirkens ritualer (Praktisk-Teologisk Seminar/PTS)
- Forbilder og speilbilder – om jenter, medier og tro (Familier og Medier)
- Langsiktig helhetstenkning barn/voksne (Navigatørene)

Fagprofil

Ikke uventet blir hovedtyngden av prosjektene rubrisert som *kateketiske*, i alt 9 prosjekter. Øvrige fordeler seg på følgende måte: 6 *diakonale*, 2 *liturgiske* og 1 med hovedtyngde på *musikk*.

Alder

Ordnet etter plassering på skoletrinn ser alderfordelingen i prosjektene slik ut:

- Førskole: 5 prosjekter
 - Grunnskole: 12 prosjekter
-

- Ungdomsskole/konfirmasjonsalder: 8 prosjekter
- Videregående: 4 prosjekter
- Generelt: 5 prosjekter

Organisasjon

Utllysning og tildeling var målrettet mot organisasjoner og institusjoner innenfor Den norske kirke. Fordelingen viser at man har lykket med å etablere en bred kontaktflate.

- KFUK/M: 4 prosjekter
- NMS: 4 prosjekter
- NLM: 1 prosjekt
- IKO: 1 prosjekt
- KABB: 1 prosjekt
- NSSF: 1 prosjekt
- Ung Kirkesang: 1 prosjekt
- Nord-Norges Diakonistiftelse: 1 prosjekt
- Navigatørene: 1 prosjekt
- Grimstad menighet: 1 prosjekt
- Familie & Medier: 1 prosjekt
- PTS: 1 prosjekt
- Changemaker/KN: 1 prosjekt
- Bispedømmer i DnK: 4 prosjekter

Geografisk region

Den geografiske spredningen har noen klare tyngdepunkter og enkelte hvite felt.

- Sentralt Østland: 10 prosjekter
- Nord-Norge: 3 prosjekter
- Sør-Norge: 2 prosjekter
- Midt-Norge: 0 prosjekter
- Øst-Norge: 4 prosjekter
- Vest-Norge: 3 prosjekter

Denne systematiseringen kan gi grunnlag for mange refleksjoner over profil og egenart i de innvilgede utviklingsprosjektene så langt. Vi vil her nøye oss med å kommentere følgende:

- Oversikten viser at man har lykket med å få en god spredning i forhold til en rekke sentrale faktorer. Det er ikke mulig å påvise noen systematiske skjevheter og andre klare tendenser i utvalget.

- Vi ser også at sekretariatet har lyktes godt med å få en god del av organisasjonene inkludert og aktivert i arbeidet med reformen. I noen grad har det også lykke å få prosjekter der organisasjoner og lokalmenigheter samarbeider. Begge deler må etter vårt skjønn vurderes som klart positive elementer i utviklingen av reform-arbeidet.
- Det er grunn til å merke seg at relativt få prosjekter er utformet med tanke på arbeide med grunnleggende teori og teologi. Dette kan delvis forklares ut fra sekretariatets forståelse av utlysningen som et såkalt "første-linje" forsøk. Med bakgrunn i dette er det etter vår vurdering desto viktigere at man i prioritering av prosjekter i det videre arbeid legger vekt på å få fram relevante praktisk-teologiske emner relatert til spesifikke innholdskomponenter i trosopplæringen.
- Det er grunn til å merke seg at med unntak av PTS, har ingen av de sentrale kirkelige utdanningsinstitusjonene nådd opp ved denne tildelingen. Flere har søkt, men uten å nå fram. Så lenge styringsgruppa primært har lagt opp til involvering av organisasjonene, er en slik prioritering ikke urimelig (selv om det burde vært presisert i utlysningsteksten). Desto viktigere blir det som før nevnt, å utvikle gode strategier for involvering av utdanningsinstitusjonene ved senere anledninger.

6.3.4 Oppstart og oppfølging av prosjektene

En god oppstart og gjennomføring av prosjektene krever oppmerksomhet og oppfølging fra sentralt hold. Sekretariatet er seg dette ansvaret bevisst. Derfor ble alle som fikk tildelt regionale og nasjonale prosjekt invitert til en egen oppstartsamling i mai 2005, med mulig oppfølging sammen med prosjektmenighetene i juni.

24 representanter fra de 19 ulike prosjektene deltok. Prosjekt-medarbeiderne ble kurset i reformens målsetting. Alle prosjektene ble presentert. Det ble gitt tilbud om mentor, noe bare ett forsøk takket ja til. Hvert prosjekt ble også tildelt egen kontaktperson i sekretariatet.

Etter vår vurdering er det planlagte nettverket for de regionale og nasjonale prosjektene som arbeider med beslektede tema og utfordringer, av stor betydning. Sekretariatet har bedt prosjektene selv å ta initiativ til at dette kommer i funksjon. Fra sentralt hold er det i løpet av høsten 2005 også utviklet en mal for mailbaserte rapporteringsrutiner. Sekretariatet har også etablert en egen erfaringsbase for ulike prosjekter i forsøket.

Sett under ett vitner dette om et omfattende og godt arbeid med tilretteleggelse av rammer og rutiner for utviklingsprosjektene. Man satser betydelige ressurser på kontakt, oppfølging og rapportering av disse prosjektene. Det er gjort et stort utviklingsarbeid når det gjelder

hjemmesider, noe som gir verdifull informasjon om prosjektene og mulighet til dialog og utveksling av ideer.

Samtidig er det klart at nettbaserte funksjoner av denne typen ikke kan erstatte den systematisk bearbeiding av erfaring og kunnskap som gjøres i prosjektene. Slik bearbeiding nevnes eksplisitt i veiledningen for prosjektrapportene. Man utfordres her til å reflektere over den lærdommen som er gjort i prosjektet, og den overføringsverdien dette kan ha.

Hensikten og målet er ”... å utvikle en sammenhengende trosopplæring.” Med støtte i våre erfaringer med mentortjenesten, vil denne bearbeidingen også ofte oppleves som den vanskeligste og mest tidkrevende delen av rapporteringen. Også i sammenheng med utviklingsprosjektene blir det derfor særlig viktig å rette oppmerksomheten mot dette elementet i reformen.

6.3.5 Utviklingen framover – en avsluttende kommentar

Utlysningen av nasjonale og regionale prosjekt for våren 2006 har for lengst skjedd, og de innkomne søknadene er under behandling. Vi vil avslutningsvis knytte noen korte kommentarer til måten denne utlysningen er utformet på sett i relasjon til tilsvarende utlysning for året 2005.

Vi har ovenfor kommentert og i noen grad problematisert den meget generelle og åpne utlysningen som ble gitt for utviklingsprosjektene i 2005. I utlysningen for 2006 kan vi iakttå en viktig utvikling og endring. Samtidig med at det presiseres at det dreier seg om en åpen utlysning, nevnes flere temaområder som man fra sekretariatets side ser det ønskelig å få utdypet. Dermed legges det noen tydelige føringer for prioritering av søknadene.

Ut fra utvidede kunnskaper om de utfordringene som reformens mange prosjekter møter, konkretiserer man nå på en helt annen måte enn ved forrige utlysning ulike emner som man mener er viktige å få belyst. Samtidig med dette er også bakgrunnsdokumentet og søknadsskjemaet betydelig utviklet og forbedret fra fjoråret.

Styringsgruppa/sekretariatet har her etter vår vurdering gjort et meget viktig arbeid som styrker mulighetene for en målrettet bearbeiding av erfaringer som er gjort i reformarbeidet. Man har tatt på alvor de rapportene, tilbakemeldingene, evalueringene og innspill som er kommet.

Dette lover godt for den fortsatte utviklingen av prosjektene. Det gjør det mulig å integrere de ulike elementene i reformen i lys av en større helhet. Slik kan også de regionale og nasjonale prosjektene fungere som en viktig støttestruktur for utvikling av reformen, og dermed styrke muligheten for en mer planmessig realisering av reformens målsettinger.

7

Religionspedagogiske refleksjoner

Bidragstyttere til dette kapitlet er Heid Leganger-Krogstad og Sverre Dag Mogstad.

7.1 Innledning

Trosopplæringsreformen er et de av største religionspedagogiske prosjektene som Den norske kirke noen gang har igangsatt. Det er derfor viktig at prosjektet blir fulgt nøye med pedagogisk og didaktisk analyse. I kapittel 6 i *Underveisrapport 1* (2005) har vi gjort rede for opplegget for innholdsanalysen av læringsteorier og didaktikken i reformen.

Fordi reformen i så stor grad er utviklings- og prosessbasert, har vi valgt en prosessorientert evalueringsform. Vi mener at en slik evalueringsform også tilfører reformen mest kunnskap og muligheter for endringer underveis. Dette innebærer at den didaktiske evalueringen av reformen både legges opp som en prosessevaluering og som en sluttevaluering.

Vi har tidligere vist at reformen plasserer seg mellom opplæring og sosialisering, delvis som en syntese, delvis som en spenning, jf *Underveisrapport 1*, kap 2. For den didaktiske evalueringen betyr det at vår analyse vil fokusere spenningsfeltet mellom lokalt utformet kunnskapsinnhold og sentralt gitte planers implisitte normative innhold.

For å finne de pedagogiske og didaktiske valg som gjøres innen rammen av Trosopplæringsreformen, vil vi legge den teori og de analytiske kategoriene som det er gjort rede for i kapittel 6 i *Underveisrapport 1* til grunn. Det utelukker imidlertid ikke at etter hvert som vi blir bedre kjent med bredden i de lokale prosjektene og forsøket har fått utvikle seg lenger, kan det vise seg nødvendig å addere flere dimensjoner til vår analyse.

Allerede nå er det mulig å se at prosjektene viser en kreativ og levende bredde, og at forsøkene utløser ny og spennende aktivitet. Menighetene lager planer, formulerer tiltak, eksperimenterer, skolerer, veiledes, driver egevaluering og rapportering i et omfang som er nytt. Dette gjør at menighetene er i ferd med å utvikle et språk innenfor det pedagogiske området som de ikke har eid tidligere, og som igjen gir åpner muligheten for erfaringsflyt mellom de lokale prosjektene.

7.2 Analyse av årsrapportene for 2005

I denne underveisrapporten vil vi konsentrere oss om noen utvalgte perspektiv og bruke materialet fra årsrapportene fra forsøksprosjektene med oppstart i 2005 (2 runde) som grunnlagsmateriale. Med utgangs-

punkt i disse rapportene vil vi begynne å se etter hvilken tenkning om mål og didaktisk selvpresentasjon som finnes.

Vi vil med andre ord se etter hvordan menighetene tenkte didaktisk i forkant av implementeringen. Deretter vil vi analysere rapportene med henblikk på hvordan menighetene beskriver og evaluerer prosjektene etter ett års drift. Vår evaluering er altså ingen sluttevaluering, men et forsøk på å begynne å hente ut didaktisk refleksjon og erfaring fra prosjektenes første år.

7.2.1 Rapporteringsskjemaet

Skjemaet for rapportering av er delt i fem hoveddeler og er godt disponert:

- Del I: Prosjektpresentasjon
- Del II: Tiltaksrapporter
- Del III: Organisering av forsøket/refleksjoner rundt læring
- Del IV: Vurdering av støtteapparatet
- Del V: Økonomi

I Del I gis det en kortfattet presentasjon av prosjektet med vekt på visjon, målsetting og en sammenfattende beskrivelse. I tillegg gis det de nødvendige formelle opplysninger om prosjektet og søkermenighet. Fra et pedagogisk synspunkt gir prosjektpresentasjonen et til dels klart bilde av hva menighetene ønsker å gjøre. Det er denne delen av årsrapportene som i hovedsak er lagt til grunn for vår beskrivelse av hvilken didaktisk tenkning menighetene hadde forut for implementeringen av tiltakene.

I Del II rapporterer menighetene de forskjellige tiltakene som inngår i prosjektet. Denne rapporteringen ligger til grunn for hvordan vi har beskrevet menighetenes erfaringer etter ett års drift.

I Del III innbys menighetene til å reflektere over de erfaringene de har gjort når det gjelder organisering og læring. Kommentarer fra et utvalg av disse rapportene ligger til grunn den mer inngående analysene av rapportene.

7.2.2 Forslag til revisjon av rapporteringsskjemaet

Vi har tidligere nevnt at rapporteringsskjemaet er godt disponert. Underspørsmålene er godt formulert og relevante. Gjennomlesingen av rapportene har derimot gitt det inntrykk at menighetene i Del II og til dels også i Del III først og fremst rapporterer rammevilkårene ved aktivitetene og mindre på innholdssiden. Noen av spørsmålene kan også presiseres slik at svarene gir mer eksakt kunnskap.

Vi vil derfor foreslå at det legges inn veiledninger til følgende spørsmål i Del II:

- *Målsetting/grunngeving for tiltaket*
Det bør presiseres hva man mener med målsetting og begrunnelse. Mange skriver her en beskrivelse av tiltaket.
- *Vurdering av måloppnåing*
Rapporten bør inneholde en skriftlig begrunnelse som ikke bare er relatert til kvantitet, men også til innhold. Det må med andre ord være sammenheng mellom vurderingen her og hvordan målet er formulert tidligere i rapporten.
- *Kor mange frivillige var involvert i tiltaket:*
I tillegg til antallet bør det rapporteres om dette eventuelt hvor mange av dem som er nyvervede.
- *Nytt spørsmål*
For den videre evalueringen vil det være nyttig å få et spørsmål som dekker arenaen, dvs stedet/rommet/huset hvor aktiviteten finner sted (jfr. NOU 2000:26, 14-15).

I Del III vil vi foreslå at det legges inn veiledninger til følgende spørsmål:

- *Spm 9) Hva slags utviklingsarbeid er utført i 2005*
Rapporten bør inneholde en konkretisering av utviklingsarbeid som er relatert til tiltakets læringsinnhold.
- *Spm 11) Hvilken lærdom er gjort i forsøket i 2005*
Flere rapporter har gode refleksjoner og sammenfatninger av erfaringer som er gjort. Det bør presiseres at rapporten skal inneholde en fyldig innholdsmessig beskrivelse og vurdering av disse. Det betyr at rapporten skal inneholde en refleksjon over de erfaringene en har gjort i tiltakene.

7.3 Utvalgte pedagogiske perspektiver på prosjektene

I dette underkapitlet legger vi vekten på en analyse av årsrapportenes Del I og II. Det vil si at prosjektpresentasjon og beskrivelsene av tiltakene står i fokus.

7.3.1 Etter 250-årig sammen med skolen

Forventningene til Trosopplæringsreformen er formidable og oppgaven kirken står overfor meget omfattende etter de 250 år der kirken har hatt skolen som samarbeidspartner for å gi trosopplæring.

Denne vurdering skyldes ikke minst det faktum at kirken burde begynt å bygge opp en selvstendig trosopplæring etter 1969 da skolen frasa seg ansvaret for kirkens dåpsopplæring.

Kravet om en systematisk opplæring for alle døpte i Norge er en formidabel oppgave og reformen er i så måte bare en sped begynnelse. Det er vanskelig å se hvordan det offentlige kan forutsette at dette kan gjøres ved hjelp av 250 millioner kroner årlig, selv med en betydelig andel frivillig innsats.

Kirken har i de 250 årene ”skolen har arbeidet for kirken”, i begrenset grad arbeidet med å gjennomtenke innhold og metoder i trosopplæringen (Leganger-Krogstad og Mogstad 2006). Innenfor rammen av prosjektet er en derfor nå tvunget til ikke bare å utvikle prosjekter og tiltak, men også utvikle et mer presist og relevant språk for kirkelig undervisning.

Strategien som er valgt, med en utvikling nedenfra, forutsetter at menighetene selv har et eierforhold til prosjektene, og krever i praksis en deltakelse i prosessen med å språkliggjøre kristen trosopplæring. En uttrykker seg muntlig og skriftlig om målene og intensjonene, om tiltakene, om læringsinnholdet og om metodene. Underveis vil en da samtidig indirekte uttale hvordan en tenker om ulike aldersgrupper og deres behov, hva trosopplæring i en kirkelig sammenheng skal bestå i og hva som er nyskapende og støtteverdig i ens eget prosjekt.

Menighetene har få mønstre å gå etter, de må selv delta i etableringen av et slikt språk. At dette har vært krevende kan dels leses ut av rapportene. Det rapporteres godt når det gjelder aktivitet, metode og målgruppe og dels om måloppnåelse, men det redegjøres i liten grad for det innholdsmessige.

Det er tydelig at en tar for gitt at kirkens læreinnhold er mer eller mindre fast eller gitt, og at en således ikke ser behovet for å presisere over for en styringsgruppe innenfor den samme kirke hvilket innhold en har lagt til grunn. En nærmere drøfting av manglende redegjørelse for innholdssiden kommer vi tilbake til nedenfor.

7.3.2 To ulike strategier i etableringen av nye tiltak

Det anvendes to ganske motsatte strategier i etableringen av nye tiltak. Noen starter i en gjennomtenkning av hvor er vi gode eller hvor vi som menighet eller region har noen fortrinn vi bør utnytte.

Disse prosjektene dreier seg da ofte om utvidelse og forbedring av allerede gode tiltak eller kimer til tiltak, eller en gjennomgående idé å bygge tiltakene rundt. Dette gjør at tiltakene er lettere å få i gang og gir en enklere markedsføring og relativt god dekningsgrad.

De som bygger hele trosopplæringen omkring en grunnidé, vil ganske fort erfare hvordan ideen genererer positive ringvirkninger. Det er lettere å involvere frivillige, det er lettere å holde tråden i overgangene mellom de ulike aldersbestemte tiltakene. Det er også lettere å starte arbeid som har en klar profil, ofte etablert av en av barne- eller ungdomsorganisasjonene.

Det betyr at arbeidet har noen faste og beskrevne rammer, arbeidsformer og målsettinger å gå inn i som gjør det enklere å rekruttere og skolere frivillige. Barne- eller ungdomsorganisasjonen har ofte også et etablert apparat for dette.

Andre menigheter har startet ut med å tenke på hvor i hovedsak vårt opplegg svikter. Hvor er hullene? Strategien er å kreere noe nytt helt fra bunnen av. De skaper nye tiltak, men møter store utfordringer når det gjelder bekjentgjøringen. Veien fram er altså langt tyngre, uten at det dermed er sagt at idèen var dårlig. De erfarer også at i møte med barn og unge går informasjonene i stor grad fra person til person via personlig kontakt og erfaring.

Tiltakene bekjentgjøres gjennom brev, annonser, plakater og annet skriftlig materiale, men dette synes å gi liten effekt sammenlignet med den verdi barnas egne muntlige reklame har når de har deltatt på noe vellykket. En kan altså ikke forvente de store resultatene umiddelbart, men må ha større tålmodighet og utholdenhet.

Den første strategien består i å bygge på egne sterke sider og utnytte disse, det synes i mange tilfeller å være en svært klok strategi, men den duger nok likevel ikke alene. Det vil gi raske resultatmål, men trosopplæringen risikerer å bli for ensidig med en slik strategi. Det kan derfor bli nødvendig å komplettere denne med å reparere de svake punktene, altså fylle hullene ved å finne på noe nytt.

Trosopplæringsreformens krav om raske resultater, kan imidlertid gå ut over mulighetene til å arbeide med endring av tenkning og langsiktig satsing. I ett forsøk har en for eksempel anskaffet instrumenter til ungdomsband og startet med oppbygging av et band ut fra bekjentskap og interesse for ulike instrumenter i lokalmiljøet. Tiltaket er ikke annonsert offentlig og kommer ut i årsrapporten med en dekningsgrad på bare 0,8 prosent.

Men realiteten er at det ville være absurd i praksis å tenke seg at en stor prosent av ungdommene i bygda skulle kunne spille på disse instrumentene eller i dette bandet. Den langsiktige effekten av at ungdom etablerer et eget band til sin korsang kan ha stor betydning for koret, for ungdomsmiljøet og ungdommelig deltakelse i gudstjenester og andre arrangementer, men dette blir ikke uten videre målt som effekt av trosopplæringsprosjektet i rapportene. Et resultatmål på 0,8 prosent ser

ikke særlig hyggelig ut i statistikken. En må spørre seg: Er det da tiltaket eller rapportmetodene det da er noe galt med?

”Uten nytenkning når vi bare de vi ville nådd med kristne verdier uansett”, står det i en av tiltaksrapportene. De peker på en viktig grunn til at nyskaping og forsøk er på sin plass, selv om ikke alt viser den oppslutning en kunne ønske seg fra første stund.

7.3.3 Nye kommunikasjonsformer overfor og mellom unge

Blant ungdom ser en at tendensen er at de går i flokk, med stor avhengighet av venner og om et tiltak ansees som kult eller brukbart. Vi ser derfor at brukermedvirkning i forkant av tiltak har ført til justering av tiltaket allerede på planleggingsstadiet.

Vi ser videre at ungdom selv gir et tiltak den beste PR gjennom å etablere hjemmesider for klubben eller arbeidet. Ved å tillate dette og legge praktisk til rette rent teknisk har en flere steder sett gode resultater av at ungdommen på denne måten driver prosjektet fram selv.

Skriftlig informasjon overfor denne gruppa er bare en av kanalene og egner seg best for å informere foreldre, mens digitale former for informasjon er langt mer effektiv overfor de unge, ikke minst via påminnelser på sms. De møter på impuls fordi noen etterlyser dem, eller fordi de selv sender ut ”Skjer’a?” spørsmål til vennene.

Deres deltakelse er ikke primært begrunnet i lojalitet eller forpliktelse overfor en organisasjon eller klubb; men atferden er relasjonsorientert, det vil si at de deltar fordi vennene deltar eller fordi de blir sett og utfordret av ungdoms- og voksenledere på klubben.

En vanlig strategi i ungdomsarbeid er blitt: *belong, believe, behave*. Denne bekreftes også innen rammen av Trosopplæringsreformen. Det betyr at tilhørighet til et ungdomsmiljø og kirken eller menighetshuset eller noen ansatte eller frivillige ledere er alfa og omega i ungdomsarbeidet. Uten denne tilhørigheten, kommer en ikke særlig langt.

Tilhørigheten skaper grunnlag for og er nyskapende hva holdningsendringer og endring av atferd angår. Denne strategien er en annen enn den mange har erfart at ikke fører frem, nemlig å stille bestemte livsstilskrav som inngangsbillett til menigheten: ”Du er velkommen så sant du blir som en av oss.”

7.3.4 Stort mangfold i tiltak

Rapportene fra prosjektene igangsatt i 2005 viser en fargerik nyskaping på linje med den vi så i 2004-prosjektene. Idér rikdommen og bredden i tiltak er stor og imponerende.

Vi vil først gi en viss oversikt over bredden i tiltakene for deretter å se nærmere på noen eksempler som representerer noe pedagogisk viktig og derfor er verd en egen kommentar.

Bredden i tiltakene framgår av følgende resymé:

Babysang eller *Musikk fra livets begynnelse* etableres i flere menigheter for å vise at opplæringen starter med de aller minste og at de hører til i kirken. Babysang gir foreldrene trygghet på foreldrerollen og bidrar til en skoloring som gir dem mulighet til å drive en kontinuerlig opplæring hjemme. Babysangen får lokal utforming selv om røttene til arbeidet oftest er Musikk ved livets begynnelse og Frelsesarmeens babysang-materiell.

Noen menigheter har utvidet antallet *dåpssamtaler* for alle foreldre.

Andre velger å tilby *samlivskurs og foreldretreff*.

Noen menigheter gir foreldrene hjelp ved å bidra med en spredning av materiell til 100 prosent av dåpsbarna ved hjelp av *aftenbønnplakater* og spisebrikker med bordbønn på. Disse sendes som dåpshilsener.

En har lange tradisjoner for å utstyre hjemmene med *4-årsbok*, *6-årsbok* og delte ut NT eller bibel til 11-åringer via skolen. En ser nå at noen menigheter velger en ny vri – de deler ut barnebibler til 6-åringene.

Det arrangeres *skattejakter* og *undreturer* i kirkene og kulturtiltak som barnefestivaler eller ungdomsfestivaler kompletteres ved at menigheten tilbyr tilrettelagte gudstjenester inn i festivalene. Det finnes samarbeid mellom menigheten og kulturskolen om unges konsert i kirken.

4-årsfasen utbygges til å omfatte 4 samlinger der boka anvendes konkret, og tilsvarende opplæring knyttet til 6-årsfasen.

Det startes menighetsdrevne ungdomsklubber etter skoletid for barna som har vokst fra SFO-tilbudet under navn som *Etter skoletid* eller *10-13-årsklubb*.

Minikonfirmasjon startes opp mange flere steder for å gi bedre plass til erfaringsbasert læring overfor en vitebegjærlig og søkende aldersgruppe.

Ranger- og roverlag etableres i en menighet for å sikre lederrekruttering til speiderarbeidet.

Det arrangeres *informasjons- og samarbeidsmøter* med de kristne barne- og ungdomsorganisasjonene lokalt, samarbeid med KRIK om friluftsdag på konfirmantweekend og oppstart av nytt KRIK-arbeid.

I adventstiden arrangeres *lysmesse for 14 – 15-åringer*, og trosopplæringsmidler brukes til oppstart av band i kirken eller grupper for å øke innslaget av sang, dans, drama og musikk i gudstjenesten.

Konfirmant online i samarbeid med Damaris Norge er et tiltak som tilrettelegger for *nettbasert konfirmantopplæring*.

Vi ser ellers en menighet som ønsker å minne menighetslemmene om ansvaret for å be for årets konfirmanter ved å presentere dem ved hjelp av bilder.

Noen tiltak vektlegger *barns og unges egne uttrykksbehov*. Eksempler her er fotoprojektet i Tromsø domkirke og ungdoms digitale trosfortellinger i Haslum menighet.

Lysmessa for ungdom i Eigerøy menighet har noe av det ekspressive ved seg. Det brukes mørk kirke med kun levende lys, og lysformasjoner skaper ulike symboler i løpet av messen. Lys tennes, blåses ut og deles for å illustrere budskapet i prekenen. Her er lys og lysmetaforen brukt helt konsekvent gjennom hele gudstjenesten. Tema er lys, lysbilder brukes for å fortelle om lyset Gud skapte, Jesus som verdens lys og menneskenes oppgave med å spre lys og glede. Musikk- og sangvalget er knyttet til tema lys.

Skøyen menighet ønsker å bringe mer liv og kontinuitet inn i sitt søndagsskolearbeid og har satt av 6 samlinger før advent til å lage alle elementene som hører til i en *julekrybbe* samtidig som de blir fortalt ulike bibelfortellinger som belyser juleevangeliet. De seks fortellingene var (i parentes står det hva barna laget):

- Luk 15, 3-6 Den ene sauene og de nittini (sauene)
- Joh 10, 11-15 Den gode hyrde (hyrder)
- Luk 1, 26-38 Budskapet til Maria (engler)
- Matt 2, 1-12 Vismennene hyller Jesus (vise menn)
- Matt 1, 18-25 Jesu fødsel (den hellige familie)
- Luk 2, 1-18 Juleevangeliet (Jesusbarnet og krybben)

Hele julekrybben hadde innflyttingsfest i kirkerommet første søndag i advent. Arbeidet omfattet barn fra 3-10 år og rapporten gir detaljert innsyn i utstørsbehovet en har når en skal i gang med å lage julekrybber.

Et adventsprosjekt har funnet sted i Hole menighet i Tunsberg. Der har en i skolen latt *6-9-åringer tegne engler*, for å bidra til en aftenbønnplakat til dåpsbarna i menigheten. Alle de 300 englene som kom inn ble hengt opp i kirken og fikk sveve der hele jula igjennom. Noen engler ble valgt ut til aftenbønnplakaten som trykkes og sendes ut til dåpsbarnas markeringsdag omtrent et halvår etter dåpen. Lokalavisen fattet interesse

for prosjektet og laget et engleoppslag på julaften med englene til representanter for hver skole. I jula kunne søsken, foreldre, besteforeldre og faddere gå på jakt etter kjente engler.

Strindheim menighet har laget et mer utradisjonelt arrangement i form av *trommekurs* og *St. Nicholas kirkenatt for 8-9-åringene*. Det foregikk i løpet av en helg med fredagsfri på skolen, forberedelser lørdag og overnatting i kirken natt til søndag og deltakelse på gudstjenesten. De ønsker at barna skal "lære om St. Nicholas, og om Gud som gir - og gir oss mulighet til å gi noe tilbake. Hvem var Jesus?" De ønsket å oppøve bevissthet om hva det innebærer å gi og tilrettelegge for det rent praktisk ved et julepakkeverksted av medbrakte ting som ble formidlet videre av Kirkens bymisjon. Fotballcup var med i programmet. Barna fikk lære om gudstjenesten med utgangspunkt i salmen *Folkefrelser*, som de arrangerte for orgel og 17 trommer.

Dette eksemplet viser at det er mulig å finne tiltak som har større appell til gutter enn til jenter. Strindheim menighet erfarer i likhet med andre at førstegangsarrangement er vanskelig å markedsføre. I dette tilfelle kan en jo spørre om tiltaket nødvendigvis behøver å være for en så avgrenset aldersgruppe at deltakerne som ikke likte dette, faller utenfor målgruppen og ikke kan delta neste år.

Hole menighet i Tunsberg har med en relativt beskjeden prosjektstøtte på kr 250 000 økt aktiviteten betraktelig. *Å lære et språk for å kjenne Gud* er menighetens tema og de har valgt det de kaller en skrittvis metode gjennom en progressiv plan for tidsavgrensede breddetiltak.

Den ser slik ut:

- 0 år: Dåpssamtale - utdeling av materiell, dåpslys og diplom
 - 1/2 år: Dåpsfest med utdeling av aftenbønnbilde. Festen holdes i mars og september.
 - 2 år: Sangsamling med utdeling av CD - sanger for de minste.
 - 3 år: Dåpshilsen i posten med en billedbok til barnet.
 - 4 år: Utdeling av Min kirkebok i kirken med kirkekaffe etterpå, om høsten. Sangsamling på nyåret med Min kirkebok som utgangspunkt.
 - 6 år: "Bli kjent i kirken"opplegg for alle seksåringer.
 - 8 år: "Vann for å leve", i kirken om dåpen. "Alt Gud har skapt", en lørdag i skogen.
 - 10 år: "Å synge for Gud", sang og dans og en lørdag til å forberede søndagens gudstjeneste.
 - 12 år: "Guds klovner - Guds barn", karneval i fastetiden og "Sommerkirkeskole" i sommerferien.
 - 14 år: Konfirmantopplegg.
-

Med denne planen har de tilrettelagt for jevnlige knuter på den røde tråden trosopplæringen utgjør. Opplegget går fram til 15 år, men de vil sikkert legge til tiltak for aldersgruppene etter dette seinere.

7.3.5 Familiemesse ved skolestart med spesielt fokus på 6-åringer

Rønvik menighet arrangerte i 2005 familiemesse i forbindelse med skolestart for alle dømte 6-åringer og deres familier.

Kirkeverter som mottok familiene i døra var ungdommer utkledd som hovedpersonene i boka "Tre i et tre" som det er vanlig å bruke som hovedbok i 6-årsfasen. Disse ungdommene var aktive deltakere i messen og delte ut 6-årsboka.

Tema som var valgt for samlingen var "Takknemlighet" og sangene og musikken som ble brukt var gjenkjennbare fra 4-årsfasen. Et band deltok. Prekenen var dramatisering av fortellingen "Den takknemlige samaritan" (Luk 17.11-19). Den ble framført med deltakere i alle rollene.

Fortellingen ble fulgt opp med bevegelsessangen "Takk min Gud for hele meg" som 6-åringene også hadde deltatt i tidligere.

Deretter ble det arrangert bønnevandring med mange stasjoner rundt i kirken: Det var et helfigur-speil med teksten: "Takk min Gud for hele meg", for å minne barna om tema for samlingen. Det var mulighet for å tenne lys for hver skole i sognet og menighetens aktiviteter for barn og unge.

Ved døpefonten ble den enkelte fortalt at den Herre som tok imot imot i dåpen vil nå være med deg inn i din nye hverdag som skoleelev idet hvert barn ble tegnet med korsets tegn inne i hånda med vann fra døpefonten.

Det var en tegnestasjon på et stort bord der ungene kunne tegne det de gruet - gledet seg til i skolen. Disse tegningene ble lagt på teppet foran alteret.

De fikk også skrive navnet sitt i 6-årsboka med glitterpenn.

Det var en matpakkestasjon med små brødkivebiter med leverpostei dekorert med druer og babygulerøtter i gamle matbokser. Slik vil menigheten bidra til sunn livsstil.

Det var utdeling av nattverd foran hoved- og sidealteret med barn på 6 og 7 år som nattverdutdelere sammen med hver sin voksen, og begge utdelingsstedene hadde en av hvert kjønn.

Det var også en stasjon der en kunne gi dagens offer.

Familiemessen var videre tilrettelagt med tegnspråk, og ble avsluttet med kirkekaffe.

Arrangementet inkluderte deltakelse av 4 ansatte og 9 frivillige. Tross solid arbeid med å gjøre denne familiemessen kjent gjennom invitasjonsbrev ut til alle dømte 6-åringer på basis av kirkens medlemsregister, plakater, annonser, bekjentgjørelse i menighetsblad og personlige henvendelser møtte kun 15 prosent av de aktuelle 6-åringene, dvs 15 barn, og jevnt frammøte av gutter og jenter. Den totale deltakelse med søsken, foreldre, faddere og voksne var ti ganger tallet på 6-åringer. I rapporten spørres det imidlertid bare etter den direkte deltakelsen av 6-åringer.

Nå framkommer det imidlertid av menighetens egen vurdering at dette er et konsept som en ønsker å la få leve. Responsen var svært positiv og en slik markering av en viktig begivenhet i barnas liv, nemlig skolestart, ble mer enn et familieanliggende.

At kirken på denne måten viser at den verdsetter skolen og konkret tenner lys for og ber for skolene i sognet, har en betydning for både barn og voksne. En viser at oppdragelsesinstitusjonene ikke er hverandre uvedkommende, men tvert i mot har et felles anliggende om å være gode og betydningsfulle institusjoner i barnas liv.

Det pedagogisk sett positive ved denne messen er den aktive deltakelsen av barn og voksne det her legges opp til. Det også plass for en individuell ekspressiv del, nemlig barnas tanker om hva de "gruer-gleder" seg til på skolen. Uansett om de gruet eller gledet seg, hørte tegningen til foran alteret. Her tas 6-åringens hverdagsliv på alvor og bringes inn i en hellig sfære, og slik tydeliggjøres det at Gud er med i hverdag og i fest.

En skal heller ikke underslå de ringvirkninger det har for de voksne når det gjelder å bry seg om barnas skolehverdag. En slik messe vil bli omtalt i større kretser i etterkant, slik at flere enn de 150 menneskene som deltok vil få vite om det, og det skaper forventning til tilsvarende arrangement for naboens 6-åring neste år.

Det bør altså advares mot for kortsiktig resultatmåling og heller arbeide med å lage gode arrangement som anbefaler seg selv.

Rønvik er ikke den eneste menigheten som har valgt å markere skolestart. Det er noen flere tiltak som gjør det, og dette er en spennende utvikling. Hvordan fleksibel skolestart vil påvirke disse tiltakene, er det ingen som sier noe om, men menighetene legger opp til et årlig arrangement og bør markedsføre det noe uavhengig av alder, men som et tiltak for barn som har eller skal begynne på skolen det året.

7.3.6 Pilegrimsmotivet som gjennomgående tema

Menighetene Lunner og Grua/Harestua i Hamar bispedømme har valgt tema ”Vi er et folk på vandring” for sitt fullskalaprojekt og anvender pilegrimstemaet for alle fasene.

De har valgt et tema knyttet til stedenes lokalhistorie med beliggenhet langs pilegrimsleden mellom Oslo og Trondheim, og har formulert følgende visjon:

*Vi er ett folk - en for alle, alle for en - knyttet sammen med Kristus.
Menigheten skal ta i mot alle barn fra 0 - 18 år, med og uten funksjonshemminger, og gå sammen med dem i en vandring hvor kropp og sjel er med på reisen - fra felles fortid, gjennom felles nåtid, mot en felles framtid.
Målet er vandringen med Jesus. Sammen med ham blir vi rustet til å møte livet og framtida.*

Pilegrimsvandringer med kapper, staver og pilegrimspass med ulike stasjoner og stempling ved endt vandring anvendes for 4-åringene knyttet til en adventssamling om Jesus som verdens lys og 4-årsbokutdeling.

For 6-åringene er det 4 samvær med markering av skolestart, høsttakkefest, og en noe lengre pilegrimsrute med gjentakelse av de grunnleggende kjennetegnene på vandringen. Denne gangen har passet 7 poster fordi de skal lære om alle de 7 dagene i Skapelsesfortellingen. Vandringen foregår på lørdag før en familiegudstjeneste der de får sine pilegrimsmarker, et kamskjell som er symbolet for alle verdens pilegrimer.

For 11/12-åringene er det utdeling av Det nye testamentet og pilegrimstur til middelalderkirkene på Hadeland.

For konfirmantene har de utviklet en samling slik:

*Kort innføring om hva en PILEGRIM er/var, og hvilke tradisjoner som har fulgt i kjølvannet av de gamle pilegrimene. Alle fikk hvert sitt lille hefte med info om dette.
Pilegrimen hadde håp, lengsler - konfirmantene skrev på grønne lapper et eller flere av sine håp/lengsler - la det i lomma (anonymt - ingen skulle lese det)
Vi hadde veksellesning fra Salme 23, og hver konfirmant fikk så etterpå et STAVEMNE og en KNIV så de kunne lage seg sin egen personlige stav. Vi brukte ca. 20 min. på dette før de fikk en hvetebolle et glass saft før UTSENDELSEN.
Alle fikk hvert sitt pass med eget soknepreststempel. I passet var det satt opp 7 STOPP - for hvert stopp var det viktig informasjon om Jesu liv.
Det var en matstasjon underveis - her måtte passet vises før de fikk mat.*

*Den nest siste stasjonen var ved starten av en kraftig motbakke.
Her lå det en del steiner.
På toppen av bakken sto det et kors - her la vi ned steinene. Så
brøt vi av hver vår kvist – HÅPSKVIST. Ved inngangen til kirken
sto vi så to og to.
Inne i kirken sto en tent smijernsglobe. Her la konfirmantene ned
lappene sine og dekket dem med håpskvister.*

For 16-18-årsfasen er det planlagt en pilegrimstur til Nidaros som en avsluttende markering og hjelp inn i voksenlivet.

Dette prosjektet viser hvor mye enklere det er å få en helhet i et opplegg når en tar utgangspunkt i en gjennomtenkt og sentral idé. Den gir hjelp til en god progresjon. Samtidig er det lett å finne naturlige aktiviteter som har sin rot i ideen.

Tilsvarende vil menigheter som starter med et kontekstuel fenomen, noe særegent de har, et sted, et kunstverk, et kirkebygg, en historie, en gravplass, en skikk, en historisk hendelse eller lignende og bygger trosopplæringen ut derfra, ha god sjanse for å få dette til på en god måte. De vil erfare at ideen i seg selv har bærekraft fordi den ikke er et påfunn, men har rotfeste i den lokale virkeligheten.

7.3.7 Trosopplæring på norsk – ute i naturen

”Hvor kan vi vel komme Gud så nær som ute i naturen?” skriver ansvarlige i Høvåg menighet som ønsker å få i gang et KRIK- arbeid hos seg.

Med dette ønsker de å lære de unge mellom 13 og 18 år å leve i nærheten av og i pakt med Guds skaperverk. ”Vi må kappes om å hedre hverandre og stå sammen hvis vi skal klare store utfordringer”, hevder de som en del av programmet for KRIK-arbeidet. Samarbeid med Naturvernforbundet er en del av trosopplæringen her.

Eidfjord menighet har dette gjennom Naturkulhelger.

Fåberg menighet i Hamar bispedømme satser på uteliv som del av sitt *Etter skoletid*-prosjekt.

Pilegrimstradisjonen som fornyes flere steder, dreier seg også om å vandre i Guds natur.

Tangen menighet arrangerer Levende lørdag som er et familiespeidings tiltak for familier med barn fra 3 til 8 år, der det å lære om naturen ved å ferdes ute i naturen er viktig, eller som de selv skriver:

Vi vil formidle bibelske historier, synliggjøre sammenhengen mellom Gud og naturen/menneskene og praktisere levende tro.

Det vi ser tydelig er at trosopplæring er lite skoleaktig. Det er helt tydelig at de aller fleste betrakter læring av troen som noe en lærer ved å gjøre og erfare.

Det er nok heller slik at Trosopplæringsreformens forsøksprofil har ført til svært mange forsøk og eksperimenter der læreinnholdet er lite beskrevet eller redegjort for, særlig den delen som dreier seg om intellektuell læring og drøftingen av de dypere spørsmål.

Det er tydelig at svært mange satser på miljøtiltak. Men uten en klar ambisjon om å gi disse miljøtiltakene eller "stedene å være" en tydeligere profil av "steder å lære," kan en spørre hvordan det går med læringen innenfor trosopplæringen (Leganger-Krogstad og Mogstad 2006).

7.3.8 Er innholdet selvsagt?

Skyldes mangelen på innholdsbeskrivelse at en regner innholdet i en trosopplæring for selvsagt? Problemet er imidlertid at innholdet slett ikke er gitt når det skal stå i dialog med en ny generasjon.

I år 2000 skrev Sverre D Mogstad en artikkel som setter fingeren på dette og hvor det spørres etter: "Hva er kirkelig undervisning?" (Mogstad 2000). Innholdet i kristen oppdragelse drøftes videre i artikkelen "Trosopplæring under lupen" (Leganger-Krogstad og Mogstad 2006, 109-111).

I tider med tidsknapphet og store vansker med å nå fram gjennom informasjonsflommen, må kirken velge sitt innhold med omhu. En må være sikker på at det en velger har mulighet for å nå fram. Dermed blir det viktig å drøfte hva som skal prioriteres. Skal en for eksempel innenfor en folkekirke prioritere å vektlegge erfaringen med Gud som skaper, siden det er denne delen av budskapet de fleste som er kirkemedlemmer kan akseptere, eller blir dette et forkortet innhold?

Hvordan skal kristendommen presenteres overfor barn og unge i dag som lever innenfor en flerreligiøs verden? Skal en innenfor etikken vektlegge det som religionene har felles og som en også kan begrunne ut fra FNs menneskerettigheter, eller er det en mer spesifikk kristen etikk en skal møte i trosopplæringen?

Det er mange innholdsmessige spørsmål som må besvares. Det er derfor ønskelig at rapportene reflekterer noe mer over valg av læringsinnhold. På den annen side er det lite som tyder på at tenkningen tar utgangspunkt i at en lever innenfor en sterk kateketisk tradisjon som allerede har avklart innholdet. Det synes snarere slik at en tenker at alt innhold, bare det er positivt byggende, er av det gode.

Betyr det at den lutherske tanke om all oppdragelse er kristen, bare kirken tilbyr et sted å være så bidrar den til å opprettholde Guds skaperverk og bygger samfunnet?

7.3.9 Trosopplæringsreformen – den store fortellingsdugnaden?

Sindre Eide har kalt trosopplæringsreformen den store fortellingsdugnaden med spesiell referanse til bibelfortellingene. Det er nok ikke så langt ennå tilfelle om en skal tro at årsrapportene gir et sant bilde.

Omtrent en halvdel av rapportene angir spesifikt at det skal inngå bibeltekster eller bibelfortellinger i tiltaket og klargjør hvilke det dreier seg om. Noen steder får en også inntrykk av at bibelfortellinger eller andre fortellinger nærmest er likeverdige elementer i trosopplæringen.

7.3.10 Tilrettelagt undervisning

En ser tydelig av rapportene at en er blitt flinkere til å be foreldre melde fra om de særegne behovene deres barn har ved påmelding og at dette er blitt en naturlig del på skjemaene. Rapportenes form nærmest tvinger fram dette.

En ser likevel at det er der hvor menighetene bevisst arbeider med tilrettelegging at foreldrene blir trygge og bringer barna sine med. Et godt eksempel her er Hareid menighet i Møre bispedømme der en tydeligvis har evnet å gi foreldrene denne tilliten slik at barn med spesielle behov virkelig deltar i fellesarrangementene.

Andre steder kan avkryssingen i rapportskjemaet for om tiltaket er tilrettelagt se ut til å være en automatisk handling, eksempelvis knyttet til tiltaket spørreundersøkelse. Det kommer ikke fram hvordan denne ble tilrettelagt for barn med særskilte behov.

7.3.11 Kvalitetssikring av eget arbeid

Etter skoletid-kafeen i Hillevåg menighet i Stavanger bispedømme startet med en *pilotgruppe* og fikk justert kursen på hele konseptet før kafeen var i gang ved å rette tilbudet tydeligere inn mot de yngste tenåringene.

Dette synes å være en langt nyttigere prosedyre enn en menighet som anvender lang tid og mye penger på en spørreundersøkelse blant ungdom om deres behov for menighetsarbeid. Spørsmålet er jo om de vet hva de blir spurt om, og om menigheten uansett skal legge seg flat for en aldersgruppes ønsker eller behov.

Hole menighet i Tunsberg bispedømme har fått åtte foreldrepar til å være *referansegruppe* for menighetens satsing på dåpsopplæring fram til barnas fireårsalder. Gjennom de 3 samværene fikk også menigheten en

langt bredere tilbakemelding så da det viste seg at de 16 foreldrene hadde 33 barn i mange aldre.

7.3.12 Medarbeidere

En morsom skrivefeil forekom i en av rapportene og ble inspirasjon til denne drøfting. Det stod at de hadde hatt ~~mer~~arbeidersamling og ikke medarbeidersamling: Mange har vel den holdningen at medarbeid betyr merarbeid.

Stortinget var særlig interessert i om økt andel faste medarbeidere i kirken utløser frivillighet. Vi ser at dette varierer ganske mye, men kan konstatere at prosjektene utløser en betydelig andel frivillighet i hvert fall i denne fasen av arbeidet, jf også kap 4. Noen menigheter har brukt de nye pengene til å knytte til seg profesjonelle dramapedagoger, dansepedagoger, musikere, fotografer, IT-arbeidere osv i små deltidsstillinger. De får ganske mye kompetanse for få kroner, så langt vi kan lese ut av rapportene.

7.3.13 Samarbeidsrelasjoner

Vi ser at noen menigheter nøyer seg med samarbeid med organisasjoner som de har kjent godt til fra før, altså organisasjonene som driver kristent barne- og ungdomsarbeid. Det er imidlertid innen rammen av prosjektet også skapt nye samarbeidsrelasjoner til kulturskoler, helsestasjoner, idrettslag, politi, Naturvernforbundet og kommunale ungdomsklubber for å nevne noe. Men hvor blir det av relasjonen til det lokale næringslivet eller til media?

7.3.14 Reformens relasjon til skole

Trosopplæringsreformens relasjon til skole er et tema som vil måtte diskuteres grundig i kjølvannet av denne reformen. En ser at Stortingets føringer, diskusjonen om bruk av SFO-tid og prosjektsekretariatets veiledning til menighetene, samt tydelige føringer for vurderingen av søknadene har ført til at menighetene ikke initierer tiltak som inkluderer skolen i sine programmer.

Vi vet lite om hvorvidt de opprettholder kirke-skolesamarbeidet i samme omfang som før reformen eller dette arbeidet reduseres i samme tidsrom som kirken bygger opp sitt eget. Se imidlertid Delrapport 3 *Oppstart og utforming av forsøkene* hvor de forsøkene som startet opp i 2004, har besvart spørsmål i tilknytning til samarbeidet med skolen.

Det vi imidlertid kan lese ut av tiltaksrapportene er et visst samarbeid med SFO, ikke om trosopplæringen, men om organisering av kirkens tiltak, et samarbeid med en videregående skole og et samarbeid med skolen i en sørsamisk bygd der elevene bor på skoleinternat hele uka, og hvor samarbeid mellom skole og kirke derfor faller helt naturlig.

Den restriktive holdningen til samarbeid med skolen har i ett tilfelle også forplantet seg til kirkens samarbeid med barnehagene. Av denne tiltaksrapporten framgår det at de har flyttet kirkens samarbeidstiltak med barnehagene ut av prosjektet, og dermed den økte aktiviteten prosjektet førte med seg ut av statistikken for trosopplæringsforsøket. Dette skjedde til tross for at prosjektet dreide seg om å kartlegge barnehagenes behov for samarbeid, noe som for øvrig førte til at nye behov ble anmeldt.

Det er opplagt også i prosjektene med oppstart i 2005 at føringene om å ikke å snikinnføre trosopplæring i skolen, har ført til at menighetene er ytterst forsiktige med å relatere seg til skolen. Dette synes å ha tydelige konsekvenser for muligheten for å drive breddeprosjekter som virkelig omfatter den ønskede bredden.

Kirkens forsiktighet i møte med skolen, står i en underlig kontrast til de forpliktende grunnregler Stortinget har gitt skolen i Læringsplakatens 11 punkter. To av dem er relevante som begrunnelser for at et samarbeid mellom skole og kirke er naturlig:

- Pkt 4. Stimulere elevene og lærlingene/lærekandidatene i deres personlige utvikling og identitet, i det å utvikle etisk, sosial og kulturell kompetanse og evne til demokratiforståelse og demokratisk deltakelse.
- Pkt 11. Legge til rette for at lokalsamfunnet blir involvert i opplæringen på en meningsfylt måte.

Denne læringsplakaten erstatter som kjent hele broen i L97 og er således en kort oppsummering av noen grunnregler som alle grunn- og videregående skoler er forpliktet på (KUF 2004).

7.3.15 Kirken er en langsom elefant

Formuleringen er hentet fra tiltaksrapporten til Hamar, Løten, Vang. Ottestad, Stange og Tange menigheter og er verd å grunne litt på i sammenheng med trosopplæringsprosjektet.

Hva er galt med å være treg dersom det er sant at elefanten i tillegg er smidig, kan tåle stor tyngde og har stor arbeidskapasitet? Kanskje kirken skal hvile i sin tyngde og ikke løpe for raskt fram, men være som elefanten, den som ikke glemmer, men også har evne til å lære nytt. Elefanten er ansett å være hellig på grunn av sin visdom. Den trenger store mengder daglig føde og næring, og den oppholder seg alltid ved levende kilder fordi den er så avhengig av vann.

7.4 Didaktisk refleksjon etter ett års forsøksvirksomhet

For å få et første inntrykk av den didaktiske refleksjonen i tiltakene, har vi valgt å se nærmere på et utvalg tiltak som er beskrevet i årsrapportene for 2005.

For å begrense utvalget har vi valgt 28 menigheter/prestegjeld med navn som begynner med bokstavene fra E (Eidfjord) til S (Sømna). Utvalget ga til sammen 102 tiltak og dekker både enkeltmenigheter og samarbeidsprosjekter mellom flere menigheter.

Alle aldersfasene er representert, inklusive fullskalaprosjekter.

Analysen gir ikke noen fullstendig og representativ oppsummering av pedagogisk og didaktisk refleksjon i tiltakene. Det har heller ikke vært hensikten. I stedet ønsker vi å peke på utvalgte problemstillinger som vi har sett i tiltaksrapportene.

Presentasjonen er disponert slik at vi først sier noe om hele materialet (102 tiltak). Deretter går vi nærmere inn på analyser av noen utvalgte rapporter.

7.4.1 Vurdering av erfaringer fra 102 tiltak

Rapportene fra de 28 valgte menighetene/prestegjeldene inneholder 102 tiltak med stor tematisk spredning.

Et førsteinntrykk er at det er en viss overrapportering av forberedende tiltak for reformen som for eksempel planleggingsmøter, utarbeidelse av spørreskjema. Det er etter vår mening heller ikke så viktig å gå i detalj om hvordan en har arrangert ulike inspirasjonssamlinger for ledere så lenge disse ikke har et innhold som er sentralt for prosjektet.

Implementeringsfasen

Det virker som en gjennomgående erfaring at de fleste menighetene sliter med implementeringsfasen, og at denne tar lengre tid enn forventet.

I noen tilfeller skyldes dette problemer med å få besatt stillinger. I andre tilfeller skyldes det uklare ansvarslinjer i organiseringen av prosjektet.

Mer overraskende er det å se hvor mange av prosjektene/tiltakene som ikke var godt nok gjennomtenkt eller klare for implementering. Hvis denne oppfatning er representativ for mange av de innvilgede prosjektene, betyr det at man i tildelingsprosessen må bli mer kritisk i gjennomgangen av søknadene og ha et sterkere fokus på prosjektenes modenhet. I neste omgang bør en vurdere om søknadsskjemaet skal inneholde et punkt om hvordan implementeringen av enkelttiltakene tenkes organisert.

Måloppnåelse

Rapporteringskjemaet for enkelttiltak inviterer til å gi en vurdering av tiltakets måloppnåelse. Med unntak av noen, er de fleste tiltakene bedømt med 4 av 5 stjerner, se også kap 4 i denne rapporten. Dette er ulogisk fordi det er måloppnåelsen som skal bedømmes.

I mange av rapportene er det liten sammenheng mellom stjernebedømmelsen og beskrivelsen av hva som faktisk er gjort. Det bør derfor presiseres at bedømmelsen skal relateres til de mål som er satt for tiltaket. I de medfølgende kommentarene gis det i hovedsak bare vurderinger av rammevilkår. For reformen som helhet vil det være viktig at rapportene inneholder en innholdsmessig analyse og begrunnelse for hvordan en vurderer tiltakets måloppnåelse.

Sentral styring

I forlengelse av denne siste refleksjonen vil vi også peke på en åpenbar svakhet i drøftingen av reformen. Vi har i tidligere rapporter understreket at forsøket har noen grunnleggende styringsproblemer. Disse problemene blir tydelige når vi leser tiltaksrapportene.

Vi sikter til de muligheter trosopplæringsreformens styringsgruppe og sekretariat har til å drive revisjonsvirksomhet overfor prosjektene. Det er åpenbart at det finnes flere tiltak som bør stoppes. Vi tenker da på tiltak hvor den lokale prosjektledelsen selv antyder at tiltaket ikke burde ha vært gjennomført, eller hvor erfaringene fra tiltaket klart burde føre til en avslutning av tiltaket.

Det viser seg ved gjennomlesningen at det var overraskende få tiltak som de lokale prosjektansvarlige selv har bestemt skal avvikles eller ikke gjentas. Et unntak er freestyletiltaket i Moss/Jeløy. Dette har prosjektledelsen vedtatt å avvikle. Likevel blir tiltaket bedømt med 4 stjerner.

Frivillighet

Det er et gjennomgående trekk at det synes å være lettere å rekruttere frivillige til enkelttiltak/avgrensede tiltak enn til kontinuerlige tiltak. Dette stemmer også med forskningsresultater fra andre typer frivillighetsarbeid.

Det kan se ut som om jo mer kontinuerlig og omfattende tiltakende er, dess mer blir drevet og organisert av profesjonelle yrkestilsatte. Denne tendensen forsterkes i Trosopplæringsreformen i og med at så stor del av reformens økonomiske ressurser er kanalisert til opprettelse av nye stillinger. Selv om det i dag ennå ikke foreligger så mye materiale om dette, se likevel kap 4 i denne rapporten, vil vi allerede nå peke på den utvikling som reformen synes å bevege seg i. Vi tenker da på en utvikling hvor reformen blir mer og mer yrkesprofesjonalisert i sin virksomhet.

Økonomiens betydning

Det er en uavklart problemstilling hvordan tilføring av store økonomiske ressurser innvirker på menighetenes valg av pedagogiske og didaktiske løsninger. Tradisjonelt er ikke norske menigheter vant med plutselig tilføring av økonomiske ressurser i det omfang som tildelingene innebærer.

Det virker også som om prosjektene/tiltakene får tilført nok penger, se Delrapport 3, og at det er få prosjekter og tiltak som så langt har økonomiske problemer. Det kan også virke som om menigheter som har fått bevilget inntil kr 500 000 har fått vel så mye ut av bevilgningen som de menigheter som har fått større beløp. Før denne påstanden skal kunne brukes, må det mer omfattende analyser til.

Oppslutning

Med hensyn til oppslutning om tiltakene er det ikke mulig så langt å si noe sikkert, se imidlertid kap 4 i denne rapporten. Det er ikke noen direkte klare tendenser ut over forventet tilslutning i forhold til de mer tradisjonelle oppdelinger av det religiøse Norge.

Tiltak i mindre menigheter for barn under 6 år synes å være lettere å få oppslutning om, enn tiltak i større byer for ungdom mellom 15 og 18 år. Det er også interessant å se en tendens til at breddetiltak ikke nødvendigvis rekrutterer bedre enn mer målorienterte trosopplæringstiltak.

Trosopplæring og/eller barne- og ungdomsarbeid

Vi har tidligere pekt på at implementeringen av reformen bærer med seg en innebygd uklarhet når det gjelder å bestemme forholdet mellom menighetenes barne- og ungdomsarbeid og menighetens trosopplæringsvirksomhet.

Det kan være at disse to størrelsene må forstås som konsentriske sirkler hvor trosopplæring blir en mindre sirkel innenfor en større som er menighetenes barne- og ungdomsarbeid. Problemstillingen er tematisert i årsrapporten fra Eigerøy menighet. I sin refleksjon over hvilken lærdom forsøket har gitt i 2005 skriver de: "I tillegg er det vanskelig å avgrense prosjektet. Hva kommer inn under prosjektet og hva er ordinært dåpsopplæringsarbeid?"

Vi har et lite prosjekt, og har i hovedsak prøvd å styrke allerede eksisterende aktiviteter ved å gi barn og unge opplevelser og erfaringer.

Refleksjonene fra denne årsrapporten er karakteristisk for flere av prosjektene. Noen nevner problemstillingen eksplisitt, mens i andre rapporter kan vi finne den implisitt i rapporteringen.

7.4.2 Analyse av utvalgte enkeltprosjekt/enkeltiltak

Vi har valgt å gå nærmere inn på noen utvalgte tiltak for å belyse viktige pedagogiske og didaktiske problemstillinger. Utvalget er ikke ment å være representativt, men eksemplarisk.

Oppstart av samarbeidsprosjekter

Flere prosjekter er samarbeidsprosjekter mellom flere menigheter. Slike prosjekter kan oppleve spesielle startvanskeligheter.

Årsrapporten fra trosopplæringsprosjektet i Skedsmo, Strømmen og Lillestrøm menigheter aktualiserer en rekke spørsmål knyttet til oppstartsfasen. Prosjektet bærer tittelen *Lekende barn i Guds verden* og dekker fasene 0-4 år og 11 år. Prosjektet har en god overordnet visjon og målsetning hvor både bredde og dybde er med.

Et interessant perspektiv ved prosjektet er forsøket på et samarbeid mellom tre menigheter med til sammen 33 000 medlemmer. I 0-4årsfasen var det planlagt et samarbeid med ulike instanser i kommunen. I 11-årsfasen er basert på et juniorkonfirmantopplegg. Tildelingen for 2006 er kr 550 000.

Av rapporteringen fremgår det at man har erfart at ting tar lenger tid enn forventet. Dette skyldes i dette tilfellet blant annet utydelig målsetning for juniorkonfirmantprosjektet, og at man trengte informasjonsavklaring i forhold til skolene.

Erfaringene med manglende tydelighet i målsetningene med prosjekter er noe som går i flere rapporteringer. Det kan skyldes flere forhold. I denne sammenheng vil vi peke på nødvendigheten av at prosjektene og tiltakene generelt bør ha klarere gjennomtenkning av hva man vil, dvs mål og hvordan, dvs med hvilke metoder, man ønsker å nå disse målene.

Rapporten peker på en nyttig erfaring med hensyn til oppstart av nyansatt prosjektleder. De skriver at prosjektlederen fikk være medarbeider de første månedene, mens kateketen som var aktiv i utformingen av søknaden, fungerte som prosjektleder. Samtidig peker rapporten på problem knyttet til eierforhold til et prosjekt som deles av flere menigheter. I slike prosjekter vil internkommunikasjonen mellom de ansatte/lederne i prosjektet være viktig.

Den samme erfaringen kan vi lese ut av trosopplæringsprosjektet til Sandefjord kirkelige fellesråd. Prosjektet bærer tittelen *Opprette arenaer for trosopplæring på tvers av menighetene gjennom bruk av lokale leirsteder og samarbeid med KFUK/M og utvikle avgrensede tiltak som gir målgruppen eierskap til kirken og gudstjenesten*. Prosjektet dekker fasen 10-13 år og fikk bevilget kr 686 000.

Prosjektet ble ikke implementert i 2005 som forventet, og rapporteringen peker på vanskeligheter med å få forankret prosjektet i de fire menighetene som årsak. Helt konkret betydde det at menighetene manglet eierforhold fordi forarbeid og forberedelsene ikke hadde feste i menighetene. Av den grunn ble den organisatoriske prosessen med å skape eierforhold og ansvarsbevissthet viktig i oppstarten av prosjektperioden.

Fra et pedagogisk synspunkt måtte man justere det som i søknaden ble kalt "prosjektet i ordinær drift" og som skisserer et ferdig, systematisk undervisningstilbud. Årsaken til dette blir forklart med at opplegget ikke sprang ut av den enkelte menighet, og at menighetene ikke hadde kapasitet til å ha et slikt opplegg ferdig høsten 2006.

Erfaringene fra disse to søknadene og prosjektene viser at sekretariatet må fokusere sterkere på realiteten bak søknadenes pedagogiske opplegg, og ved samarbeidsprosjekt på tvers av flere menigheter, må en undersøke om reelle samarbeidsrelasjoner er etablert og akseptert før tildeling og oppstart av prosjektene.

For øvrig er det en klar tendens i årsrapportene at det tar mye lengre tid enn forventet å implementere prosjekter og tiltak. Dette gjelder både samarbeidsprosjekter og prosjekter knyttet til enkeltmenigheter. Hovedårsakene synes å være manglende forankring av prosjektene i menighetene og uklare og lite definerte målsetninger med prosjektene.

Faller noen tiltak utenfor reformen/forsøket?

I noen tilfeller kan det se ut som om man har brukt for mye av de tildelte ressursene til planlegging og implementering som man kunne forvente var avklart før søknaden var sendt. I slike tilfeller er det viktig at sekretariatet går aktiv inn og stopper eventuelt korrigerer prosjekter/tiltak.

Vi har i vår gjennomgang i noen tilfeller funnet tiltak som etter vår vurdering ikke burde vært gjennomført. Tiltakene er knyttet til stabsturer utenlands for å sveis sammen teamet eller tiltak overfor ungdom som i beste fall kan sies å være tilbud om forholdsvis innholdstomt tidsfordriv. I begge tilfellene er det vanskelig å se sammenhengen med et trosopplæringsopplegg eller innhold og hvor det i tillegg kan stilles spørsmålstegn ved bruken av statlige midler til forsøksvirksomhet.

Enkelttiltak

Mange av prosjektene inneholder ett eller flere enkelttiltak eller avgrensede tiltak. Tidligere har vi pekt at det er lettere å skaffe frivillige til slike tiltak sammenlignet med kontinuerlige tiltak. Slike enkelttiltak fungerer enten isolert i forhold til andre tiltak eller de samles i en avgrenset tidsperiode.

Trosopplæringstiltaket i Hasvik og Loppa menigheter er i denne sammenheng et interessant fullskalaprojekt. Prosjektets visjon er å gi dåpsundervisning til alle, samtidig som kirken skal tjene lokalsamfunnene.

Det pedagogisk interessante ved prosjektet er at en har valgt å samle dåpsopplæringen i kirkeuker to ganger i året. Tidligere erfaring med denne organiseringsformen er at en greier å gi et tilbud til hele lokalsamfunnet, og at det i den sammenhengen er enklere å samle alle barn.

I årsrapporten fremgår det at en har etablert kirkeuker/kirkehelger i alle soknene. En har erfart at hvert kirkested har sin egen kultur. Denne ulikheten må man når man starter opp ny virksomhet ikke bare ta hensyn til, men også ta utgangspunkt i.

Hasvik og Loppa-prosjektet er pedagogisk sett et meget viktig prosjekt hvor den grunnleggende pedagogiske tenkningen samsvarer med den tenkning som vi har redegjort for i *Underveisrapport 1* (2005) og som vi har tilordnet kontekstuelle dimensjoner og stedsbestemt læreinnehold.

Med stedsbestemt innhold mener vi et undervisningsinnhold som forankres og begrunnes lokalt. Det betyr at en vektlegger undervisningsinnholdet slik dette kommer til uttrykk gjennom lokal virkningshistorie og synliggjort gjennom lokale tradisjoner, fromhetsliv, institusjoner og kultur. Man legger med andre ord vekt på stedegne uttrykksformer.

Andre tilsvarende prosjekter og tiltak har pekt på problemer knyttet til avgrensede tiltak. Slike problemer er først og fremst knyttet til hvordan en kan skape ulike former for nødvendig kontinuitet mellom enkelttiltakene.

7.5 Konklusjon

Det kan sies at menighetene er flinkere til å beskrive pedagogiske og didaktiske intensjoner og visjoner forut for prosjektenes implementering enn i tiltaksrapportene.

Dette kan ha flere årsaker. Det kan skyldes selve rapportskjemaene, nærsynthet på grunn av kravet om rapportering for hvert enkelttiltak, manglende evne til å rapportere, oppstartproblemer eller det kjente møtet mellom visjon og virkelighet. Dette vet vi ikke ennå, men case-studiene kan gi oss bedre innsikt.

Kapitlet viser stor bredde av prosjekter som rapporterer godt, er vellykkede og har stor overføringsverdi. I denne fasen av implementeringen er det prosjektene som har bygd på en helhetlig idé eller på å utvide og forbedre gode arbeidsformer i trosopplæringen. Dette bør imidlertid ikke

rendyrkes i et forsøksprosjekt, nyskapende tiltak må også få anledning og tid til å utvikles og utprøves selv om resultatmålene ikke vises like raskt.

Litteratur

KUF. 2004. Dette er Kunnskapsløftet. Kultur for læring. In *Rundskriv F13/04*.

Leganger-Krogstad, Heid, og Sverre D. Mogstad. 2006.
Trosopplæringsreformen under lupen: Evalueringsperspektiv på forsøksfasen. *Prismet* 57 (2-3):103-118.

Mogstad, Sverre. 2000. Hva er kirkelig undervisning? *Prismet* 51 (2):55-60.

8 Sentrale problemstillinger – så langt

Bidragster til dette kapitlet er Otto Hauglin.

Trosopplæringsreformen startet i årsskiftet 2003/2004 og den første, femårige forsøksdelen av reformen avsluttes i 2008. I 2006 er en således kommet halvveis i denne delen.

Evalueringsarbeidet startet høsten 2004 og skal foregå gjennom hele forsøksperioden.

På denne bakgrunn er det derfor noe tidlig å trekke omfattende og sikre konklusjoner. Imidlertid synes det allerede nå å være noen problemstillinger som peker seg ut og som bygger dels på evalueringsresultatene som er dokumentert i de tre delrapportene, i forrige års underveisrapport og på materiale presentert i denne underveisrapporten.

Disse problemstillingene tror vi de ansvarlige for gjennomføring av Trosopplæringsreformen bør drøfte og evt treffe tiltak i forhold til.

Vi tenker særlig på følgende:

8.1 Kriterier for utvelgelse av lokale forsøk

Selv om gjennomgangen av søknadsprosess og tildeling, både for prosjekter som startet i 2004 og 2005, konkluderte med at prosessene er håndtert på en god måte, tror vi at man bør tenke nøye over hvordan den tilsvarende prosess skal legges opp i 2007.

Det vil være relativt kort tid igjen av forsøksperioden og de prosjektene som starter opp i 2007, i praksis bortimot sommeren det året, får kort virketid. Dersom en ikke gir etter for presset, som til dels er artikulert offentlig, om å tildele midlene slik at flest mulig av de gjenværende menighetene, som enten har søkt flere ganger eller søker for første gang i 2007, får tildelt støtte, mener vi at en i særlig grad bør fastholde forsøksperspektivet og til dels spisse kriteriene i den retning.

Uansett vil man ved utløpet av forsøksperioden ikke ha dekket på langt nær de fleste menighetene med midler til trosopplæring. Vi tror derfor at en før utlysingen i 2007 bør overveie å redusere det relativt åpne kriteriet, og i stedet spørre: Hva er det nå, ut fra de erfaringer som er vunnet og de forsøk som er i gang, særlig viktig å få prøvet ut?

Kanskje burde en endog i tillegg til å operere med en mye klarere invitasjon og avgrensede forsøksområder, gå aktivt ut og tildele utvalgte menigheter midler for å forsøke ut helt spesielle temaer eller opplegg. Og

selv om det vil kunne skape visse reaksjoner burde en kanskje også se på om det er noen av de igangværende forsøk som burde gis anledning til å utvide forsøket, med nye tiltak, til nye aldersgrupper etc.

Rent generelt mener vi at en bør søke så sterkt som mulig å fastholde forsøks-, utviklings- og utprøvningspreget på de første fem årene helt til slutten av perioden.

I historisk perspektiv er Den norske kirke gjennom forsøksdelen av Trosopplæringsreformen gitt en helt unik mulighet til å reorientere og reorganisere sitt kjerneområde nummer en; trosopplæring til alle dømte barn og unge. Det ville være synd om denne muligheten til utvikling og utprøving ikke ble utnyttet fullt ut, men i stedet ble en tildeling av nye midler ut fra kriteriet om mest mulig til flest mulig på kortest mulig tid.

Dette siste hensynet må fullt ut ivaretas i annen del av reformen, også kalt driftsfasen. Inntil videre er det vår vurdering at forsøksperspektivet bør fastholdes.

8.2 Klarere fokus på måloppnåelse og tiltakenes innhold

De dataene som foreløpig foreligger om virksomheten i de lokale forsøkene, gjennom:

- Analyse av årsrapportene
- Spørreskjemaundersøkelse 1
- Casestudiene

tyder på at en del resultater allerede vises.

Vi tenker her særlig på:

- Det store og varierte utvalget av tiltak som er i gang og hvor erfaringer høstes
- Den relativt høye oppslutningen om tiltakene i andel av dømte, jf kap 4
- De alt overveiende gode skårer som gis på måloppnåelse for de fleste tiltakene, jf kap 4
- Rekrutteringen og anvendelsen av frivillige i gjennomføring av forsøkene, jf kap 4

På den annen side er det tankevekkende, men ikke uventet at:

- Mange av forsøkene har brukt mye tid og ressurser på å organisere forsøket, skape eierforhold til det på bred basis og integrere det i den kirkelige staben

- Det ofte er vanskelig å skille mellom hva som er forsøket i avgrenset forstand og annen trosopplæringsvirksomhet, som til dels er rettet mot de samme aldersgruppene.
- Det er uklare grenser mellom menighetenes trosopplæringsvirksomhet og annet arbeid for barn og unge
- Forsøktiltakene har relativt god økonomi og økte ressurser til å prøve ut og drive utviklingsarbeid, mens den ordinære virksomheten har langt trangere rammer.

Disse forholdene representerer lokale utfordringer som må løses på det nivået. På sikt, ved overgang til driftsfasen, vil trosopplæringsvirksomheten måtte "normaliseres" i alle menigheter, ikke bare i forsøksmenighetene.

Og allerede nå, før forsøksperioden er avsluttet, vil det være et sterkt behov for å få klarhet i rammer og vilkår for alle, jf pkt 8.4.

Det som det imidlertid bør overveies tiltak i forhold til allerede nå, er et klarere fokus på tiltakenes måloppnåelse og innhold.

Bakgrunnen for dette er:

- Utydelig eller uklart kunnskapsbegrep om trosopplæringsinnhold
- Stor variasjon i forståelse av målene for trosopplæringen, jf ulike trosopplæringsprofiler

I en sum ser det også ut til å være en relativt rask og markert endring i tenkning bort fra tradisjonell dåpsopplæringstenkning, noe som i så fall er ganske oppsiktsvekkende.

Vi tror at det både i rapportering og refleksjon over erfaringer i de kommende årene bør legges langt større vekt på å få fram beskrivelser av mål og innhold enn hittil.

Uten å ville standardisere i en forsøks- og utprøvingssituasjon må det være viktig å få dokumentert og diskutert hvilken teologi og tenkning som utvikles i forsøksmenighetene for å få et bilde av hva Den norske kirkes lære om dåp og dåpsopplæring i dag reelt sett innebærer. Også sett i forhold til utvikling av en eventuell ny plan for trosopplæring vil dette være sentralt.

Vårt råd er altså å utvide og dreie rapporteringen mer mot mål, teologi og tenkning om innhold, slik at den ikke bare omfatter rammer, tiltak, oppslutning og vurdering av vellykkethet.

8.3 Fastere grep på forsøkets støttestruktur

Vår vurdering av de tre hovedelementene i forsøkets støttestruktur:

- Mentordning
- Kompetansenettverk
- Regionale og nasjonale utviklingsprosjekter

er at disse burde utgjøre svært vesentlige bidrag til gjennomføring av forsøkene, oppsummering av erfaringer, utvikling av tenkning og metodikk i overgangen fra forsøk til reform og til generell fagliggjøring av trosopplæringen.

8.3.1 Mentorordningen

Selv om mentorordningen i alt vesentlig fungerer godt, vil vi likevel peke på de uklarheter om rollen som er dokumentert i kapittel 6.

I denne sammenheng vil vi særlig framheve tre forhold:

- Det synes fremdeles å være et behov for å utvikle mentorrollen, spesielt mht faglig oppfølging og veiledning, jf pkt 6.1.
- Det vil overfor enkelte forsøk være nødvendig med ekstra innsats, f.eks på grunn av konflikter eller andre problemer, eller overfor forsøk som ikke utvikler seg i samsvar med målene. Her tror vi at det dels er behov for ekstra støtte og veiledning og i noen tilfelle korrigerende tiltak. Vi er klar over at kontaktpersonen i sekretariatet vil stå sentralt i slike sammenhenger, men ber om man også overveier om, og i så fall, hvilken rolle mentor kan ha.
- I arbeidet med å utvikle og implementere teologi og tenkning om trosopplæringens mål og innhold, samt rapportere dette, jf pkt 8.2, vil ofte de lokale prosjektledere ha behov for støtte og hjelp. Dersom en dreier rapporteringskravene i den retning som er foreslått ovenfor, og også ser dette som et ledd i den generelle oppsummering av forsøksvirksomheten, tror vi det kan være en god ide å gi mentorene en rolle med å støtte og veilede de lokale prosjektene i denne oppgaven. Dette vil innebære utvidede oppgaver, og kanskje tidsbruk, for mentorene mot slutten av forsøksperioden.

8.3.2 Kompetansenettverket

Kompetansenettverket har, som dokumentert i kapittel 6, hatt en noe sped og langsom oppstart og har vel egentlig ikke ennå fått noen reell betydning for utvikling av reformen.

På ett felt vil en imidlertid måtte ta stilling til hvordan det relativt store institusjonelle feltet med universitet, høyskoler og forskningsinstitusjoner skal mobiliseres sterkere. Vi tenker på den fagliggjøring av resultatene

fra forsøksvirksomheten som må vise seg i ulike utdanningstiltak, både grunnutdanning for de aktuelle profesjonene og i et bredt spekter av etter- og videreutdanningstilbud.

Skal en fornyet og utvidet trosopplæring etableres i alle norske menigheter i løpet av relativt kort tid, må denne delen av støttestrukturen være på plass. På dette feltet tror vi derfor at tiden er moden for ytterligere initiativ fra styringsgruppe og sekretariat.

8.3.3 Regionale og nasjonale utviklingsprosjekter

De regionale og nasjonale utviklingsprosjektene har hittil i for stor grad vært preget av sitt doble formål:

- Dels skulle de innebære en mulighet til å knytte nærmere kontakt og styrke samarbeidet med de frivillige kristne organisasjonene
- Dels skulle de innebære utprøving og utvikling, i første rekke av metoder på utvalgte områder.

Det er for tidlig å oppsummere erfaringene, men mye tyder på en vil kunne få fram mye verdifullt materiell på de ulike områdene. Bearbeidingen og bruken av disse i en mer omfattende utviklingsprosess av f eks en ny plan for trosopplæring i Den norske kirke, er imidlertid mer usikker.

For å kunne akkumulere resultatene av utviklingsprosjektene måtte, eller må en dersom det er tid og mulighet til det, sette inn sterkere oppfølgings-, veilednings- og oppsummeringsressurser. Dette vil i så fall kreve at sekretariatet forsterkes med kompetanse på disse områdene.

8.4 Forberedelse av overgang fra forsøk til varig reform

I vår Underveisrapport 1 i mai 2005 påpekte vi at man allerede da burde treffe flere tiltak for å forberede overgangen fra forsøksperioden, som utgår i 2008, til en mer varig reform av trosopplæringen i Den norske kirke. Vi understreket særlig at man hadde kort tid på seg dersom overgangen skal komme umiddelbart etter forsøksperiodens utløp, hvilket bør være et nødvendig mål.

Vi finner igjen grunn til å påpeke det samme. Forberedelsene til overgangen omfatter en lang rekke kompliserte spørsmål hvorav flere sannsynligvis trenger politisk avklaring.

Styringsgruppen for Trosopplæringen har i flere omganger arbeidet med en såkalt langtidsplan for reformen, bl a i Sak 28/05 i desember 2005 hvor man drøftet reformens sluttprodukter.

På sitt møte i mars 2006, behandlet styringsgruppen i Sak 08/06 *Langtidsplan med overgang mellom prosjektfase og driftsfase* og identifiserte følgende hovedspørsmål som overgangen reiser:

- Generere læring ut fra prosjektets erfaringer
- Nytt læreplanverk for kirkens trosopplæring
- Hvilke ressurser som behøves og hvordan den økonomiske støtte til kirkens trosopplæring skal kanaliseres etter den innledende 5-årsfasen.
- Overgang i prosjektmenigheter til driftsmodul
- Innføring av reformen i menigheter som ikke har vært prosjektmenigheter
- Rekruttering til nye stillinger innenfor trosopplæring
- Kompetanseøkning
- Strukturelle støttefunksjoner på regionalt og nasjonalt plan

Etter møtet ble sekretariatet bedt om å utarbeide en prosjektplan for prosjektfasens siste halvdel og en plan for hvordan de identifiserte problemstillingene for overgangen mellom prosjektperiode og drift skal arbeides med og når.

Vår vurdering er at man her har identifisert alle de relevante hovedspørsmålene, men at svært mye vil avhenge av realismen i den plan for arbeid med disse problemstillingene som sekretariatet skal utarbeide.

Med et tidsperspektiv fra midten av 2006 til slutten av 2008 kan det synes som om man har rikelig med tid. Dersom målet er en umiddelbar overgang til varig reform fra 1 januar 2009 vil imidlertid en rekke forhold måtte avklares lenge før.

Vi peker særlig på følgende forhold knyttet til noen av de identifiserte problemstillingene:

- Å generere læring ut fra prosjektets erfaringer representerer et betydelig arbeid hvor ordninger og arenaer begynner å komme på plass, men hvor læring ut over oppsummering av konkrete prosjekt-erfaringer kanskje krever sterkere virkemidler enn erfarings-databaser og kompetansenettverk
- Arbeidet med et nytt læreplanverk for kirkens trosopplæring vil, dersom det skal være klart innen det aktuelle tidspunkt, måtte påbegynnes umiddelbart og parallelt med oppsummering av læring fra prosjektet. Det må avklares hvordan arbeidet skal organiseres, og en slik plan vil måtte behandles på Kirkemøtet, helst i 2008.
- Avklaring av hvilke ressurser som skal stilles til disposisjon og hvordan den økonomiske støtte til kirkens trosopplæring skal

kanaliseres etter den innledende 5-årsfasen krever politisk avklaring både med departement og storting.

En slik avklaring bør senest foreligge i forbindelse med behandling av statsbudsjettet for 2009 som utarbeides og behandles i 2008.

Hvorvidt Stortinget før en slik behandling i budsjettssammenheng også vil drøfte resultatene fra forsøksperioden i en egen stortingsmelding vil også måtte avklares på politisk nivå

- Overgang i prosjektmenigheter til driftsmodus krever bl a avklaring av om de stillinger som er opprettet i forsøksperioden, og som i alt vesentlig er faste stillinger, skal fortsette eller om det vil måtte skje en konvertering til et normalt stillingsmønster hvor kompetansekrav og stillingstyper må utredes. Også en slik avklaring av normalt stillingsmønster vil måtte foretas av Kirkemøtet, senest i 2008
- Innføring av reformen i menigheter som ikke har vært prosjektmenigheter synes umiddelbart noe enklere, gitt nytt læreplanverk, nytt stillingsmønster og ny finansieringsordning. Det som imidlertid foreløpig er uklart er i hvilken grad disse menighetene, uten forsøksstøtte, har tatt reformen på "forskudd" eller om de vil trenge kompetanseutvikling, veiledning og annen støtte. Det siste er overveiende sannsynlig.
- Rekruttering til nye stillinger innenfor trosopplæring vil måtte bygge på omfattende avklaringsprosesser med utdanningsinstitusjonene for å fastlegge utdanningskrav og utdanningsinnhold
- Kompetanseøkning i form av etter- og videreutdanning på bred basis vil nødvendigvis være en helt sentral støttefunksjon ved en permanent implementering av reformen, og vil involvere en rekke aktører
- Strukturelle støttefunksjoner på regionalt og nasjonalt plan vil overveiende sannsynlig være både en fornuftig og nødvendig investering for å sikre at så vel de tidligere prosjektmenigheter som de øvrige, f eks har tilgang til en mentorordning.

Selv om sekretariatets plan for hvordan man skal arbeide med disse spørsmålene ennå ikke foreligger, er vi relativt trygge på at sekretariatet vil måtte forsterkes med mer og kanskje andre typer ressurser for å kunne møte disse oppgavene.

Denne vurderingen hviler på forutsetningen om at styringsgruppen og sekretariatet skal arbeide med disse spørsmålene. Hittil har det vært rimelig klart at de skal vie seg gjennomføring og oppsummering av forsøksperioden, men at det krever en avklaring, i første rekke med Kirkerådet, hvorvidt de også skal ha ansvar for den mer omfattende "rigging" av den permanente Trosopplæringsreformen.
